

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**THOMAS BERNHARD'IN OTOBİYOGRAFİK
BEŞLEMESİNDEN ‘NEDEN’ VE
‘MAHZEN’ ESERLERİNDE YABANCILAŞMA
SORUNSALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Melahat BAYRAM

Enstitü Anabilim Dalı : Alman Dili ve Edebiyatı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Funda KIZILER EMER

ARALIK - 2012

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

THOMAS BERNHARD'IN OTOBİYOGRAFİK
BEŞLEMESİNDEN “NEDEN” VE
“MAHZEN” ESERLERİNDE YABANCILAŞMA
SORUNSALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Melahat BAYRAM

Enstitü Anabilim Dalı : Alman Dili ve Edebiyatı

Bu tez 28/12/2012 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Yrd. Doç. Dr. Funda Kırdar	Olumlu	
Yrd. Doç. Dr. Cevat Kocun	Olumlu	
Doç. Dr. Mustafa Tazın	Olumlu	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Melahat BAYRAM

28.12.2012

ÖNSÖZ

20. yüzyıl modern insan ve toplumunun önemli sorunlarından biri olan yabancılaşma sorunu, felsefe, iktisat, psikoloji ve sosyoloji disiplinlerinden edebiyat alanına da sıçramayı başarmış ve başat konulardan biri olmuştur. Gerek Batı Edebiyatı gerekse Türk Edebiyatı'nda işlenen ya da izlek olarak ele alınan sorunsallardan biri haline gelen yabancılaşma olgusu, bugün pek çok yazar, gazeteci, düşünür ve edebiyatçılar tarafından sık sık incelenen ve yorumlanan bir kavramdır. Bu çalışma, Almanca Edebiyat'ta önemli bir yer edinen Avusturyalı yazar Thomas Bernhard'ın otobiyografik beşlemesinden ilk iki eserinin bu olgu çerçevesinde incelenmesi amacıyla yürütülmüştür.

Bu tezin hazırlanması aşamasında bilimsel araştırma evrenine girmemi sağlayan, gerek lisans, gerekse lisansüstü öğrenimim boyunca her zaman yanımda olan, yardımından ve desteğinden hiçbir zaman yoksun kalmadığım ve kendisinin hayatım boyunca yanımda olmasını istediğim ve hiçbir zaman unutmayacağım değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Funda Kızıler EMER'e en içten şükran ve saygılarımı sunarım.

Ayrıca tez için gerekli olan materyal ve kaynaklar bakımından bana yardımcı olan ve hiçbir zaman bilgilerinden mahrum kalmak istemediğim sayın Prof. Dr. Arif ÜNAL hocama ve emeği geçen diğer bölüm hocalarıma, tez aşamasında fikirlerini ve desteğini benden esirgemeyen sevgili arkadaşım Okt. İnci KARABACAK'a ve diğer arkadaşlarıma, teze son şeklini vermede yardımcı olan, umutsuzluğa kapıldığım anlarda varlığını hep hissettiren, bana sonsuz güven duyan, hep yanımda olan ve hayatım boyunca da her konuda desteklerini esirgemeyeceğinden emin olduğum ve benim için özel bir yeri olan çok değerli arkadaşım Hasan GÜNGÖR'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Daha adını saymadığım tüm arkadaşlarım, büyüklerim ve benim bugünlere gelmemi sağlayan, bana hep inanan, güvenen, yaptıklarına önem veren babam, annem, ağabeylerim ve ablama sonsuz saygı ve şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim.

Melahat BAYRAM

28.12.2012

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
SUMMARY	ii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: THOMAS BERNHARD VE AVUSTURYA	7
1.1. Thomas Bernhard'ın Biyografisi.....	7
1.2. Thomas Bernhard'ın Yapıtları	9
1.2.1. Thomas Bernhard'ın Yapıtlarının Genel Özellikleri	15
1.2.2. Thomas Bernhard'ın Yapıtlarındaki Figürler	19
1.2.3. Yapıtlarındaki Dilsel Özellikler (Bernhardesk Dil).....	22
1.3. Bernhard'ın Dünyada ve Türkiye'deki Alınlanmasına Genel Bir Bakış	24
1.4. Avusturya	25
1.4.1. Avusturya'nın Tarihçesi	25
1.4.2. Avusturya Edebiyatı (Die Österreichische Literatur)	28
BÖLÜM 2: YABANCILAŞMA KAVRAMINA GENEL BİR BAKIŞ	34
2.1. Yabancılaşma Kavramının Etimolojik Açısından Ele Alınması	34
2.1.1. Yabancılaşmanın Tanımı	34
2.1.2. Yabancılaşma Kavramının Tarihsel Kökeni.....	36
2.2. Yabancılaşma Kavramının Kuramsal Gelişimi.....	38
2.2.1. Hegel ve Yabancılaşma (Ontolojik Bakış Açısı).....	38
2.2.2. Feuerbach ve Yabancılaşma (Teolojik Bakış Açısı).....	42
2.2.3. Karl Marx ve Yabancılaşma (Sosyo-Ekonomik Bakış Açısı)	42
2.2.4. Herbert Marcuse ve Yabancılaşma (Felsefi Bakış Açısı).....	45
2.2.5. Erich Fromm ve Yabancılaşma (Psikanalitik Bakış Açısı)	47
2.3. Yabancılaşmanın Boyutları ve Nedenleri	51
2.3.1. Nesnel Boyutları ve Nedenleri.....	51
2.3.1.1. Teknolojiden Kaynaklanan Nedenler.....	51

2.3.1.2. Ekonomik Faktörlerden Kaynaklanan Nedenler	52
2.3.1.3. Toplumsal Faktörlerden Kaynaklanan Nedenler	53
2.3.2. Özne (Kişisel) Boyutları ve Nedenleri	54
2.3.2.1. Aile Faktöründen Kaynaklanan Nedenler	54
2.3.2.2. Kişinin Karakteristik Nitelikleri.....	55
2.4. Edebiyatta Yabancılaşma Olgusu	57
2.4.1. Türk Edebiyatı'nda Yabancılaşma.....	58
2.4.2. Batı Edebiyatı Dünyasında Yabancılaşma.....	61
2.4.2.1. Almanca Edebiyat'ta Yabancılaşma	63

**BÖLÜM 3: THOMAS BERNHARD'IN OTOBİYOGRAFİK BEŞLEMESİNDEN
“NEDEN” VE “MAHZEN” ADLI ESERLERİNDE YABANCILAŞMA
SORUNSALI** **69**

3.1. Thomas Bernhard'ın Otobiyografik Eserlerine (Pentaloji) Genel Bir Bakış	69
3.2. “Neden” ve “Mahzen” Eserlerinde Yabancılaşma.....	89
3.2.1. “Neden” (Die Ursache) Adlı Eser	90
3.2.1.1. Eserin İçeriği	90
3.2.1.2. Eserin Yapısal Özellikleri	91
3.2.1.3. Eserdeki Yabancılaşma Olgusu Odağında Figürler	95
3.2.2. “Mahzen” (Der Keller) Adlı Eser.....	107
3.2.2.1. Eserin İçeriği	107
3.2.2.2. Eserin Yapısal Özellikleri	109
3.2.2.3. Eserdeki Yabancılaşma Olgusu Odağında Figürler	113

SONUÇ..... **123**

KAYNAKÇA **126**

ÖZGEÇMİŞ..... **134**

Tezin Başlığı: Thomas Bernhard'ın Otobiyografik Beşlemesinden "Neden" ve "Mahzen" Eserlerinde Yabancılaşma Sorunsalı	
Tezin Yazarı: Melahat BAYRAM	Danışman: Yrd. Doç. Dr. Funda Kızıler EMER
Kabul Tarihi: 28.12.2012	Sayfa Sayısı: ii (ön kısım) + 134 (tez)
Anabilim Dalı: Alman Dili ve Edebiyatı	Bilim Dalı: Alman Dili ve Edebiyatı
<p>Yabancılaşma, çağımızın önemli sorunlarından biridir. Bu kavram, genellikle iktisat ve felsefe alanlarında kullanılmış ve daha sonra psikoloji ve sosyoloji alanlarında da boy göstermiştir. Sanayi devriminden kaynaklanan birtakım sonuçlar, toplumsal yapı ve gelişmeleri de etkilemiş ve birtakım sorunlar oluşturmuştur. Bu sorunlardan biri olan yabancılaşma, modern dünya insanını ilgilendiren temel bir olgu haline gelmiştir. İlk kez teoloji alanında kullanılan bu kavram, felsefe ve diğer alanlarda kuram niteliği kazanmıştır. Birçok düşünür tarafından yorumlanan bu kavram, çok kez incelenmiş ve hatta tartışma konusu bile olmuştur. İnsanı etkileyen bir faktör olduğundan edebiyatta da kullanılan bir motif haline gelmiştir.</p> <p>Yabancılaşma sorunu edebiyat biliminde de önemli bir yer tutmaktadır. Buna bağlı olarak, bu olgunun diğer farklı disiplinlerdeki yerinin birçok düşünürün bakış açılarıyla incelenmesi yöntemiyle, II. Dünya Savaşı sonrası Almanca Edebiyat'ın önemli yazarlarından biri olan Thomas Bernhard'ın beş otobiyografik eserlerinden (pentaloji) ilk iki tanesi bu olgu çerçevesinde incelenmiştir.</p> <p>Bu tez özetle şu amaçları içerir:</p> <ul style="list-style-type: none">• Öncelikle Thomas Bernhard'ın biyografisi, eserleri ve ülkesi Avusturya hakkında genel bir bilgi vermek,• Yabancılaşma kavramını etimolojik açıdan incelemek, kavramın kökeni hakkında tarihsel bilgi vermek ve kuramsal açıdan ele almak, kavramın boyutları/nedenlerine kısaca değinmek ve edebiyat alanındaki yerini örnek yazar ve eserleriyle incelemek,• Bernhard'ın beş otobiyografik eseri hakkında genel bilgi vermek ve bu eserlerden ilk iki tanesini yabancılaşma olgusu odağında ele almak. <p>Bernhard'ın bu ilk iki otobiyografik eseri psikanalitik bakış açısıyla ele alınmış ve yalnızlık kavramıyla yabancılaşma kavramı arasında ilişki kurularak bu olgu odağında incelenmiştir. Bu iki eserdeki yabancılaşma motifini ele almadan evvel, otobiyografik eserleri hakkında genel bir bilgi verilmesi amaçlanmıştır. Diğer eserlerini daha iyi anlamak için onun hayatına değinme ve böylece pentaloji eserlerini inceleme amacı güdülmüştür.</p> <p>Sonuç olarak, Almanca Edebiyat'ın önemli temsilcilerinden biri olan Bernhard'ın hayatında çektiği zorluklar yüzünden yalnızlığa bürünmesi, hayatındaki çoğu şeye duyduğu nefreti yüzünden kendisini hemen hemen her şeyden soyutlaması ve yabancılaşma yaşaması, bu iki eser aracılığıyla ortaya konulmak istenmiştir.</p>	
Anahtar Kelimeler: Thomas Bernhard, Avusturya Tarihi ve Edebiyatı, Yalnızlık, Pentaloji, Yabancılaşma Olgusu.	

Title of the Thesis: The Alienation Problem in “Neden” and “Mahzen” from Thomas Bernhard’s Five Autobiographical Works.	
Author: Melahat BAYRAM	Supervisor: Assist. Prof. Funda Kıziler EMER
Date: 28.12.2012	Nu. of pages: ii (pre text) + 134 (main body)
Department: German Language and Literature	Subfield: German Language and Literature
<p>Alienation is one of the major problems of our times. This concept has been generally used in the fields of economics and philosophy and later has appeared in the fields of psychology and sociology. A number of results arising from industrial revolution have affected social structure and development, too and created several problems. Alienation from one of this problems has become a basis phenomenon that concerns the humans of modern world. This concept, which was used in the field of theology for the first time, has won the quality of theory in philosophy and other fields. This concept, which was commented by a lot of philosophers, has been analysed many times and has even become a matter of debate. Because of a being a factor that affects the humans, alineation has become a motive that is used in literature, too.</p> <p>The alienation problem has an important place in literature science, too. Accordingly, the first two of five autobiographical works of Thomas Bernhard, one of the important authors in German Literature of the postwar era, are analysed within the scope of this phenomenon with the method that its place in other different fields is analysed from a different viewpoint of many thinkers.</p> <p>This thesis includes the following main purposes:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Primarily, to give a general information about the bioraphy, works and the hometown of Thomas Bernhard, Austria, • To analyse the alienation concept in terms of etymology, to give historical information about the origin of it and to deal it theoretically, to mention the dimensions and reasons of it and to analyse its place in the field of literature with sample authors and their literary Works, • To give a general information about the five autobiographical works of Bernhard and to analyze the two of these Works within the frame of alienation phenomenon. <p>These two autobiographical works of Bernhard have been analyzed from the perspective of psychoanalytic and within the scope of alienation problem, establishing relationship between the concepts of loneliness and alienation. Before analysing the alienation motive in these two works, it is aimed to give a general information about Bernhard’s all autobiographical works. In order to understand his other literary works better, it is pursued the goal to mention his life and in this way to analyze his pentalogical works.</p> <p>As a result, it’s asked to be put forward through this two literary works, how Bernhard, one of the important representatives of German Literature, fell into loneliness because of having difficulties in his life, how he isolated himself from almost everything due to the being full of hate against most things and thus how he lived in alienation.</p>	
Keywords: Thomas Bernhard, Austrian History and Literature, Loneliness, Pentalogy, Alienation Phenomenon.	

GİRİŞ

Thomas Bernhard, II. Dünya Savaşı sonrası Almanca Edebiyatı'nın en önemli temsilcilerinden biridir. Geçmişte adını çok sık duymadığımız Bernhard, günümüzde artık çoğumuz tarafından bilinir ve önemini, adına yapılan birçok panel, anma günleri, vb. gibi faaliyetlerde daha da kavrarız. Bernhard, edebiyat dünyasına şiirle adım atmış ve roman, hikâye, tiyatro gibi diğer edebi türlerde de başarısını kanıtlamıştır. Şiirde gösterdiği başarıyı bu türlerde de yakalamış, eserleri hakkında incelemelerde bulunmuş, makaleler yazılmış ve bilimsel çalışmalarda da konu olmuştur. Ayrıca onun eserleri Türkçe gibi diğer yabancı dillere de çevrilmiştir. İlk şiir kitabı, onun edebiyat dünyasına adım atmasını sağlamış, hem de diğer edebi türlerde eserler yazmaya basamak oluşturmuştur.¹

Pentaloji eserlerinde de anlattığı gibi, evlilik dışı biri olarak dünyaya gelmiş ve genellikle büyükbabasının yanında kalmış, onunla vakit geçirmiştir Bernhard. Daha sonra annesi, savaşın yarattığı olumsuz sonuçlardan ötürü başka biriyle evlenip üvey bir babaya sahip olmuştur. Gerçek babasını hayatı boyunca hiç tanımamış, annesinin ve üvey babasının kötü muamelelerine maruz kalmıştır. Yatılı bir okulda lise öğrenimine başlayan Bernhard, hiçbir zaman oraya ve okuldaki kimseye ayak uyduramadığından dolayı ve evindeki kaotik durumundan kurtulmak için öğrenim hayatını yarıda bırakarak, başka bir mahallede, bir bakkal dükkânında çıraklık yapıp ailesi üzerindeki yükünü hafifletmeye çalışmıştır. Hayatın her zorluğunu yaşayan Bernhard, ailesindeki huzursuzluk ve savaşın etkileri yetmezmiş gibi, çıraklığının üçüncü senesinde karlı bir günde, çıraklık görevini yerine getirirken üşütmesi, onun senatoryumlarda uzun süre yatmasına sebep olacak ağır bir akciğer hastalığına yakalanmasına neden olmuştur. Hayatın sillesini yiyen sanatçı, yıllardır bu hastalıkla mücadele etmiş, orada kaldığı zaman hayatındaki en sevdiği insanı/büyükbabasını kaybetmiş ve hayatı boyunca duyduğu yalnızlığını onun vefatıyla daha da hissetmiştir. Tüm bunlar azmış gibi, annesinin ölümüyle de yıkılan yazarın, hayattaki çaresizliği, umutsuzluğu ve yalnızlığı daha da artmıştır. Savaşın yıkıcı etkilerini son derece görmüş, yaşamıştır ve tüm bunları kaleme dökmüştür. Hayatında yaşadığı tüm olumsuzluklar onda derin etkiler bırakmış ve büyük yaralar açmıştır. Annesi ve üvey babasından göremediği sevgi ve şefkati

¹ Bkz: Ahmet Sarı, **Thomas Bernhard'ın Şiir Dünyası**, Ankara: De Ki Basım Yayım, 2007, s. 7.

büyükbabasında bulan sanatçı, dönemin ekonomik sıkıntılarında da payını alarak içinde yaşadığı bu dönemin o umutsuz, karanlık ve mutsuz atmosferini solumuş; kendisi de aynı atmosferin içinde yaşamıştır hep. Ailesinden yeterince sevgi göremediği için kendisi de çevresindeki insanlara yeterince sevgi beslememiş ve hatta onlardan nefret etmiştir. Özellikle lise hayatında doğru dürüst ilişkiler kuramamış ve iletişim problemi yaşamıştır hep. Ailesinden uzakta yatılı okulda kalarak hem onlardan ayrı kalmanın acısı, hem de okuldaki yaşama ayak uyduramadığı için oradaki kişilerden soyutlanma hissi vardı üzerinde. Çevresindeki insanlar tarafından da dışlanması, onu adeta yalnızlığın uçurumuna sürüklemiş ve terk edilmişliğe bırakılmıştır. Bu terk edilmişliği aslında daha anne karnındayken, babasının onu ve sevgilisini/annesini arkasında bırakarak başka bir yere, onlardan ayrı bir hayat sürdürmeye gittiğinde tatmıştır. Annesine babasını hatırlattığı için onun tarafından hakaretlere, sövgülere uğrayıp bu terk edilmişliği hayatı boyunca yaşamaya devam etmiştir.²

Görüldüğü gibi, diğer birçok çocuk gibi, onun hoşça giden bir çocukluğu olmamıştır. Çocukluğunun hoşça gitmeyen yönü, onu karamsar, geçinilmesi zor, ümitsiz ve mutsuz bir kişiliğe bürümüştür. Yaşadığı toplum düzenine kendisini yakıştırmamış, toplum insanlarından uzak yaşamıştır genellikle. Hayatının tüm çileli yanlarını görerek kendisini ümitten, inançtan yoksun bırakmıştır. Mutluluk, neşe, sevinç gibi, insanı psikolojik yönden rahatlatan duyguları tadamamıştır o. Tüm bunlarda sadece gerçek bir aileye sahip olmaması, sevgisizlik ya da savaşın etkileri etken olmamış, ayrıca hayatı boyunca savaştığı hastalıkları da onda böyle unsurlar oluşmasında etkili olmuştur. Hep hastalıkla mücadele etmesi onu yorgun kılmakla beraber, onda hep ölüm korkusu yaşatmıştır. Kendi çektiği acılar bir yana ailesinde gördüğü acılar da, onu derinden yaralamıştır. Hayatı böyle olumsuz olay ve duygularla dolu olan birinin, bunları eserlerine yansıtması normal gelmelidir okurlara.

Yılmaz Özbek'in de dediği gibi, "kendini tanıyabilen, kendi iç dünyasında olup bitenlerden haberdar olan yazar, kendine benzer, kendi gibi yaşayan, kendi gibi tepki gösteren, kendi gibi dünyayı algılayan kahramanlar yaratmıştır yapıtlarında."³ Eser kahramanlarına kendi iç dünyasını yansıtmıştır Bernhard. Onun eserleri de hep

² Bkz: Thomas Bernhard, **Die Autobiographie: Die Ursache, Der Keller, Der Atem, Die Kälte, Ein Kind**, 2. Auflage, Salzburg: Residenz Verlag, 2009.

³ Yılmaz Özbek, **Okumak, Anlamak, Yorumlamak**, Konya: Çizgi Kitabevi, 2007, s. 78-79.

olumsuzluklarla, karamsarlıklarla, sağlıklı olmayan ilişkiler ve kişilerle doludur. Yalnızlığı ve umutsuzluğu yüksek derecede yaşayıp, kendisini insanlardan uzakta tutmuş ve onlara adeta yabancı gibi durmuştur. Diğer insanları da yabancı kimliğe bürümüştür sanatçı ve bugünün önemli sorunlarından biri olan yabancılaşmayı o da yaşamış ve eserlerinde izlek olarak kullanmıştır.

Sanayi Devrimi ile teknoloji ilerlemeye ve makineleşme hız kazanmaya başladığında, içinde yaşadığımız toplum, modern ve sanayi toplumu haline gelmiştir. Sanayileşme ile birlikte ortaya çıkan birçok değişim ve gelişme, beraberinde toplumsal sorunların da oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu sorunlar insanı ilgilendiren her alanda yerini bulmuştur. İşte bu sorunlardan biri de yabancılaşma olgusudur. Sanayi toplumlarında insanların yerini makinelerin almasıyla insanlar, birtakım değerlerini yitirmişler ve kendilerini bazı konularda yetersiz görmeye başlamışlardır. Onların üzerine düşen görevleri makineler yapıp, üretmesi gereken ürünleri onlar üretmiştir. İnsanlar, bu teknik gelişimle, ekonomik ve diğer yönlerden kâr sağlamış olsa da, diğer yandan önceden sahip oldukları hâkimiyetlerini bu nesnelere bırakmaları, önceki değerini kaybetmeleri, onları hem kendilerine hem de topluma yabancılaştırmıştır. Kendi özlere uzak duran insanlar, beklentilerini, yetilerini ve umutlarını kaybettiklerinde, içe dönük yaşamaya başlamışlar ve kendi yarattıkları dünyada yalnızlıklarıyla baş etmek zorunda kalmışlardır. Felsefe, iktisat, sosyoloji, psikoloji alanlarında yorumlanan ve kuram haline getirilen yabancılaşma kavramı, ileriki yıllarda edebiyat dünyasında da yerini almıştır. Edebiyatta daha çok yalnızlık, umutsuzluk, iletişimsizlik ve toplumdan soyutlanmışlık gibi olgular, yabancılaşma unsurları olarak görülebilir.

Kafka, Hesse, Goethe, vs. gibi yazarlar, eserlerinde insanın bunalımlarını, yalnızlıklarını, terk edilmişliklerini, toplumdan itilmişliklerini kaleme alarak yabancılaşma olgusuna dikkat çekerler. Onların eserlerinde, yaşanmışlıklarından dolayı çaresiz ve aciz kalan insanlar, kendilerini topluma bağlı bir birey olarak görmezler ve böylece çevresindeki insanlarla ilişkilerini keserek onlardan ayrı bir dünyada yaşarlar. Onların bu davranışı toplum tarafından hoş görülmez ve toplum da onları dışlar böylelikle. Terk edilmişliğe bırakılan bu insanlar, yalnızlıklarını en üst seviyede yaşayarak, adeta dış dünyaya yabancı gibi dururlar ve yabancılaşma yaşarlar. Bernhard da bu yazarlar gibi, aynı olguyu yansıtmıştır eserlerinde ve aslında onun kendisi de

yaşamıştır bunları. Sevgisizlik, terk edilmişlik, umutsuzluk, çaresizlik, vs. gibi unsurlar onu yabancılaşmaya sürüklemiş ve ömrü boyunca bu yabancılaşmanın içerisinde sürüklenmiştir. Bunu otobiyografik eserlerinde açıkça görmek mümkündür.

Çalışmanın Konusu

Karamsarlık gibi, neredeyse tüm negatif duyguları bünyesinde barındıran Bernhard'ın, bu özelliklerini eserlerinde de görmek mümkün. İncelediğimiz otobiyografik eserlerinde onun hayatını daha yakından tanıyıp ondaki tüm bu olumsuz özelliklerin nedenini daha iyi anlayacağız. Ailesinde göremediği sevgiden yoksun ve gayrimeşru olarak dünyaya gelmenin acısını her daim duyan sanatçı, kendisini toplumdan soyutlayarak onlardan ayrı bir dünyada yaşamıştır. Kendi yarattığı bu dünyada, neredeyse yok denecek kadar az kişiyi barındırmıştır. Kendisini yaşadığı yere, döneme ve topluma ait hissetmemiş olan yazarın, kendisinde yarattığı yabancılaşma problemi, çalışmamızın konusunu oluşturur.

Yabancılaşma, ilk olarak teolojide görülen bir kavramdır. Bu alandan çıkıp daha sonra Hegel tarafından felsefi alana taşınıp teori haline getirilmiş ve kavram, felsefi anlam kazanmıştır. Hegel'den sonra Feuerbach, Karl Marx, Herbert Marcuse, vs. gibi ünlü düşünürler tarafından geliştirilmiştir. Marx, yabancılaşmayı iktisadi alanda yorumlayıp, Fromm ise, ona psikanalitik açıdan yaklaşmıştır. Böylece kavram, felsefe ve iktisat alanından başka sosyoloji ve psikoloji alanında da görülmeye başlanmıştır. Zamanla farklı kişiler tarafından yorumlanıp değişik anlamlar yüklenmiştir kavrama. Tüm bu disiplinlerden başka, edebiyat alanına da girmeyi başarmıştır. Edebiyat alanında yine kökeni çok öncelere dayandırılarak başarılı ve ünlü yazarların eserlerinde izlek oluşturmuştur. Batı Edebiyatı dünyasından Almanca Edebiyat'ta yabancılaşma sorununu yaşayan ve bunu eserlerine yansıtan bu yazarlardan biri de kuşkusuz Thomas Bernhard'dır. Bu kavramı daha yakından anlamak ve ayrıca Bernhard'daki bu olguyu tespit etmek için onun hayatını anlattığı otobiyografik eserlerini seçtik.

Çalışmanın Önemi

Çalışmamızın konusu olan yabancılaşma sorunsalı, geçmiş yıllarda ve günümüzde önemli problemlerden biri sayılır. Özellikle 19. ve 20. yüzyıllarda sanayileşmenin hızla ilerlediği bir toplumda insanların hayatında önemli değişiklikler yaşandığı bilinen bir gerçektir. Sanayileşmede insanların yerini makinelerin almasıyla insanlar, bazı değerlerini yitirmiş oldular. Çünkü onların üretmesi gereken ürünleri, artık makineler daha kısa sürede üretmeye başlamış ve daha etkin duruma gelmişlerdir. İnsanların bazı değerlerini yitirmesi, onlarda yabancılaşmayı beraberinde getirmiş ve bu olgu giderek önemini artırmıştır. Modernist edebiyatın göz önüne çıkmasıyla bu olgu edebi eserlerde de yerini alarak irdelenmeye başlanmıştır. Özellikle çağımızın başat sorunlarından biri olan bu kavramın edebiyatta da görülmesi, yabancılaşma sorununun gerçekten büyük bir sorun olduğunu ve bilimsel çalışmalarda araştırılması gereken bir olgu olduğunu gösteriyor.

Çalışmanın Amacı

Günümüzde önemli bir sorun olan yabancılaşma kavramının ne gibi alanlarda görülmesi ve bu alanlarda ne gibi gelişmeler yaşadığı, hangi anlamlarda kullanıldığını saptamak ve edebiyattaki yansımalarına açıklık getirmek çalışmamızın amacını oluşturur. Almanca Edebiyat'ta Bernhard'ın bu olguyu nasıl işlediği ve yaşadığı, onu yaşamasına sebep olan etmenleri eserinden yapılacak alıntılarla tespit ederek diğer bilimsel çalışmalara katkı sağlamak amacı da güdülmektedir.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmamızın amacı doğrultusunda, birinci bölüm Bernhard'ın biyografisi, yapıtları, ülkemizde ve dünyada nasıl alımlandığı ve Avusturya Edebiyatı/Tarihi kısımlarından oluşur. Yapıtlarında süregelen genel özellikleri, işlediği figürler, dilsel özellikler hakkında tespitlerde bulunmaktadır. Ülkemizde ve dünyada birçok araştırmacı ve yazar tarafından incelenen önemli bir yazar olduğu saptanıp, Avusturya Tarihi ile Edebiyatı'nın tarihsel geçmişi incelenmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, yabancılaşma kavramı, öncelikle etimolojik bakış açısıyla açıklanmaya çalışılmaktadır. Daha sonra kavramın tarihsel kökeni ve geçmişten

günümüze hangi düşünürler tarafından, hangi alanlarda ele alındığı, kuramsal açıdan incelenmektedir. Son kısmında ise, yabancılaşmanın edebiyat dünyasında nasıl ve hangi yazarlar tarafından işlendiği, onların eserlerinden birer örneklerle açıklanmaya çalışılmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümü, Bernhard'ın otobiyografik eserlerinden *Neden* ve *Mahzen*'deki yabancılaşma olgusu açığa çıkarılmaktadır. Bu eserler incelenmeden evvel, onun otobiyografik beşlisi genel hatlarıyla ele alınmakta ve bölümün son kısmında beşlemenin bu ilk eserinden yapılan alıntılarla bu olgu tespit edilmektedir. Sonuç olarak bu çalışmada, tarihsel ve felsefi eleştiri metotlarını yazara dönük eleştiri metodu ile bir arada kullanarak eklektik bir metot uyguladık.

BÖLÜM 1: THOMAS BERNHARD VE AVUSTURYA

1. 1. Thomas Bernhard'ın Biyografisi

Thomas Bernhard, Avusturyalı yazarlardan biri olup 1931 yılında Hollanda'nın Heerlen şehrinde, annesi Herta Bernhard ve hiç tanımadığı babası Alois Zuckerstätter'in gayrimeşru bir çocuğu olarak dünyaya geldi. Doğduğu gün kesin olarak bilinmeyen kimi kaynaklarda 10 Şubat kimilerinde ise 9 Şubat olarak gösterilmektedir. Annesi, Anna Bernhard ve o dönemin yazarlarından biri olan Johannes Freumbichler'in kızıydı. Babası Alois Zuckerstätter ise, Henndorf'ta bir marangozdu. Babası, annesi ile evlenmemiş ve dünyaya gelen oğlu ile de ilgilenmeyerek onu ve sevgilisini terk edip Almanya'ya taşındı. Bernhard, gayrimeşru biri olarak dünyaya geldiği için Avusturya halkı bu tür olayları kaldıracabilecek bir yapıda değildi. Bu sebeple doğumu ülkesinde değil de Hollanda'da bir manastırda oldu. Babası tarafından terk edilen Bernhard, 1931 ve 1935 yılları arasında büyükannesi ve büyükbabasının yanında Viyana'da yaşadı. Özellikle büyükbabasının Bernhard üzerinde büyük bir emeği vardı. Daha sonra 1935'te büyükbabası ve büyükannesi ile Seekirchen (Salzburg)'e taşındı. Bir yıl sonra annesi, erkek kardeşinin arkadaşı olan berber ve meslek lisesi öğretmeni Emil Fabjan ile evlendi. Bu sırada Bernhard ise, Volksschule-Seekirchen okulunda birinci sınıfa başladı. Daha sonra annesi ve Emil Fabjan Traunstein'a taşındığı için o da okulundan ayrılarak Traunstein'da bir okula devam etti. 1938'de Herta ve Emil Fabjan'ın oğlu yani Bernhard'ın üvey erkek kardeşi Peter doğdu ve aynı yıl Bernhard'ın gerçek babası Alois Zuckerstätter, Hedwig Herzog ile Berlin'de evlenerek Bernhard'ın baba tarafından olan üvey kız kardeşi Hilda dünyaya geldi. 1940 senesinde de Herta ve Emil Fabjan'ın kızı Susanne doğdu. Aynı yılda Bernhard'ın gerçek babası intihar etti. Bernhard, Traunstein'da annesi ve üvey babasıyla büyükbabasının yanında olduğu kadar mutlu olamadı. Evlilik dışı biri olarak dünyaya geldiği için küçük Bernhard, okulda da mutlu değildi ve sorunlar yaşıyordu. Bu nedenle annesi 1942'de onu okuldan alıp Salzburg kentinde nasyonel-sosyalist bir yatılı okula yazdırdı. Lise öğrenimine bu okulda devam etti.

1943 yılında dedesinin himayesine giren Bernhard'ın, onun sayesinde müzik ve edebiyat zevki gelişti. Bernhard'ın müziğe özel bir ilgisi vardı ve bunu fark eden büyükbabası onun resim ve müzik dersleri almasını ve sanat alanında başarılı olmasını

istedi. Böylece 1944 yılında keman, resim ve müzik dersleri almaya başladı. Fakat bu esnada İkinci Dünya Savaşı'ndan dolayı Salzburg kenti bombalanmaya başlamış ve küçük Bernhard Traunstein'a geri dönmek zorunda kalmıştı. Bir yıl sonra Salzburg'a geri dönerek lise öğrenimine devam etti. 1946 yılında tüm aile Salzburg'a taşındı ve Bernhard da sınıfta kalarak lise ikinci sınıfı tekrar etti. 1947 senesinde Bernhard liseyi yarıda bırakarak ticaret mesleğini öğrenmek için ticaret meslek okuluna gitti ve aynı zamanda da bir bakkal olan Karl Podlaha'nın yanında çırak olarak çalışmaya başladı. Bu sayede hem zor durumda olan ailesine yük olmayacak, hem de ticaret mesleğini öğrenecekti. Daha sonra Profesör Theodor W. Werner'den müzik, Maria Keldorfer'den de şan dersleri almaya ve şiirler yazmaya başladı. Aynı yıl bahar mevsimine gelindiğinde de ileride akciğer hastalığına sebep olacak soğuk algınlığına yakalandı. 1949 yılında büyükbabası rahatsızlanarak Salzburg'da bir hastaneye kaldırılmış ve ondan iki gün sonra da akciğer hastalığına yakalanan Bernhard aynı hastaneye yatırıldı. Hayatta en değer verdiği ve sevdiği insanı (büyükbabasını) yanlış teşhisten dolayı kaybetti. 1949/50/51 yılları arasında çocukluğundan beri süregelen akciğer hastalığı yüzünden Grafenhof Senatoryumu'nda kaldı. Büyükbabasının ölümünden bir yıl sonra kanser hastalığına yakalanan annesini de kaybeden genç yazar, hayatının ikinci büyük acısını yaşadı. O tarihlerde ilk kez Salzburger Volksblatt gazetesinde "Das rote Licht" adlı yazısı yayımlandı. 1952/54 yılları arasında da Demokratische Volkblatt gazetesinde bağımsız bildirmen olarak çalıştı. Film, sanat, kitap eleştirileri yazdı ve adliye muhabirliği yaptı. Ayrıca kısa kısa düzyazı ve şiirler yazmaya da başladı. Sanat yaşamına şiirle başlayan yazar, 1957'de *Auf der Erde und in der Hölle*⁴ (Dünyada ve Cehennemde) adlı ilk şiir kitabını bastırdı. Bu sıralarda müzik ve Mozarteum Sanat Okulundaki şan, reji ve oyunculuk derslerini tamamladı. 1963 yılında yayımlanan *Don*⁵ (Frost) adlı eseriyle de edebi başarısını yakaladı. 1960'ta da *Köpfe* gibi kısa piyeslerde oynadı. Edebi başarısını kanıtladıktan sonra da birçok eser yazmaya devam eden yazar 1964'te *Amras*⁶ adlı yapıtını yayımlayarak Julius Campe Ödülü'nü aldı. 1975 yılına kadar birçok eser yayımlayan yazar, daha sonra da kendi yaşamını ve çevresinde olan biteni de anlattığı otobiyografik yapıtlarını da yayıma sürmüştür.

⁴ Thomas Bernhard, *Auf der Erde und in der Hölle*, Salzburg: Otto Müller Verlag, 1957.

⁵ Thomas Bernhard, *Don*, Mustafa Tüzel (çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006.

⁶ Thomas Bernhard, *Amras*, Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1990.

Hayatı boyunca elde ettiği başarılar nedeniyle birçok ödüle layık görülen sanatçı, 1964'de Julius Compe Ödülü'nü, 1965'te Bremen Edebiyat Ödülü'nü, 1968'de Avusturya Devleti Edebiyat Ödülü'nü ve Anton Widgans Ödülü'nü, 1970'de Alman Dil ve Edebiyat Akademisi'nin Georg Büchner Ödülü'nü, 1972'de Franz Theodor Csoker Ödülü'nü ve Adolf Grimme Ödülü'nü, 1974'de Hannover Tiyatro Ödülü'nü ve Prix Segquier'i, 1976'da da Avusturya İktisatçılar Birliği'nin Edebiyat Ödülü'nü aldı. Yazar, 12 Şubat 1989 tarihinde Yukarı Avusturya (Oberösterreich) kesiminde yer alan Gmunden kentinde vefat etti. Thomas Bernhard, eserlerinin hiçbirini ülkesinde yayımlatmak istememiş ve bu hususta vasiyet bile vermiştir. Fakat yazarın üvey kardeşinin de desteğiyle yayımlanmış olan eserleri günümüzde de okunmaya devam etmektedir.⁷

1. 2. Thomas Bernhard'ın Yapıtları

Thomas Bernhard, Almanca Edebiyat'a (Deutschsprachige Literatur) değeri yadsınamayacak kadar önemli birçok eser bırakmıştır. Bu eserleriyle yazar, kısa sürede sadece ülkesinin değil, modern dünya edebiyatının da en tanınmış yazarlarından biri olmayı başarmıştır. Eserlerinde işlediği sıra dışı olaylar ve üslubuyla dikkatleri üzerine toplamakta zorluk çekmemiştir.

Bernhard, yazınsal yaratı sürecine şiirle başlamıştır. Senede üç roman yazma başarısını da elde eden sanatçı, ilk şiir kitabını 1957 yılında bastırılmış ve bu kitap, yazacağı diğer türdeki eserlere basamak oluşturmuştur. Bernhard, gerek şiirlerinde gerekse diğer türdeki yapıtlarında entelektüel üslubuyla genelde trajik olayları konu edinmiştir. Sanatçı ikinci şiir kitabı *In hora mortis*'i⁸ bir sene sonra, yani 1958 yılında yazmıştır. Aynı yıl içinde de diğer şiir kitabı olan *Unter dem Eisen des Mondes*'i⁹ (Ayın Çelikleri Altında) yayımlamıştır. Dördüncü şiir kitabı olan *Ave Vergil*'i¹⁰ de 1981 yılında okuyucularla buluşturmuştur. Ahmet Sarı'nın da değindiği gibi şiir, Bernhard'ın "ilk göz ağrısı" olmuştur. Sarı'nın "bu zamana kadar 23 yıl boyunca şiiri hiçbir zaman bir

⁷ Bkz: Acar Sevim, *Nihilizme Eleştirel Bir Bakış*, Bilimsel Araştırma Dizisi:17, İstanbul: İşaret Yayınları, 1992, s. 27-29. / Bkz: Sarı, *Thomas Bernhard'ın Şiir Dünyası*, s. 57-59. / Bkz: Manfred Mittermayer ve Sabine Veits-Volk (hrsg.), *Thomas Bernhard und Salzburg-22Annäherungen*, Band 21, Salzburg, 2001, s. 61. Ayrıca bkz: Bernhard Sorg, *Thomas Bernhard*, München: C.H.Beck Verlag, 1992, s. 176-177.

⁸ Thomas Bernhard, *In hora mortis*, Auflage 5, Berlin: Insel-Verlag, 1958.

⁹ Thomas Bernhard, *Unter dem Eisen des Mondes*, Köln: Kiepenheuer-Witsch, 1958.

¹⁰ Thomas Bernhard, *Ave Vergil*, Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1981.

köşeye bırakmamış, yalnız dikkatini kurgu açıdan daha karmaşık ve girift, daha çok yaratıcılık ve emek isteyen, kurgu aşamasında insanı daha fazla yoran roman ve hikâyelere yer vermiştir”¹¹ şeklindeki sözlerinden de anlaşılacağı üzere Bernhard, sadece şiir türünde yapıtlar vermemiştir. 1963 yılında ilk romanı olan *Don* (Frost) adlı eseriyle yakaladığı edebi başarı, Bernhard’ın bir yazar olarak kendine tam olarak güven kazanmasını sağlamıştır. Sanatçı bu türde yarattığı kendine özgü üslubunu, dilini, yazın tarzını ilerleyen zamanlardaki eserlerinde de gösterecektir. Bu romanında yazar, Schwarzach’ta asistan doktor olan bir tıp öğrencisinin stajı için gittiği Weng köyünde stajı esnasında yaşadığı çarpıcı olayları tuhaf olgularla anlatmaktadır.¹²

Thomas Bernhard’ın şiirden sonra yazdığı romanlarından biri de 1964’te yayımlayarak Julius Campe Ödülü’nü kazandığı *Amras* adlı yapıtıdır. Bu yapıtta ise Bernhard, iki erkek kardeşin hayatta kalma mücadelelerini ve sonunda hayata olan yenilgilerini konu edinmiştir.¹³ 1967’de de *Verstörung* adlı eserini yayımlamıştır. Bu eserinde yazar, sürdürdüğü ölüm, hastalık, vs. konulu temaları kaleme almıştır. Bu yapıtta yine hastalık, ölüm, vs. temaları hâkimdir. Eser iki bölümden oluşmakta ve kahramanlar Ben-Anlatıcı (Ich-Erzähler) ile doktor olan babasının hikâyeleri konu edilmiştir. Hikâye hakkında kısaca bahsetmek gerekirse, bir gün babası doktor olan Ben-Anlatıcı’nın bir gece yarısı evlerinin kapısı çalınır ve babası hastalarından birini ziyaret etmek zorunda kalır. Doktor olan babası oğlunu da yanında götürerek çeşitli yerlerdeki hastalarının günlük rutin ziyaretini de yapar. Romanın konusunu, işte bu hasta ziyaretlerinde o gün ve diğer günlerde başlarına gelecek olaylar oluşturmaktadır. Romanın ilerleyen kısımlarında Ben-Anlatıcı, hastalardan biri olan Saurau adlı çok zengin bir adamın çiftliğini ve malikânesini de ziyaret etmekte ve orayı ve yaşadıklarını betimlemektedir.¹⁴

Thomas Bernhard, 1968 yılında da diğer eseri *Ungenach*’ı çıkarmıştır. Hikâye özelliği taşıyan bu yapıtta yazar, romanın başkahramanı Robert Zoiss’in hikâyesini anlatmaktadır. Zoiss, A.B.D.’de bir bilim adamı olarak çalışmaktadır. Bu eserde, ebeveynlerinin ve üvey erkek kardeşinin ölümünden sonra Ungenach adlı aile mülkiyetinin tek mirasçısı olan ana figürün, erkek kardeşine ait yazılı belgeleri ve

¹¹ Sarı, **Thomas Bernhard’ın Şiir Dünyası**, s. 14.

¹² Bkz: Bernhard, **Don**.

¹³ Bkz: Bernhard, **Amras**.

¹⁴ Bkz: Thomas Bernhard, **Verstörung**, Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 2003.

kendisine kalan bu yeri incelemesi hikâye edilmiştir.¹⁵ Thomas Bernhard'ın, bir senede üç eser yazma gibi büyük bir başarıyı elde ettiğini daha önce de vurguladık. İşte bu büyük başarısını 1969'da göstermiştir. 1969 yılında *Watten, Ereignisse* (Olaylar) ve *An der Baumgrenze* adlı yapıtlarını yayımlatmıştır. *Watten, Ungenach* gibi hikâye özelliği taşımaktadır ve hikâyenin başkahramanı yine ben-anlatıcı'dır. Eser, Ben-Anlatıcı'nın hukukçu ve matematikçi F. Undt'a yazdığı mektubu içermektedir.¹⁶ Olaylar adlı yapıtta ise, Bernhard'ın söylemi uç sınırlara yayılmakta ve eser dehşet dolu konular içermektedir. Bu yapıtta kahramanlar farklı meslek dallarından olup onların başına gelen olaylar kısa metinler halinde aktarılmaktadır. Eserde çocukların işlediği cinayetlere, profesörlerin çıldırmış hallerine, makinelerin işçilerin kafalarını koparmalarına, bir baca temizleyicisinin yürürken yolda ölü olarak yatan bir tanıdığa rastlayıp onun yanına uzanarak donup ölmesine, bir lokanta sahibinin lokantasında intihar eden bir sarhoşun ölümüne tanık olmasına, bir rahibenin delirerek anlamsızca yaptığı hareketlere şahit oluruz.¹⁷ *An der Baumgrenze* adlı yapıtta da ana karakter yine Ben-Anlatıcı'dır. Okuyucunun bir polis memurunun söylemleriyle olayın içine sürüklendiği bu hikâyede, polis memuru olan Ben-Anlatıcı'nın iş gereği yaptığı gözlemler ve başından geçen olaylar konu edilmektedir.¹⁸

Bernhard'ın romanlarından diğer biri de *Das Kalkwerk*'tir. Eser, ilk kez 1970 yılında bastırılmıştır. Romanda baş kahraman olan Konrad'ın, eşi Bayan Konrad ile Kalkwerk'te geçen zamanı işlenmektedir. Bay Konrad oraya işitme ile ilgili bir çalışma yapmak için taşınmıştır ve roman boyunca içinde bulunduğu olaylar aktarılmaktadır.¹⁹ Aynı yıl içerisinde de Bernhard, *Ein Fest für Boris* adlı yapıtını yayımlamıştır. Bu yapıt Thomas Bernhard'ın ilk tiyatro oyunudur. Üç perdelik olan bu oyun, evin boş bir odasında geçer. Oyunun ana karakteri, bir kazada bacaklarını ve eşini kaybetmiş olan Bayan Gute'dir. Hizmetçisi Joanna ise hikâyede kendi ayakları üzerinde duran ve Bayan Gute'nin tüm dediklerini aynen yerine getiren tek kadın oyuncudur. Bayan Gute'nin ikinci eşi de bacaklarından sakat biridir. Bu tiyatro oyununun ikinci kısmında Bayan Gute ve Joanna'nın da yer aldığı maskeli baloda geçen olaylar anlatılmaktadır.

¹⁵ Bkz: Thomas Bernhard, *Ungenach*, Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1998.

¹⁶ Bkz: Thomas Bernhard, *Watten-Ein Nachlaß*, Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1998.

¹⁷ Bkz: Thomas Bernhard, *Olaylar*, Ahmet Uğur Nalcioğlu-Ahmet Sarı (çev.), Erzurum: Babil Yayınları, 2002.

¹⁸ Bkz: Thomas Bernhard, *An der Baumgrenze*, Stuttgart: Reclam Verlag, 2006.

¹⁹ Bkz: Thomas Bernhard, *Das Kalkwerk*, Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 2001.

Oyunun ana bölümünü ise Boris'in doğum günü için düzenlenen partide yaşananlar oluşturmakta ve eser, onun herkesi şaşkırtan ölümüyle sonuçlanmaktadır.²⁰

Thomas Bernhard o kadar üretken bir yazar ki, bunu yaşadığı süreç içerisinde her yıl yayımladığı farklı eserleriyle anlamaktayız. 1971 yılında diğer bir eseri olan *Yürüme-Evet*²¹ adlı eserini çıkarmıştır. Eserin orijinal adı *Gehen-Ja* olup yazarın diğer yapıtları gibi bu yapıtın orijinali de Suhrkamp Verlag adlı yayınevinde bastırılmıştır. Aslında *Yürüme* (*Gehen*) adlı eseri ilk kez 1971 de; *Evet* (*Ja*) adlı eseri de 1978 yılında yayımlanmıştır. Daha sonraki yıllarda ve günümüzde iki anlatı birden aynı eserde verilmiştir. *Yürüme* adlı anlatısında yürüme-düşünme (*Gehen-Denken*) kavramları bir arada verilerek kahraman Karrer'in içinde bulunduğu bunalımı, delirişi anlatılmaktadır. Wendelin Schmidt-Dengler'in değindiği gibi bu yapıtta aslında olay yoktur, dil oyunları vardır.²² Yazar ve biz okuyucuların felakete yüzleştiği *Evet* adlı anlatısında ise, İranlı bir kadın eserin ana kahramanı olup yine intihar konusu işlenmektedir. Aynı yıl içerisinde Stilfs'de yaşayan iki erkek kardeş ile kız kardeşlerinin ve çiftlik işçisi Roth'un yaşadığı olayların anlatıldığı diğer bir anlatı kitabı olan *Midland in Stilfs*²³ adlı yapıtı yayımlanmıştır. Bu eserden başka Bernhard, yine büyük bir başarı göstererek Ferry Radax'ın filme çevirdiği *Der Italiener*²⁴ adlı yapıtını bastırmıştır.

1975'de tezimizde incelediğimiz iki kitaptan biri olan ve Bernhard'ın II. Dünya Savaşı'nın son yıllarını ve sonraki yaşamını anlatan *Neden* (*Die Ursache*)²⁵ adlı eseri yayımlanmıştır. Otobiyografik anlatı serisinin ilk kitabı olan bu anlatı, Bernhard'ın yaşamında büyük bir öneme sahiptir. Çünkü sanatçı, yaşadıklarını tüm gerçekliğiyle çekinmeden yazmış ve eser ilk yayımlandığında hakkında dava açılmıştır. Yine aynı senede eserde hiçbir olayın olmadığı ve bir adamın intiharının odak noktası olduğu *Korrektur* (*Düzelti*)²⁶ isimli romanı yayımlanmıştır. 1976'da otobiyografik beşlisinin ikinci dizisi olan *Mahzen* (*Der Keller*)'de Bernhard, liseyi yarıda bırakıp savaş sonrası döneminde ailesine yük olmamak için işe başladığı bir gıda dükkânındaki çıraklık

²⁰ Bkz: Thomas Bernhard, *Ein Fest für Boris*, Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1996.

²¹ Thomas Bernhard, *Yürüme-Evet*, Sezer Duru (çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009.

²² Bkz: Wendelin Schmidt-Dengler, *Der Übertreibungskünstler- Studien zu Thomas Bernhard*, Wien: Sonderzahl Verlagsgesellschaft, 1986, s. 97.

²³ Thomas Bernhard, *Midland in Stilfs*, Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1989.

²⁴ Thomas Bernhard, *Der Italiener*, Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1989.

²⁵ Thomas Bernhard, *Neden*, Mustafa Tüzel (çev.), İstanbul: Mitos Boyut Yayınları, 1993.

²⁶ Thomas Bernhard, *Korrektur*, Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1988.

hayatını anlatmıştır.²⁷ Aynı yılda Bernhard, Avusturya İktisatçılar Birliği Edebiyat Ödülü'nü almıştır. Thomas Bernhard, yazın hayatına 1977'de tiyatro çalışması olarak çıkardığı *Minetti* adlı oyunuyla devam etmiştir.

Avusturya Edebiyatı'nda sarsıntı yaratan yayınlarıyla ünlenen Thomas Bernhard, önemli yapıtlar vermeyi ölümüne dek sürdürmüştür. 1978 yılında otobiyografik anlatı dizisinin üçüncü kitabı olan *Soluk* (Der Atem), yazarın patates çuvalı taşırken üşütüp senatoryuma gönderilerek orada geçen zamanını anlatmaktadır.²⁸ *Ses Taklitçisi* (Der Stimmenimitator)'nde muhabirlik yaptığı dönemdeki deneyimlerini anlatmaktadır. Eser, intiharlar, cinayetler, kafa patlatmalar, akla gelen her türlü şiddet içeren davranışlar sergileyen şahıslarla doludur.²⁹ *Immanuel Kant* adlı tiyatro eserinde ise, Immanuel Kant yapıtın ana kahramanı olup glokom hastalığına yakalanmış ve bu hastalığını yenmeye çalışan bir kişidir. Amerika'daki tıp doktorları son zamanlarda büyük başarılar gösterdiğinden, eşinin araştırmaları ve ısrarlarıyla Amerika'ya gitmeye karar verirler. Kant, yanına hizmetçisi Ernst Ludwig, papağanı Friedrich ve eşini de alır. Yolculukları bir gemide geçer ve gemide milyoner bayan, kaptan, kardinal, amiral, sanat koleksiyoncusu, kamarot, aşçı, subaylar ve diğer yolcularla tanışarak onlarla sohbet eder. Herkes onun düşüncelerine çok önem verir. Yapıtın sonunda okurlar bir şeyin farkına varır: Kant aslında akıl hastasıdır, yani delidir. Akıl hastalığı için tedavi görmeye gittiği sonradan fark edilir.³⁰ Bernhard'ın 1979'da çıkardığı *Dünya Düzelticisi* (Weltverbesserer) adlı diğer bir tiyatro yaratısında kel, kötürüm ve hasta birini canlandıran ve eserde "Dünya Düzelticisi" olarak anılan bir filozofun "Dünyanın Düzeltmesi Üzerine" yaptığı bir çalışmayla bir anda ünlenmesi, hayat arkadaşına devamlı acı çektirmesi ve kendisiyle olan mücadelesi işlenmektedir.³¹ 1980 yılında *Die Billigesser*³² adlı tiyatro eseri; bir sene sonra da otobiyografik anlatı serisinin dördüncü kitabı olan *Soğukluk*'ta (Die Kälte) dedesinin de hastalanıp yazarın kaldığı senatoryuma kaldırılması, ikisinin de hastalıkla olan mücadeleleri, dedesinin ölümü, annesinin de bir

²⁷ Bkz: Thomas Bernhard, **Mahzen**, Mustafa Tüzel (çev.), İstanbul: Mito Boyut Yayınları, 1994.

²⁸ Bkz: Thomas Bernhard, **Soluk**, Ebru Omay (çev.), İstanbul: Mito Boyut Yayınları, 1997.

²⁹ Bkz: Thomas Bernhard, **Ses Taklitçisi**, Ahmet Uğur Nalcıoğlu - Ahmet Sarı (çev.), Erzurum: Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2001.

³⁰ Bkz: Thomas Bernhard, **Immanuel Kant**, Fatma Ö.Dağabakan-Ahmet Sarı (çev.), Ankara: De Ki Basım Yayım, 2007.

³¹ Bkz: Thomas Bernhard, **Dünya Düzelticisi**, Gürsel Uyanık-Ahmet Sarı (çev.), Ankara: De Ki Basım Yayım, 2007.

³² Thomas Bernhard, **Die Billigesser**, Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1998.

başka hastanede ölüme karşı direnmeye çalışıp yenilmesi aktarılmaktadır.³³ 1982’de otobiyografik anlatı dizisinin son kitabı olan *Bir Çocuk* (Ein Kind), *Beton* (Beton)³⁴ ve *Wittgenstein’in Yeğeni* (Wittgensteins Neffe) adlı eserleri basılmıştır. *Bir Çocuk* (Ein Kind) adlı anlatı, Bernhard’ın otobiyografisini anlatan son kitaptır; fakat bu kitap, diğer otobiyografik eserlerin devamı niteliğinde değildir. Bu anlatıda yazar başa dönüp tekrar çocukluğunu anlatmaktadır.³⁵ *Wittgenstein’in Yeğeni*’nde ise, senatoryumda yattığı zaman Paul Wittgenstein ile dost olarak, onunla kurduğu yakın arkadaşlığı, münasebeti ve senatoryumda geçirdiği zamanlar aktarılmaktadır.³⁶ 1983’te ünlü bir piyanistin (Glenn Gould) yaşamını, daha doğrusu okul arkadaşı Wertheimer’in cenazesine gelip eskiden dost olduğu Wertheimer ve Glenn Gould üzerine düşüncelerini sarfettiği sarfettiği *Bitik Adam*³⁷ (Der Untergeher) adlı romanı yayımlanmıştır.

Bernhard, 1984’te yayımlanan *Odun Kesmek* (Holzfällen) adlı romanında da, her zaman kin-nefret duyguları beslediği ülkesi Avusturya’ya, devletine, sanatına, sanatçılara, toplumuna, vs. olan öfkesini, nefretini kusmaktadır. Viyana sanat ve sanatçılarının sahteliklerini, onların meydana çıkardığı ikiyüzlülüklerini, vs. çarpıcı bir anlatım tarzıyla bizlere sunmaktadır.³⁸ 1985’te yazarın yine Avusturya devleti, kurum ve kuruluşlarına karşı olan savaşıdan, devletin, sanatın, hatta aile kavramının bile gerçek dışılığından, ikiyüzlülüğünden, basının çıkarıcı tavırlarından, vs. bahseden ve ayrıca onun sanat ve felsefeye olan ilgisini de vurgulayan diğer romanı *Eski Ustalar*³⁹ (Alte Meister) ve eskiden sevilen ve ünlü olan bir aktörün (Brusconi) daha sonraları unutulmasıyla içinde bulunduğu durumu anlatan *Tiyatrocu* (Theatermacher)⁴⁰ adlı oyunu yayımlanmıştır. Ertesi yıl Bernhard, Ludwig Wittgenstein’ı anlatan diğer bir tiyatro eseri olan *Ritter, Dene, Voss* (Ritter, Dene, Voss)’u piyasaya sürmüştür. Bu eserde Voss, Ludwig Wittgenstein’ı, Ritter, Voss’un küçük kız kardeşini, Dene ise büyük kız kardeşini nitelemektedir. Voss kardeşleri tarafından, kaldığı akıl hastanesinden eve getirilir ve onlar, ona en sevdiği tatlıyı yapıp zengin bir sofrada ikram

³³ Bkz: Thomas Bernhard, **Soğukluk**, Nadide Amasyalı (çev.), İstanbul: Mitos Boyut Yayınları, 1997.

³⁴ Thomas Bernhard, **Beton**, Sezer Duru (çev.), İstanbul: Yapıkredi Yayınları, 2008.

³⁵ Bkz: Thomas Bernhard, **Bir Çocuk**, Kemal Boztepe (çev.), İstanbul: Mitos Boyut Yayınları, 1997.

³⁶ Bkz: Thomas Bernhard, **Wittgenstein’in Yeğeni**, Fatih Özgüven (çev.), İstanbul: Metis Yayınları, 2006.

³⁷ Bkz: Thomas Bernhard, **Bitik Adam**, Sezer Duru (çev.), İstanbul: Yapıkredi Yayınları, 2000.

³⁸ Bkz: Thomas Bernhard, **Odun Kesmek**, Sezer Duru (çev.), İstanbul: Simavi Yayınları, 1992.

³⁹ Bkz: Thomas Bernhard, **Eski Ustalar**, Sezer Duru (çev.), İstanbul: Yapıkredi Yayınları, 2002.

⁴⁰ Bkz: Thomas Bernhard, **Tiyatrocu**, Özdemir Nutku (çev.), İstanbul: Mitos Boyut Yayınları, 1999.

ederler. Bernhard her zamanki gibi Bernhardesk geleneğini sürdürmüş ve Voss karakterini de deli, hiç kimseyi kız kardeşlerini dahi sevmeyen, Avusturya'ya, sanatına, sanatçılara ateş püsküren birine dönüştürmüştür.⁴¹ Aynı yılda yazar, *Yok Etme* (Auslöschung) adlı romanını yayına sürmüştür. Bu romanın ana kahramanı Franz Josef Murau'dur. Kahramanın kendisi Roma'da yaşamakta olup ailesinin tüm fertlerinin ölüm haberiyle yıkılır ve Avusturya'ya geri dönüş yapar. Bu kahramanını da Bernhard, yine ülkesine kin besleyen biri haline sokmuştur.⁴²

Thomas Bernhard, 1987 yılında *Elizabeth II* (Elizabeth II)⁴³ adlı drama oyununu; 1988'de ise *Kahramanlar Alanı* (Heldenplatz) adlı tiyatro eserini yayımlamıştır. Bu eserinde Hitler döneminde ülkesinin içinde bulunduğu siyasal ve ahlaksal durumu bir oyun içerisinde veren yazar, Profesör Joseph Schuster'in yurduna geri dönmesinden sonra ülkenin içinde bulunduğu bu duruma dayanamayıp ölmesini ve *Heldenplatz* (Kahramanlar Alanı) denilen yerde bulunan evindeki cenaze törenini aktarmaktadır.⁴⁴ Bir sonraki yıl, yani Bernhard'ın ölüm yılı olan 1989'da ise *In der Höherrettungsversuch-Unsinn*⁴⁵ adlı kısa anlatıları tek bir yapıtta ele alınarak yayımlanmıştır.

Görüldüğü gibi Thomas Bernhard, Almanca Edebiyata ve dünya edebiyatına sayısız eserler bırakan çok önemli yazarlardan biridir. Sadece roman ve şiir türünde yapıtlar vermemiş; tiyatro, hikâye, otobiyografik eserler (pentoloji) de yazmış ve tüm bu edebi türlerde de başarısını kanıtlamıştır.⁴⁶

1. 2. 1. Thomas Bernhard'ın Yapıtlarının Genel Özellikleri

Avusturyalı yazar Thomas Bernhard, cesurca yazdığı hikâye, roman, şiir, anlatı, tiyatro, vs. eserleriyle ününe ün katmaya devam etmektedir. Sanatçı birçok yapıtıyla adından sıkça söz etmeyi başarmıştır. Yapıtlarının sıra dışı özelliklerinden dolayı, günümüzde de birçok bilim araştırmalarına, makalelere vs. konu olmaktadır.

⁴¹ Bkz: Thomas Bernhard, **Ritter, Dene, Voss**, Fatma Ö. Dağabakan ve Ahmet Sarı (çev.), Ankara: De Ki Basım Yayın, 2007.

⁴² Bkz: Thomas Bernhard, **Yok Etme**, Sezer Duru (çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005.

⁴³ Thomas Bernhard, *Elizabeth II*. In: Thomas Bernhard, **Stücke 4**, Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1988.

⁴⁴ Bkz: Thomas Bernhard, **Kahramanlar Alanı**, Ahmet Arpad (çev.), İstanbul: Can Yayınları, 1992.

⁴⁵ Thomas Bernhard, **In der Höherrettungsversuch-Unsinn**, Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1997.

⁴⁶ Bkz: Sorg, **Thomas Bernhard**, s.16-173. Ayrıca bkz: Schmidt-Dengler, **Der Übertreibungskünstler zu Thomas Bernhard**, s. 26-60.

Bernhard'ı diğer birçok yazardan ayıran en önemli etkenler onun sıra dışı üslubu, anlatış tarzı ve dili; yapıtlardaki sıra dışı olaylar ve figürlerdir. Sanatçı eserlerinde hep olumsuz bir tavır sergilemiş, her bir eserinde bu geleneğini başarıyla devam ettirmiştir. Yazarın, bu olumsuz tavrını eser kahramanlarına da yüklemesi bizleri şaşırtmamalıdır. Nitekim bunu, kahramanları üzerinde de denemiştir. Eserlerinde benimsediği bu olumsuz tavır, onun genç yaşta geçirdiği olumsuzluklara ve uğradığı travmalara bağlanabilir. Yazar tüm bunları yapıtlarına da yansıtarak yapıtlarını kin, nefret, ölüm, karamsarlık, gariplik, saçmalık duygularıyla işlemiştir. Bu geleneğini yazarın romanlarında ve diğer türdeki yapıtlarında da açıkça görebiliriz.

Gayrimeşru biri olarak dünyaya gelmesi ve bunun onda oluşturduğu eziklik, aşağılanmışlık, doğduğu günden beri yaşamında olumsuzluklar yaşaması, sevgisizlik, şefkatsizlik, ilgisizlik, toplumdan dışlanmışlık, erken yaşta ağır bir hastalığa yakalanması, hastalığı sırasında ölümle yaşam arasında bocalaması, vs. Bernhard'ı olumsuz, karamsar, isyankâr, saldırgan, hastalıklı ve insan sevmeyen bir tipe dönüştürmüştür. Kendisinde var olan tüm bu özellikleri yazar eser tiplerine de yansıtmıştır. Hem kendisi hem figürleri kendilerini dünyaya düşman biri olarak görürler. Yaşadıkları bu soğuk dünyada hem var olmaya çalışmışlar, hem de kendilerini hep ölümün eşiğinde görmüşlerdir. Yılmaz Özbek, *Okumak, Anlamak, Yorumlamak* adlı eserinde Bernhard ve yapıtları hakkında şu tespitlerde bulunmuştur:

“İnsan ruhunun en derin köşelerine girmek, insan ruhuna bu derece sokulabilmek, onun ruhunda esen ihtiras ve coşkuları bütün çıplaklığı ile gözler önüne serebilmek, karamsarlığı, acıyı her an soluyan, ölüm korkusu, yok olma endişesi ile yaşayan biri için, bunları yazın ürünlerinde canlandırma öteki yazarlara göre daha kolay olmalı. Yazarın yazın ürünlerinde canlandırdıkları, kendi yaşadıklarının, yaşamadıklarının, kıskançlıklarının, karamsarlıklarının, onun doğaya, yaşama bakışının bir yansıması gibidir. Entelektüel insanın çelişkileriyle yüzleşiriz onun yapıtlarında. Kendini arayan, yaşam biçimini sorgulayan, toplumdaki yerini kuşkuyla izleyen kahramanların dünyasına, anlamsızlık yumağı haline gelmiş, daha doğrusu olmayan ilişkilerine tanık oluyoruz, onun yazın ürünlerinde.”⁴⁷

Özbek'in bu sözlerinden de anlaşılacağı üzere, Bernhard yazın ürünlerini hep karamsar bir havaya bürümüştür. Yazınsal yaratılarında acılı, hastalıklı, ölüm korkusu yaşayan, yaşamlarını sorgulayan, doğaya, insana, topluma karşı düşmansı tavırlar sergileyen aydın kişileri ele almıştır. Kişilerin aydın bireyler olması da ayrıca şaşırtıcı bir durumdur. Bernhard Sorg'un belirttiği gibi bu kişilerin psikolojik mekanizmaları,

⁴⁷ Özbek, s. 76.

bitmek bilmeyen enerjileriyle kendilerinde saplantıların oluşmasına neden olur.⁴⁸ Sanatçı, insanların sıkıntılı yaşamlarını kaleme almış, onların varoluş sebeplerini sorgulamıştır. Ülkesine, burjuva yaşamına ağır ithamlarda bulunmuştur. Bernhard'ın dünyası acımasız, toleranssız, asi, sevgi-nefret-öfke çerçevesinde dönen soğuk bir dünyadır.

Bernhard figürleri çelişkili, ümitsiz, yalnız bireylerdir. Eserlerine kendi ruh halini de yansıtan sanatçı, yazınsal bu ürünlerinde hayatından izlekler taşır. Bir özelliğini daha vurgulamak gerekirse, Bernhard yapıtları, genel olarak otobiyografik özellikler taşımaktadır. Yazın dünyasına şiirle başlayan sanatçı şiirlerinde de aynı karamsar, olumsuz, soğuk tavrı benimsemiştir. Şiirlerini de olumsuz dokularla işlemiştir yazar. Bunu Ahmet Sarı'nın şu sözlerinden de anlamak mümkündür:

“Derin karamsarlık, bedbinlik, Schopenhauer ve Pascal sevgisinin getirdiği dünyayı hafif melankolik algılama eğilimi, ölüm sarsıntısı ve onun gölgesinde mutsuzluk, baba özlemi, anne sevgisini arayış, metafiziki gerilimler ve Tanrı'yla cebelleşme, Tanrı'yı sorgulama, şiirlerinde dini izlekler ve bu terminolojiye vurgu, bunun bir uzantısı olarak beden ve şarap izleklerinin sürekli tekrarı daha nice Bernhard izlekleri arasında en sık görülen izlekler arasında başı çekerler.”⁴⁹

Sarı'nın bu düşünceleri, Bernhard'ın şiirlerinde ve diğer eserlerinde en çok işlediği temaları açıkça bize göstermektedir. Eserlerinde işlenen “entelektüel doku ve hava”⁵⁰ onun şiirlerine de yansımıştır. Gerek şiirlerinde gerekse diğer edebi türlerde yazar, intiharlarla dolu yaşamları da ele alır. Dramatik bir hayata sahip olan sanatçının eserleri de dramatizmin eşiğindedir. Funda Kızıler'in de söylemiyle yazarın “Yapıtlarındaki pesimizm, negatif yüklü duygular ve ilişkiler yumağı okuru bir karamsarlığa götürecektedir kadar yoğundur.”⁵¹ Yapıtlarda özellikle ülkesi Avusturya'ya karşı kin kusmakta, ülke insanı, toplumu, sanatı ve devletine ağır eleştirilerde bulunmaktadır. *Odun Kesmek* (Holzfällen) adlı romanında da bunu görmek mümkündür. Yaşadığı şehir Viyana'yı da sert bir şekilde eleştirmektedir:

“Bu korkunç kent Viyana, diye düşünüyorum, beni derin düş kırıklığına ve gerçekten yeniden çıkışı olmayan bir uçuruma sürükleyen bu kent, birden kafamı yeniden çalıştıran, gövdeme yeniden canlı tepkiler gösterten motor oluyor; gün be gün kafamda ve gövdemde

⁴⁸ Bkz: Bernhard Sorg, “Das Leben als Falle und Traktat. Zu Thomas Bernhards Der Weltverbesserer”. Kurt Bartsch, Dietmar Goltschnigg ve Gerhard Melzer (hrsg.), **In Sachen Thomas Bernhard** içinde (148-157), Königstein: Athenäum Verlag, 1983, s. 150.

⁴⁹ Sarı, **Thomas Bernhard'ın Şiir Dünyası**, s. 97-98.

⁵⁰ A.g.e., s. 98.

⁵¹ Funda Kızıler, “Nefreti Kutsayış”, **Edebiyat ve Eleştiri Dergisi**, sayı: 47, Ankara, (Ocak-Şubat, 2000), s. 82.

ilerleme kaydeden, tüm bir kış boyunca kafamı ve gövdemin ölmekte oluşunun suçunu Viyana'ya yüklemiştım...’’⁵²

Yaşadığı tüm olumsuzlukları ülkesine mal etmektedir sanatçı. Bu sebeple ülkesini zaman zaman över; zaman zaman da ona sert eleştirilerde bulunur. Ülkesine duyduğu nefreti apaçık gözler önüne serer. Avusturya insanın riyakârlığından, vurdumduymazlığından, yapmacıklığından, gösteriş sahibi bireyler olduğundan, Avusturya devleti ve ülkesinin sanatçılara gereken önemi vermeyişinden, sanatçıları yok eden bir mekanizmaya sahip olduğundan, ülkesinde meydana gelen olaylardan, vs. bahseder yapıtlarında. Kendisini kaplayan nefret ve öfke duygularını açıkça dile getirir. Ülkesini sevdiğini ama daha çok ondan nefret ettiğini söyler. Hep bir sevgi-nefret ikilemi içinde olan Bernhard, *Odun Kesmek* adlı romanında bunu daha açık bir şekilde gösterir:

“Hele bu hasta edici uzun kış, şimdi düşünüyorum da ne büyük bir talihsizlikti onu daha önceki kışlar gibi Londra’da değil de Viyana’da geçirmiş olmam, içimdeki tüm yazınsal ve tüm felsefi duyguları öldürmüştü, diye düşünüyorum berjer koltukta; Graben ve Kartner caddesindeki bu bir aşağıya bir yukarıya yürüyüşlerle onları yeniden kazanmışım, gerçekten de benim bu Viyana’ya has düşünsel durumumu, yani birden kurtarılmış düşünsel durum adını verdiğim bu Graben-Kartner caddesi terapisine, Ocak ayı ortasından başlayarak kendimi zorladığım gezintilere borçluyum.”⁵³

Peter Laemmler, Thomas Bernhard’ın eserlerinin asıl temasını ‘boş dünya’ kavramının ve bu boşluktan doğan korkusunun oluşturduğunu söyler.⁵⁴ İlgisiz ve sevgisiz bir dünyada büyüyen yazar, kendisinin de çektiği ızdıraplardan dolayı çevresine, ülke insanlarına, yaşadığı topluma karşı, vs. kin beslemiş ve Laemmler’in bu sözlerinden de anlaşılacağı gibi içinde yaşadığı dünyayı hiç önemsememiş, fakat yine de korkuları olmuştur sanatçının. Yapıtlarında ele aldığı konular bakımından da diğer yazarlardan farklılık gösterir sanatçı. Bernhard Sorg’un da değindiği gibi sanatçının eserlerinin merkezinde entelektüel insanların, sanatçıların veya onun deyimiyle sözde sanatçıların, düşünürlerin kısmen trajik kısmen de komik durumları yer alır.⁵⁵

Edebiyatın iki büyük kavramdan bahsettiği açık ve uzun zamandır kabul görülen bir gerçektir: Sevgi (Die Liebe) ve Ölüm (Der Tod) temaları. Marcel Reich-Ranicki

⁵² Bernhard, *Odun Kesmek*, s. 7.

⁵³ A.g.e. s. 7.

⁵⁴ Bkz: Peter Laemmler, “Stimmt die ‘Partielle Wahrheit’ noch?”, Heinz Ludwig Arnold (hrsg), *Text-Kritik Zeitschrift für Literatur* 43 içinde (45-49), München: Richard Boorberg Verlag, 1974, s. 47.

⁵⁵ Bkz: Sorg, *Thomas Bernhard*, s. 9.

Thomas Bernhard adlı çalışmasındaki şu sözlerinde edebiyatın, sadece sevgi ve ölüm temalarını ele aldığı eski bir gerçeklik olduğunu; sevgi kavramının Bernhard'ı hiç ilgilendirmediğini ve sanatçının bu kavramla hiç meşgul olmadığını dile getirir:

“Aslında edebiyatın sadece iki büyük temayla –ölüm ve sevgi temalarıyla- ilgilendiği bilindik bir gerçektir. Fakat sevgi teması yazar Thomas Bernhard'ı hiç ilgilendirmedi, o bu temayla uğraşmak istemedi.”⁵⁶

Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere Bernhard, eserlerinde sevgi kavramını değil de, ölüm kavramını ele almıştır hep. Şiirlerinde de ‘ölüm’ kavramı çok geçmektedir. Ölüm, sevgi, nefret, öfke, anne, baba, Avusturya, Viyana, Avusturya sanat ve sanatçıları ile toplumu hakkındaki söylemleri Bernhard'ın yazın ürünlerinin konusunu oluşturur. Otobiyografik beşlemesinde aile kavramından ve kendi ailevi ilişkisinden de bahsetmektedir. Ailesiyle istediği gibi bir yakınlığı olmadı hiçbir zaman. Annesi tarafından hor görülmuş, gerçek babasını hiçbir zaman tanıyamamıştır. Ailesinde onu anlayan bir tek insan vardı, o da büyükbabası. Büyükbabasının onda yarattığı etkilerden, onun yaşamındaki öneminden de bahsetmektedir. Ona duyduğu sevgiyi sayfalara sığdırmayı başarmıştır. Ona duyduğu sevgiyi, hastalığı sırasında hastanede yattığı zaman sağlık personeline duyduğu öfkeyi bu beşlemede açıkça görmek mümkündür. Otobiyografik yapıtlarında da sevgi ve nefret temaları hâkimdir.

1. 2. 2. Thomas Bernhard'ın Yapıtlarındaki Figürler

Thomas Bernhard kendisinde var olan karamsar, negatif, pesimistik, isyankâr, insan sevmeyen, öfkeli, vs. karakter yapısını yapıtlarındaki kahramanlara da yüklediğini daha önce de vurguladık. Ülkesine, çevresine, dış dünyaya hem öfke hem sevgi duyan sanatçının bu dengesiz tavırları onun eserlerindeki figürlerinde de görmek mümkündür. Yazar, hayatı boyunca acı çekmiş ve sıkıntılı zamanlar geçirmiştir. Böyle bir yaşamı olan birinin hayal dünyasındaki kişilerin de acı çeken, dengesiz, hasta, korkak ve bir o kadar da cesaretli bireyler olması kaçınılmazdır. Toplumdan soyutlanmış olarak kendilerini kabul ederler. Bu bireyler ayrıca, kendi yaşamlarını daha doğrusu içlerinde var olan dünyayı sorgulayan kişilerdir.

⁵⁶ Marcel Reich-Ranicki, **Thomas Bernhard**, Zürich: Amman Verlag, 1990, s. 86. Tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir.

Yapıtlardaki figürler bedenen hep sağlıksız bireylerdir. Bunu, hemen hemen çoğu eserinde görmek mümkündür. Örneğin *Immanuel Kant* adlı tiyatro yazın ürününde Kant adlı kişi glkom hastalığı olan kişidir. Dünya Düzelticisi adlı diğer bir tiyatro ürününde ise, oyunun ana kahramanı kel, kötürüm ve kimsenin tanımadığı bir bilim adamıdır. Ritter, Dene, Voss adlı bir başka tiyatro ürününde ise Voss, akıl hastanesinde kalan bireyi canlandırır. Thomas Bernhard'ın eserlerinde işlediği figürler, örneklerden de gördüğümüz gibi kendisi gibi acılı ve sancılı kişilerdir. Yapıtlarındaki ana figürü ve diğer yapıt kahramanlarının bu “hastalıklı”⁵⁷ tutumunu Ahmet Sarı şöyle açıklamaktadır:

“ Ben-Anlatıcı figürler, başkahramanlar ve diğer figürler ya:
- zihnen hasta-bedenen sıhhatlidirler,
- zihnen hasta-bedenen hastadırlar,
- bedenen hasta-zihnen sıhhatlidirler,
- bedenen sıhhatli-zihnen sıhhatlidirler.”⁵⁸

Ayrıca figürler, hep entelektüel kimliğe bürünmüş, aydın kesimden insanlardır. *Wittgenstein'in Yeğeni* adlı yapıttaki Sönsöz yazısında Orhan Pamuk, Bernhard'ın eserlerindeki figürlerinin nasıl bir yapısı olduğunu bize açıkça belirtmektedir:

“Gücünü bu saplantılardan alan saldırıları, sövgüleri ilgiyle okuyabilmemin (Orhan Pamuk) nedeninin Bernhard'ın bitip tükenmeyen dilsel enerjisi kadar, kahramanlarının konumundan da kaynaklandığını düşünüyorum. Öfke, Bernhard kahramanları için sefalet, kötülüğe, budalalığa, aşağılık bir dünyaya karşı kendilerini korumanın bir yoludur. Kendilerini güvende hisseden, çevrelerine yukarıdan bakabilmenin tadını çıkarabilen ‘başarılı, ayrıcalıklı’ kişilerin küçümseyici sövgüleri değildir Bernhard kahramanlarında tanık olacağımız: Bu kahramanların öfkesi, her an felaketlerle yüzyüze gelmeye alışmış, insanların ne mal olduğunu acıyla öğrenmiş, düşmemek, yıkılmamak, ayakta durabilmek için çırpınanların öfkesidir. Sık sık şu veya bu kişinin ‘ayakta duramadığından’, ‘sonunda yıkıldığından’, ‘bir köşede kuruyup yok olduğundan’, ‘en sonunda onun da mahvedildiğinden’ söz edildiğini okuruz. Başkalarının yıkımı, acımasızlık ve budalalıklarla kuşatılmış Bernhard kahramanlarına yollanmış birer tehlike işareti rolü görür. Kahramanlarının bu budalalık ve yıkım tehlikelerine, genel sefilliğe karşı, Bernhard'ın sık sık kullandığı kelimelerle söylersek, ‘dayanmak, katlanmak, tahammül etmek, ayakta durmak’ için yapacakları ilk iş herkese, herşeye kelimelerle amansızca saldırmaksa, ikincisi, bir tutkuya, ‘derin’, ‘felsefi’, ‘anamlı’ bir çabaya, en azından bir saplantıya kendilerini bütünüyle vermeleridir. Bu saplantılar bir anda bu kahramanlar için bütün bir dünya olur, vazgeçilmeyecek tek şey olur.”⁵⁹

Pamuk'un sözlerinden de anlaşılacağı gibi, Bernhard figürleri, “saplantılı”⁶⁰, eleştirici, öfkeli, kibirli, olumsuz olaylar yaşayan, her şeye rağmen ayakta durmaya çalışan,

⁵⁷ Sarı, *Thomas Bernhard'ın Şiir Dünyası*, s. 14.

⁵⁸ Ahmet Sarı, *Sanat ve Normaldışılık*, Ankara: Salkımsöğüt Yayınları, 2006, s. 26-27.

⁵⁹ Bernhard, *Wittgenstein'in Yeğeni*, s. 109. Aktaran: Sarı, *Thomas Bernhard'ın Şiir Dünyası*, s. 15.

⁶⁰ Sarı, *Thomas Bernhard'ın Şiir Dünyası*, s. 14.

eleştirileriyle herkesi yerden yere vuran sorunlu kişilerdir. Tüm bu özellikleri genel olarak figürler üzerinde işlemiştir Bernhard. Hemen hemen bütün eserlerdeki figürler aydın kesimden insanlardır. Onların yaşları önemli olmayıp hayatlarının her alanlarında sanatla ilgilenen bireylerdir. Yılmaz Özbek, *Okumak, Anlamak, Yorumlamak* adlı yapıtında Bernhard figürlerinin özelliklerini açıkça ortaya koyar:

“Onun kurmaca insanları kendilerini bir tutkuya kaptıran veya kuruntunun pençesinde olan, kendi yarattığı ideallere tapınan, farklı dilleri olan, birbirini anlamayan, sıra dışı toplumdışı insanlardır. Birçoğunun beklentileri yoktur, umutları yok olmuştur. Yaşama bağlanmış, yaşam sevinci ile dolu hiçbir kahramana, hiçbir yapıtta rastlamak olası değildir. Onun tek amacı, var olabilmeyi başarmak, mümkün olduğu kadar toplumdan uzak kalmaktır.”⁶¹

Özbek, Bernhard figürlerinin “toplumdışı”⁶² özelliğinden de bahsetmektedir. Onun kahramanları kendini yaşadığı toplumdan soyutlamış, yalnız bireylerdir. Dış dünyada var olan her şeye karşı gelen, “saldırgan ruhlu”,⁶³ umutlarını yitirmiş ve çevresindeki hiçbir şeye karşı inançları olmayan kişilerdir. Kendi yaşadığı olumsuzluklardan dolayı kahramanlarını da bu özelliklere bürüyen sanatçı, aslında onlar aracılığıyla kendi iç dünyasını bizlere yansıtmaya çalışır. Özbek’in de söylediği gibi “birçoğunun beklentisi yoktur, umutları yok olmuştur.”⁶⁴ Onlar, bir yandan kendilerini ölümün pençesinde gören, bir yandan da yaşama bağlı kalmayı tercih ederek varlıklarını sürdürmeye çalışan insanlardır. Bernhard, kendi yaşamında çevresindeki insanlarla olan ilişkilerinde sorun yaşamış ve aynı şekilde yapıtlarında da ilişkileri kopuk bireyler yaratmıştır. Çevresindeki insanlarla anlaşamayan bu bireyler, belki de bu sebeple kendilerini toplumdan dışlamışlardır. Büyük bir karamsarlıkla yaşama tutunmaya çalışan bu bireylerin yaşama dair beklentileri kalmamış, sadece yaşamak için yaşayan kişilerdir.

Görüldüğü gibi Thomas Bernhard, eserlerinin hemen hemen hepsini karamsar bir dokuyla ve kendi içinde bulunduğu ruh haliyle yazmış; onlarda negatif, hastalıklı, saplantılı, öfkeli, çekilmez, sivri dilli, eleştirici, toplumdan soyutlanmış, insan sevmeyen, asi, umutsuz, kopuk ilişkileri olan figürler yaratmıştır.

⁶¹ Özbek, s. 104.

⁶² A.g.e., s. 76.

⁶³ A.g.e., s. 77.

⁶⁴ A.g.e., s. 76.

1. 2. 3. Yapıtlarındaki Dilsel Özellikler (Bernhardesk Dil)

Avusturya Edebiyatı'nın en cesur, acımasız ve sert dilli yazarlarından biri olan Thomas Bernhard, yapıtlarını bizim hiç de alışkın olmadığımız konularla ve kişilerle kaleme almıştır. Onun kullandığı dil olağan dışı olduğundan kendine ait bir yazı stili oluşturmayı başarmıştır. Ahmet Sarı'nın şu sözleri Bernhard'ın kendine has bir yazım biçimi oluşturduğunu destekler:

“Hastalık, ölüm, intihar, endişe, korku-kaygı, anlamsızlık gibi alışılmış Bernhardesk tema ve konuların tümü yapıtlarında, (hatta hiç değiştirilmeden verilmesi de) Bernhardesk biçimi oluşturmuştur.”⁶⁵

Bernhard, Kafka gibi eserlerini karamsar bir dokuyla yazmış ve içinden geleni bizlere aktarmaya çalışmıştır. Yazılarında hiçbir konuda çekimserliği yoktur. Anlaşılması zor ve dil açısından ağır yapıtlar meydana getirmiştir. Yazın ürünlerinde öfkeli tavrından dolayı uzun uzun cümleler kurarak okura adeta soğuk terler döktürür. Dilbilgisinin tüm olanaklarını sonuna dek zorlayan Bernhard'ın dilini kavramanın okur açısından hiç de kolay olmadığını belirtmek gerekir:

“Son haftalarda Kartner caddesi ve Graben'de dolaşmayı gövdeyi ve beyni rahatlatıcı bir eylem olarak algılamıştım, Graben ve Kartner caddesini bazen geri dönüp geçmeyi; bu geri dönüş kafama, gövdeme geldiği gibi iyi geliyordu; sanki son zamanlarda Graben ve Kartner caddesinden bu aşağıya doğru inişler dışında birşeye gereksinmem yokmuş gibi, son haftalarda hergün Kartner caddesi ve Graben'i bir aşağıya bir yukarıya gidiyordum; Kartner caddesi ve Graben'de birdenbire, açıkcası, aylar süren bir kafa ve gövde zafiyetinden sonra, tekrar düzelmiş ve kendime gelmişim; Kartner caddesi ve Graben'de yukarı doğru yürüyüp sonra tekrar geri dönmek beni diriltiyordu; yalnız bu oradan oraya yürüyüş, diye düşünüyorum bu arada , oysa daha da fazlasıydı, yalnız bu oradan oraya yürüyüş, diye yineliyordum kendi kendime, gerçekten de yeniden düşünmemi, gerçekten de yeniden felsefe yapmamı, yeniden felsefe ve edebiyatla ilgilenmemi sağladı ki bunları içimde çok uzun zaman bastırılmış, hatta öldürmüştüm.”⁶⁶

Kullandığı dil “sarmal”, “eliptik”, “karışık”, “kaotik” “kendi eksenini etrafında dönen”,⁶⁷ “burgulu”,⁶⁸ “alaycı” ve “iğneleyici”⁶⁹ bir dil olduğu için okunması ve algılanması bu yüzden zordur. Metinler basit metinler değildir onun eserlerinde. İnsanın aklını karıştıran bu dil yapısıyla Bernhard, günümüzde de hala okunan ve yorumlanan yazarlardan biri olmayı başarmıştır.

⁶⁵ Sarı, **Sanat ve Normaldışılık**, s. 315.

⁶⁶ Bernhard, **Odun Kesmek**, s. 6-7.

⁶⁷ Sarı, **Thomas Bernhard'ın Şiir Dünyası**, s. 17.

⁶⁸ A.g.e., s. 20.

⁶⁹ A.g.e., s. 8.

Yapıtlarındaki metinler tekdüzedir ve ayrıca bir metin zenginliği yaratmamıştır sanatçı. Onun bir tümcesi bir paragraftan oluşabilmektedir. Giriş-gelişme-sonuç bölümleri yoktur eserlerde. Yapıtına nasıl başladıysa öyle devam etmektedir. Kurduğu uzun cümlelerle okura zorluklar çektirmekte ve onların aklını karıştırmaktadır:

“ Velilerin isteğiyle fakat kendi iradesine karşı bu şehirde yetişmiş olanın ve çocukluğunun başlarından itibaren bu şehir için en büyük duygusal ve zihinsel hazırlıkla, bir yandan şehrin dünyaca ünlülüğünün göstermelik davasına, tıpkı bir para ve karşı para üreten sahtekârlık olarak güzellik makinesine, öte yandan her yönden korunmasız çocukluğunun ve gençliğinin çaresizliği ve çulsuzluğu içine tıpkı bir korku ve dehşet kalesine kapatılır gibi kapatılmış olanın, bir karakter ve tin geliştirme şehri olarak bu şehre mahkum edilmiş olanın bu şehir üzerine ve bu şehirdeki yaşam koşulları üzerine, hiç de kaba veya üstünkörü olmayan bir söyleyişle, daha hazin ve en erken ve erken gelişimini daha da karartan ve karanlıklaştırılan, ama her halükârda uğursuz, tüm varoluşu için daha fazla belirleyici olan, ürkütücü bir anısı vardır, başka yoktur.”⁷⁰

Görüldüğü gibi Bernhard dili zor ve anlaşılması güç bir dildir. Bir cümlesini bile anlamak okuyuculara sıkıntı çektirmektedir. Ahmet Sarı'nın şu sözleri Bernhardesk dilini açıkça ortaya koyar:

“Büyük dalgaları hatırlatan, çok şiddetli tornadolar ya da tayfunlar gibi eliptik, sarmal bir şekle sahip, kendi eksenini etrafında dönen, zamanlarda sıçramalarla, bir geri dönüş, bir ileri dönüşlerle okuyucunun aklını karıştıran, sürekli tekrarlarla okuyucu belleğinde derman bırakmayan, onu yoran, yıldırın bir dile sahiptir. Bu şizofrenik dilin, hastalıklı dilin çözülmesi de oldukça zordur. Bernhard'ı çevirmek o yüzden çevirmenler için çok zor bir edimdir.”⁷¹

Sarı'nın da bu sözlerinden anlaşılacağı üzere Bernhard'ı okumak, çevirmek, yorumlamak gerçekten güçtür. Onun kurduğu tümcelerde ayrıca ara cümlelerin de yer alması okuyucunun zihnini kolaylıkla bulandırmakta ve metnin algılanmasında güçlük yaratmaktadır. Cümlelerinde düşündüklerini aynen aktaran yazar, argo dil kullanmakta da çekimsizliğini bozmuştur. Acımasızca eleştiriler yaptığından, kullandığı dil çok sert bir dil olduğundan argo terimlere de yer vermiştir: “... o da gerçekten Burg tiyatrosu oyuncusu olarak hatırımda, yani bir çeşit Viyana seyircisinin sevgilisi bir oyuncu ve Burg tiyatrosu züppesi olarak...”⁷² Sanatçı, eserlerinde çokça yinelemelere ve tekrarlara da yer verir. Onun dili rahatsız edici, sert, nefret ve öfke dolu, devinimsel bir dildir.

⁷⁰ Bernhard, **Neden**, s. 7-8.

⁷¹ Sarı, **Thomas Bernhard'ın Şiir Dünyası**, s. 17.

⁷² Bernhard, **Odun Kesmek**, s. 14.

1. 3. Bernhard'ın Dünyada ve Türkiye'deki Alınlanmasına Genel Bir Bakış

Bernhard hakkında birçok bilimsel çalışma veya makaleler yazıldığını ve hâlâ da onun üzerine çalışmalar yapıldığı söylenebilir. Eserlerinin çoğu Avrupa'nın çeşitli dillerine ve Türkçe'ye de çevrilmiş olan Bernhard'ın, eleştirmenler ve yazarlar tarafından incelenen birçok kitabı vardır.

Yazın dünyasında birçok yazar sanatçıdan etkilenmiştir. Örneğin Amerikalı romancı William Gaddis, bununla birlikte El Salvador'lu romancı Horacio Castellanos Moya, İngiliz romancı Tim Parks ve Nobel Edebiyat Ödülü sahibi Avusturyalı yazar Elfriede Jelinek'in yapıtlarında ve W.G. Sebald'in *Austerlitz* adlı son romanı ve diğer eserlerinde de Bernhard'dan izlekler vardır; İspanyol romancılar Javier Garcíá Sánchez ve Félix de Azúa'nın da Bernhardesk biçimini sürdürdüğü söylenebilir.⁷³

Türkiye'de de Bernhard hakkında çokça çalışma yapılmış, yazılar ve makaleler yazılmıştır. Örneğin, Bernhard'ın Mahir Öztaş üzerinde etki yarattığı söylenebilir. Gazeteci, yazar Ahmet Tulgar da köşe yazılarında Bernhard üzerine yazılar yazmıştır. Örneğin Tulgar, *Para İçin Ödül Almanın Acısı*⁷⁴ adlı yazısında Bernhard'a özgü düşüncelerini dile getirir. Yine gazeteci Kemal Yanar, *Yürümek ve Evet - Thomas Bernhard*⁷⁵ adlı yazısında sanatçıdan alıntılar yaparak onun bu kitap hakkındaki görüşlerinden bahseder. Metin Celal, Tuba Gizem, Cem Uğur gibi, daha birçok yazar ya da gazetecinin yazılarında konu olan Bernhard, birçok bilimsel çalışmalarda da yerini almıştır. Örneğin, Rıdvan Tatlıcı, "*Thomas Bernhard'ın Düzyazılarında Anlamsızlık*" adlı doktora tezinde, Yusuf Kenan Öncü "*Die Krankheit im Romanwerk Thomas Bernhards*" adlı yüksek lisans tezinde, Ersel Kayaoğlu "*Die Frauenfiguren in Thomas Bernhards Werk die Verdangung der Frau*" adlı yüksek lisans tezinde, Müge Bahçeci "*Thomas Bernhard'ın 'Bay Kulturer', 'Şapka', 'İki Eğitici' ve 'Jauregg' Adlı Öykülerinde Absürd Olaylar*" adlı yüksek lisans tezinde, yine Gülnur Aksan "*Eine Übersetzungskritik an dem Roman Thomas Bernhards 'Ein Kind' im Beispiel der Übersetzung von Kemal Boztepe*" adlı yüksek lisans tezinde ve Ahmet Sarı "*Thomas*

⁷³ Bkz: *Thomas Bernhard* (t.y.), http://tr.wikipedia.org/wiki/Thomas_Bernhard (15 Ağustos 2012).

⁷⁴ Bkz: Ahmet Tulgar, "Para İçin Ödül Almanın Acısı", 2010, <http://ahmettulgar.wordpress.com/2010/02/25/para-icin-odul-almanin-acisi/> (10 Ağustos 2012).

⁷⁵ Bkz: Kemal Yanar, "Yürümek ve Evet-Thomas Bernhard", 2011, <http://arsiv.kitaphaber.net/yurumek-ve-evet-thomas-bernhard/> (30 Temmuz 2012).

Bernhard'ın Öykülerinde Normal dışı Davranışlar'' adlı yüksek lisans tezi çalışmalarında yazara özgü incelemeler yapmışlardır. Ahmet Sarı, *Thomas Bernhard'ın Şiir Dünyası* ve *Sanat ve Normaldışılık* adlı kitaplarında, Bernhard yazın ürünlerini incelemiş ve onun yapıtlarında mevcut olan özellikleri vurgulamıştır. Yine Yılmaz Özbek, *Okumak, Anlamak, Yorumlamak* adlı eleştiri kitabında ve bazı çalışmalarında Bernhard'ı inceler. Acar Sevim'in de *Nihilizme Eleştirel Bir Bakış* adlı kitabı yayınlanmış ve bu eser, Bernhard okuyucuları için faydalı bir eser haline gelmiştir.

Bernhard eserlerine alışık olmayan kimi yazar ya da okur, onun yazılarını saçma bulur; kimisi de onları okumaktan zevk alır. Thomas Bernhard üzerine, günümüzde daha çok çalışma yapılmakta ve yazarın ünü günden güne artmaktadır.

1. 4. Avusturya

1. 4. 1. Avusturya'nın Tarihçesi

Bugün Federal bir cumhuriyet olan Avusturya, Orta Avrupa'da bulunan bir ülkedir ve dokuz eyaletten oluşur. Batıda İsviçre, doğuda Macaristan ve Slovakya, güneyde İtalya ve Slovenya, kuzeyde Almanya ve Çek Cumhuriyeti ile komşudur.⁷⁶

Avusturya tarihi, önceleri ayrı bir tarih olarak görülmemiş; Alman tarihi içerisinde ele alınmıştır. Her iki ulus geçmişte birlikte yaşamış; ortak bir dil, tarih, kültüre sahip olmuştur. Fakat daha sonra Avusturya Almanya'dan ayrılmış, bağımsız bir devlet haline gelmiştir. Bu ayrılış sürecini daha iyi anlamak için Alman tarihinin başlangıcı ve gelişiminden bahsetmekte fayda vardır.

Alman tarihinin başlangıcı M.Ö. Romalılar dönemine dayanır. Bunu Klaus Schulz'un "İlk temas daha Cermen kavimleri Alpler üzerinden Yukarı İtalya'ya girmeye çalıştıkları M.Ö. 100 yıllarında meydana gelir."⁷⁷ sözünden de anlamak mümkündür. Bugünkü Avusturya ülkesinin yer aldığı topraklarının büyük bir kısmında ilkçağda Keltler, Tuna Irmağı'nın kuzeyindeki topraklarda Germen boyları, bugünkü İsviçre sınırlarındaki bölgede ise Raetialılar yaşardı. Ülkeyi, M.Ö. 100 yıllarında Roma

⁷⁶ Bkz: *Avusturya ve Avusturya Tarihi* (t.y.), <http://www.msxlabs.org/forum/ulkeler-ve-tarihleri/171705-avusturya-ve-avusturya-tarihi.html> (12 Ağustos 2012).

⁷⁷ Klaus Schulz, *Alman Kültür Tarihi*, Yavuz Erkoç (çev.), Ankara: Orient Yayınları, 2006, s. 13.

İmparatorluğu işgal ederek bu bölgelerde Noricum, Raetia ve Pannonia eyaletlerini kurdu. Bölgedeki en büyük Roma kenti Viyana'nın doğusunda bulunan Carnuntum eyaletiydi. Dönemin diğer önemli yerleşim yerleri bugünkü Viyana, Salzburg, Innsbruck, Wels ve Bregenz idi. Kavimler göçüyle çöküşü başlayan Roma İmparatorluğu'nun topraklarının büyük bir kısmı bazı gruplar tarafından ele geçirilmeye başlandı. M.Ö. 100 yıllarında Roma toprakları, Germen boylarının tehditi altına girdi. Germenlerin İtalya'ya girmesi, Romalıları rahatsız etmiş, fakat Germenlerin bu ilerleyişi Romalıları tarafından geri püskürtülmüştü. Böylece iki ulus arasında ilişkiler doğdu. İşte bu olay Alman tarihinin başlangıcı olarak kabul edilir. O dönemde yaşayan birçok kabilelerin saldırılarına maruz kalan Roma bölgeleri, imparatorluğun zayıflamaya başlamasıyla birer birer diğer ulusların eline geçmeye başladı. Germenler ve Hunların da aralarında bulunduğu bu kabileler bazı Roma topraklarını işgal etti.

6. yüzyılda Bayer (Bavyera) kökenli gruplar, Kuzey Alp bölgesinde bir dükalık kurmuşlar ve sınırlarını bugünkü Güney Tirol ve Enns'e kadar genişletmişlerdir. O dönemde hüküm süren diğer bir imparatorluk olan Frank İmparatorluğu, giderek güçlenerek Bohemya bölgesinde yaşayan Avarlara'a karşı direnmek için yeni eyaletler kurmuştur. Bu eyaletler arasında Avar Eyaleti denilen sınır eyaleti Macarlar'ın istilasına uğrayarak yok oldu. Bu yıllarda üç büyük savaş yapılmış ve bunların sonucunda Doğu Frank İmparatorluğu'nun toprakları küçüldü. Bu imparatorluk Frank İmparatorluğu'nun devamı niteliğindedir. Bu sırada doğuda yeni bir Bayer dükalığı kurulmuş ve Frank İmparatorluğu'nun yaptığı savaş sonrası galibiyeti ile Macar tehlikesi sona ererek Macarlar yerleşik hayata geçmiştir. Bu arada Bayer dükaları iyice güçlenerek sınırlarını genişletmeye devam ettiler.

O dönemde yaşayan birçok ulus aynı topraklarda bir arada yaşamış ve aynı dili, kültürü, yaşamı paylaşmıştır. Bu uluslardan bazıları da imparatorlukların himayesine girmiştir. Germen kabilesi de Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu çatısı altında yaşamaya başladı. Bu imparatorluğun başkenti bugünkü Viyana idi. Frank kralları, Avusturya topraklarının yer aldığı eyaletlerde kontluklar ve dükalıklar kurmaya devam ettiler. Bunlardan biri olan Avusturya dükalığı, Kutsal Roma İmparatorluğu içinde bağımsızlığını ilan ederek bağımsız bir duka halini aldı. Daha sonra Avusturya dükalığı, Habsburg hanedanının yönetimine geçerek büyük bir güç haline dönüştü. Habsburglular o

dönemin en büyük güçlerinden biriydi. Bu hanedan Avrupa'nın birçok ülkesinde hüküm sürmüştür. Habsburg hanedanı, Avusturya üzerindeki hakimiyetini yaklaşık 1282 yılına kadar devam ettirmiştir. Daha sonra bu bölge Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'nun bir parçası haline geldi ve Avusturya arşidüklük ünvanını aldı. Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu zayıflamaya başlayınca da arşidükler bağımsız hareket etmeye başladılar ve 1806'da kral II. Franz Alman kraliyet tacını bırakarak kendisini Avusturya kralı olarak ilan etti. 1866 yılında Prusya ve Avusturya arasında yapılan savaşla Avusturya, Alman birliğinden ayrıldı. Bir yıl sonra da Avusturya Macaristan ile birleşerek Avusturya-Macaristan İmparatorluğu kuruldu.

17. yüzyılda Avusturya'nın katıldığı önemli savaşlardan biri de Otuz Yıl Savaşları'dır. 15. ve 17. yüzyıllar arasında Katolik kilisesine karşı yapılmış bir hareket olarak algılanan Reform döneminde, Avusturya halkının çoğu Protestanlık'a geçti. Fakat arşidükler ve bu dönemde ortaya çıkmış olan Cizvitler bu olaya karşı çıkarak bu halkın tekrar katolikleştirilmesi için yeni bir politika uygulamaya başladılar. İşte bu politika Avusturya'yı savaşa sürdü. Hakimiyeti bu dönemlerde de devam eden Osmanlı İmparatorluğu'nun da Avusturya tarihinde önemi vardır. Çok geniş sınırlara ulaşan imparatorluk, Avusturya'da 16.yüzyıla gelindiğinde tehlike yaratmaya başlamıştı bile. 1529 yılında Osmanlı Devleti, Viyana'yı kuşatmak istemiş fakat başarılı olamamıştı. Bu olay tarihte I. Viyana Kuşatması olarak geçmektedir. Bu süreçten sonra Osmanlı ile Avusturya arasında, iki asır sürecek birçok savaş yapıldı. 1683'te II. Viyana Kuşatmasını gerçekleştiren Osmanlı, yine başarısız oldu. Avusturya ile yapılan savaşlardan sonra Osmanlı Devleti iyice gerilemeye başladı ve topraklarının bir kısmını kaybetti. Osmanlı İmparatorluğu Avrupa'da gerilerken, Avusturya sınırlarını daha da genişletti.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, 1878'de Bosna-Hersek'i işgal ve 1909 yılında da ilhak etti. 1914'te, Avusturya-Macaristan veliahdı Ferdinand'ın bir Sırp öğrencisi tarafından vurularak I.Dünya Savaşı'nın başladığı bilinir. Bu savaşta Osmanlı Devleti ve Almanya ile birlikte savaşan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu yenilgiye uğramış ve parçalanmıştır.

Tüm bu tarihi olaylar bugünkü Avusturya Cumhuriyeti'nin oluşmasında temel olmuştur.⁷⁸

1. 4. 2. Avusturya Edebiyatı (Die Österreichische Literatur)

Dilin, bir milleti millet yapan, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan bir iletişim aracı olduğunu hepimiz bilmekteyiz. Diğer insanlarla olan sosyal ilişkimizi dil belirler. Her ulusun bir dili, yaşam biçimi, kültürü, edebiyatı ve tarihi vardır. Türk Dili, İngiliz Dili, Türk Tarihi, Almanca Edebiyat gibi. Geçmişteki sözlü kaynaklar dil sayesinde oluşmuş ve bu da edebiyatın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Böylece dilin, edebiyat, kültür, tarih, vs. üzerinde etkisi vardır, diyebiliriz.

Tarihte birçok ulus yaşamış, birçok devlet, krallık ve imparatorluklar kurulmuştur. Bunların her biri farklı coğrafi bölgelerde kurulup farklı dil, kültür, tarih ve edebiyatın oluşmasına sebep olmuştur. Onların tek bir amacı vardı: Topraklarını ve böylelikle sınırlarını genişletmek ve dünya üzerinde geniş hakimiyet kurmak. Bu yüzden tarih boyunca sayısız savaşlar olmuş, kimi uluslar büyük devlet haline gelmiş, kimisi de güçlerini kaybederek yok olmuştur. Böylece sınırların genişlemesiyle dil de bir evre geçirerek her daim gelişim ve değişim içinde olmuştur. Bir ulus yok olursa dil de yok olup gider, var oldukça da dil de varlığını sürdürür. Geçmişte yaşayan ulusların yeni yerler fethetme, bu uğurda savaşlar yapma, sınırlarını genişletme çabaları, dilde de değişiklikler oluşmasına neden olmuştur. Bazı uluslar ortak bir dile, kültüre, tarihe sahip olmuş, bazılarınıninki de farklı olmuştur. Avusturya ülkesi de geçmişte Almanya ile birlikte yaşamış olduğundan ayrı bir edebiyata ve tarihe sahip değildi.⁷⁹ Wendelin Schmidt-Dengler'in Ach Österreich! adlı yazısındaki "Avusturya Edebiyatı, şüphesiz Almanca dilinin büyük bir bölümü içinde kaleme alınmıştır; fakat tarihi ve toplumsal koşullar sebebiyle katı biçem ve içerik alanında da oldukça farklı kurallara uyar."⁸⁰ cümleleri ve Selçuk Ünlü'nün "Avusturya'nın tarihi açıdan Almanya ile birlikte

⁷⁸ Bkz: Selçuk Ünlü, *Avusturya Modern Edebiyatı*, Konya: Radar Reklam Hizmetleri, 2001, s. 1-5. / Bkz: Sarı, *Thomas Bernhard'ın Şiir Dünyası*, s. 22-26. / Bkz: *Avusturya Tarihi* (t.y.), <http://www.nkfu.com/avusturya-tarihi/> (1 Ağustos 2012). Ayrıca bkz: *Avusturya Macaristan İmparatorluğu* (t.y.), http://tr.wikipedia.org/wiki/Avusturya-Macaristan_%C4%B0mparatorlu%C4%9Fu (28 Temmuz 2012).

⁷⁹ Bkz: Sarı, *Thomas Bernhard'ın Şiir Dünyası*, s. 22-23.

⁸⁰ Wendelin Schmidt-Dengler, "Ach Österreich!", Wolfgang Streitenberger (Hrsg.), *Österreichs Zukunft ist Europa*, içinde 80-90 Wien:Signum 1997, <http://www.kakanien.ac.at/beitr/fallstudie/WSchmidt-Dengler1.pdf> (22 Temmuz 2012), s. 5. Tarafımdan Türkçe'ye çevrilmiştir.

görülmesinin yanı sıra Alman Edebiyatı içinde de absorbe edilmiştir.’’⁸¹ sözleri geçmişte Avusturya Edebiyatı’nın Almanca Edebiyat içerisinde sayıldığı düşüncesini destekler. Bu her iki edebiyatın iç içe olmasının nedenini her iki ülkenin tarihi geçmişinde aramak yanlış olmaz. Geçmişte Romalıların yaşadığı bugünkü Avusturya topraklarına Germen ırkının saldırılarıyla Alman tarihinin başlangıcı görüldüğü iddia edilmektedir. Daha sonra Germenler, bu topraklarda yaşayarak bugünkü Almanya ve Avusturya ülkeleri birlikte hareket etmeye başladılar ve ortak bir tarihe, kültüre, vs. sahip oldular. Fakat daha sonra Avusturya, Almanya’dan ayrılarak bağımsız bir ülke oldu. Avusturya Edebiyatı da onca zaman Almanca Edebiyat’ın içerisinde var olmuş, fakat daha sonra iki ülke edebiyatı da birbirinden ayrılmıştır. Avusturya Edebiyatı’nın Alman düşünce dünyasından ayrılışını Heinz Rieder şöyle aktarır:

“Denilebilirki, Avusturya Grillparzer’den bu yana Alman dili alanında oldukça önemli ve özel bir edebiyata maliktir. Gerçi Grillparzer’den önce de, örneğin Barok devrinde veya Viyana halk tiyatrosunda oldukça önemli eserler verilmiştir; fakat Alman Klasik ve Romantiğinin seçkin eserlerinin yanı sıra Avusturya’da adlarını ancak geniş bir edebiyat tarihinde bulabileceğimiz zayıf ve bölgelerini aşamayan kişiler vardır. Ancak 1818 yılında, Grillparzer “Sappho”suyla kamu önüne çıkınca ne Alman Klasik’ine ne Alman Romantiğine ne de Biedermeier akımına giren, fakat Avusturya edebiyatını temsil eden bu şairle, Avusturya edebiyatı dünya çapında bir edebiyat olma yoluna girer. Alman Klasik, Alman Romantiği ve özellikle Alman eleştirici idealizm felsefesinin düşünce ve yazı biçiminden Avusturyalı düşünce ve yazı biçiminin ne denli farklı olduğunu gören ilk şair Grillparzer’den başlayarak çağımıza kadar sayısız Avusturyalı düşünürler bu felsefeyle uğraşmışlardır; bu uğraşlar örneğin Bolzano ve Hemmerling’in öğretilerinde devam ederek 20. yüzyılda Wittgenstein, Husserl, Mach’ın öğretilerinde, Viyana modern felsefe ekolünde sona erer. Klasik insanın bağımsızlığına karşı Grillparzer’in gösterdiği inançsızlık böyle bir fikir akımının doğmasına yardımcı oldu. Avusturya’da Grillparzer’den bu yana, insanı gerçeği gören bir süje, doğaya hakim ve bütün varlıkların ölçüsü olarak kabul eden Kant kritiğinin, Fichte’nin öğretilerinin tehlikeli aşırılığı anlaşılmış ve şiddetli itirazlarla karşılanmıştır.’’⁸²

Rieder’in sözlerinden anlaşılacağı üzere ve Ahmet Sarı’nın da vurguladığı gibi, Avusturya Edebiyatı’nın ayrı bir edebiyat olarak önem kazanmasında Grillparzer büyük rol oynadı. Böylece denilebilir ki, bu edebiyat Grillparzer yazın ürünleri ile birlikte dünyada yer almaya başladı. Grillparzer, Avusturya tiyatro alanında en önemli yazarlardan biridir. Hakikat kavramı onun için çok önemliydi. Eserlerindeki konuları gerçekçi bir sanat anlayışıyla ele aldı.⁸³

⁸¹ Ünlü, **Avusturya Modern Edebiyatı**, s. 4.

⁸² Heinz Rieder, **Avusturya Edebiyatı’nın Özü**, Yüksel Karayılmazoğlu (çev.), Bu konferans Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, 14.12.1965. Aktaran: Sarı, **Thomas Bernhard’ın Şiir Dünyası**, s. 26-27.

⁸³ Bkz: Sarı, **Thomas Bernhard’ın Şiir Dünyası**, s. 27.

Bazı edebiyatçılar Almanca Edebiyat ile Avusturya Edebiyatı'nın iç içe olduğunu vurgulamakta, bazıları ise Avusturya Edebiyatı'nı ayrı bir edebiyat olarak temellerinin aslında çok daha eski zamanlarda atıldığını iddia etmektedir. Dr. Werner Tschulik de bu edebiyatçılardan biri. Tschulik, Avusturya Edebiyatı'nı “kendine özgü”⁸⁴ bir edebiyat olarak görmüş ve bu edebiyatın Almanca Edebiyat'ta kendine has özelliklerinin olduğunu söyler.⁸⁵ Günümüze kadar bu edebiyatın tarihi ile ilgili çokça edebiyatçı kitaplar yazmıştır. Bazıları bu edebiyat hakkındaki bilgileri Almanca Edebiyat ile birlikte vermiştir. Herbert Zeman ise, Avusturya Edebiyatı'nın aslında ortaçağ başlarında başladığını ileri sürer. Avusturya'nın geçmişten günümüze kadar geçirdiği değişiklikleri de göz önünde bulundurur ve Avusturya çerçevesinde dönen tüm olguları da kabullenir. Fakat hem Zeman hem de diğer edebiyatçılar ortak bir görüşe sahip olurlar. Bu da Avusturya Edebiyatı'nın Grillparzer ile daha önem kazandığı görüşüdür.⁸⁶

Tüm edebiyatçıların görüşlerine göre diyebiliriz ki, Avusturya Edebiyatı daha çok 19. yüzyıl ve sonrasında kendini göstermeye başlamıştır ve bu edebiyata ilişkin bilgileri de bu dönemlere göre vermek daha doğru olur.

Bu edebiyatın kendine has özelliklerinden bahsetmek biraz zordur. Çünkü bu edebiyat, daha önce de vurguladığımız gibi Almanca Edebiyat'ın içerisinde görülmüş ve bu yüzden ayrı bir edebiyat olarak düşünülmemiştir. İki asırdır bu edebiyatın varlığına dair şüpheler olup, bu şüphe günümüzde bile hala devam etmektedir. 20. yüzyılda I. Dünya Savaşı'na kadar ve savaş sonrasında Avusturya Edebiyatı adeta çöküntü içindeydi. Çünkü bu dönemde Avusturya birçok devletin tehdidi altındaydı ve burjuvazi yaşam Avusturya'da erken canlanmaya başlamıştı. İnsanların ruhsal durumunu etkileyen bu olaylar, edebiyatta da etkisini gösterdi. Önemli Avusturyalı yazarlardan Arthur Schnitzler'in eserlerinde ve yine Hugo von Hoffmanstahl, Rainer Maria Rilke'nin yapıtlarında bu dönemin etkilerini görmek mümkündür. Daha sonra toplum yaşamında biraz da olsa canlanmalar oluşmaya başladı. Sahne, opera bu dönemde çok büyük bir gelişme gösterdi. Kahvehaneler sohbet alanları olmuş, çoğu yazar ve sanatçılar burada

⁸⁴ Dr. Werner Tschulik, *Die Österreichische Dichtung (Im Rahmen der Weltliteratur)*, Hölder-Pichler-Tempsky, Wien: Österreichischer Verlag, 1958, s. 4.

⁸⁵ Bkz: A.g.e., s. 7.

⁸⁶ Herbert Zeman, *Literaturgeschichte Österreichs, von den Anfängen im Mittelalter bis zur Gegenwart*, Graz/Austria: Akademische Druck- und Verlagsanstalt, 1996, s. VII.

edebi konuşma ve çalışmalar yapmıştır. Bunun gibi birçok kafeler edebiyat merkezi haline geldi. Bugün bile hala varlığını sürdüren ve Avusturya Edebiyatı için büyük önem arz eden Franz Kafka'nın da sık sık zaman geçirdiği Cafe Central bu merkezlerden biridir. Bu dönemde özellikle gazete ve dergi yazıları edebiyat açısından önemliydi. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Avusturya'da ve diğer ülkelerdeki siyasal gelişmeler, yaşamın her alanını etkiledi. Bu durum edebiyatta da kendini gösterdi.⁸⁷

Bilindiği gibi 1933-1945 yılları arası sanayi ve teknolojinin gelişmesiyle dünyada birçok alanda değişiklikler gözlenmiştir. Bu dönem uzun bir dönem olmamasına rağmen, tüm dünyada büyük etki yaratmıştır.⁸⁸ Nasyonel Sosyalizm Dönemi olarak anılır. Nasyonel sosyalizm (Nationalsozialismus), Hitler tarafından oluşturulmuş bir rejimdi ve bu dönemde Hitler tehlikesi Avusturya'yı da tehdit ediyordu. Hitler'in milliyetçi bir sosyalizm ya da Alman milliyetçiliği oluşturmak istemesi uğrunda belirlediği stratejiyle birçok olayın yaşanmasına sebep oldu.⁸⁹ Bu dönemde Hitler'in korkusundan Avusturya da göç merkezi haline gelmiş fakat burası da daha sonra tehdit altında kalmıştı. Yazarlar için de çok zor bir dönem oldu bu dönem. Pek çok yazar diğer ülkelere göç etti ve Almanca yazmaya oralarda devam etti. Thomas Mann ve Bertolt Brecht bu yazarlardan sadece ikisi. Diğer ülkelerde olduğu gibi Avusturya'da da sürgün yaşandı. Selçuk Ünlü'nün şu sözleri bu dönemde Avusturya'daki sürgünü açıkça anlatır:

“1938'de Avusturya'da durum daha da kötüleşmiştir. 1938'de tevkif dalgası başlar ve 70.000 kişi tutuklanır. 60.000 Avusturyalı da tehcir sırasında hayatını kaybeder. Bir kısım yazarlar intihar eder, bir kısmı tutuklanır, bazıları da komşu ülkelerde Gestapo vasıtasıyla öldürülür. Böylece 1938 yılıyla Avusturyalı yazarlar ve pek çokları için çok sıkıntılı, bir kısmı için de daha serbest olan yeni bir dönem başlamış olur.”⁹⁰

II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise diğer devletlerde olduğu gibi Avusturya'nın da bazı alanlarında değişiklikler oldu. Devlet yenilenmiş, ekonomide, insanların fikir dünyasında, edebiyatta, vs. farklılıklar gözlenmeye başladı. Ülke edebiyatı da bu dönemde canlandı. Aslında Almanca Edebiyat'ta rol oynayan bazı Avusturyalı yazarlar bu dönemde önemli eserler meydana getirdiler. Bu yapıtlarıyla dünya çapında bazı ülke edebiyatlarını da etkilediler. 1945'te ortaya çıkan Yıkıntı Edebiyatı (Trümmerliteratur), Almanca Edebiyat'ta kendisini göstermiş, fakat Avusturya Edebiyatı'nda bu edebiyat etkili

⁸⁷ Bkz: Ünlü, **Avusturya Modern Edebiyatı**, s. 22.

⁸⁸ Bkz: Selçuk Ünlü, **20.Yüzyıl Alman Edebiyatı Sosyal Tarihi**, Konya: Mikro Basım Yayım, 1998, s. 65.

⁸⁹ Bkz: *Nasyonel Sosyalizm* (t.y.), http://tr.wikipedia.org/wiki/Nasyonal_sosyalizm (12 Temmuz 2012).

⁹⁰ Ünlü, **20.Yüzyıl Alman Edebiyatı Sosyal Tarihi**, s. 153.

olmadı. 1950'li yılların başında Gerhard Rühm, Friedrich Achleitner, Konrad Bayerund, Oswald Wiener adlı Viyanalı yazarların da içinde bulunduğu Wiener Gruppe adında bir edebiyat grubu ortaya çıkmıştır. Bu grubun edebiyat ürünlerinde Barock dönemi edebiyatının etkileri, Viyana tiyatrosunun gelenekleri, ekspresyonizm, sürrealizm, vs. akımlarının izleri görülür.

1955-1965 yılları arasında Viyana tekrar Avusturya Edebiyatı'nın merkezi haline geldi. Böylece Avusturya Edebiyatı dünya çapında tanınmaya başlandı. Daha sonraları edebiyatçıların oluşturduğu farklı gruplar tekrar oluşmaya başlamış ve yeni edebiyat anlayışının da ortaya çıkmasına sebep olmuşlardır. Bu gruplardan biri de P. Handke, B. Frischmuth, A. Kolleritsch ve W. Bauer'in de içinde olduğu Graz-Forum- Stadtpark adlı gruptur. Bu grup Avusturya Edebiyatı'nın dünyada hızla tanınmasını sağladı.

Sürgüne giden yazarlar da bu edebiyatın diğer ülkelerde tanınmasına katkıda bulundular. Özellikle Almanya'nın Avusturyalı yazarlarda büyük etkisi oldu. Avusturya Edebiyatı ürünlerinde kırsal hayattan da çok fazla izlere rastlamak mümkündür.⁹¹

Bugüne kadar çok sayıda Avusturyalı yazar çok sayıda önemli yapıtlar meydana getirdiler. Bu yazarların en başında Franz Kafka vardır. Kafka, yazdığı önemli yapıtlarıyla dünya çapında tanınan bir yazardır. Eserlerinde kişinin kendisine, yaşadığı topluma, dış dünyadaki her şeye yabancılaşmasını etkili bir üslupla anlatmıştır. 20. yüzyılın en önde gelen Avusturyalı yazarlarından Kafka. Başlıca eserleri, *Değişim* (Die Verwandlung)⁹², *Dava* (Der Prozeß)⁹³, *Şato* (Das Schloss)⁹⁴, vs. Diğer önemli yazarlardan biri de tezimizde incelediğimiz Thomas Bernhard. Avusturya'ya dair düşüncelerini, nefretini, kinini, yaşama dair umutsuzluğunu, yalnızlığını anlatır kitaplarında. Aslında dış dünyaya olan soyutlanmışlığı ile Bernhard ve Kafka arasında benzerlikler görülebilir. Diğer önemli Avusturyalı yazarlar şunlardır: Peter Handke, Stefan Zweig, Hugo von Hoffmanstahl, Grillparzer, Erich Fried, Elfriede Jelinek, Rainer Maria Rilke, Ingeborg Bachmann, Paul Celan, vs. Bunlardan başka daha pek çok Avusturyalı şair ya da yazar vardır. Avusturya Edebiyatı bu önemli yazarların pek çok

⁹¹ Bkz: Ünlü, *Avusturya Modern Edebiyatı*, s. 22-24.

⁹² Franz Kafka, *Die Verwandlung*, Köln: Anaconda Verlag, 2005.

⁹³ Franz Kafka, *Dava*, Ahmet Cemal (çev.), İstanbul: Can Yayınları, 1999.

⁹⁴ Franz Kafka, *Şato*, Orhan Tuncay (çev.), İstanbul: Gün Yayıncılık, 2003.

başarılı eserlerine sahiptir. Peter Handke'nin *Kaspar*'ı⁹⁵, Stefan Zweig'in *Amok Koşucusu* (Der Amokläufer)⁹⁶, Bachmann'ın *Malina*'sı⁹⁷ bu yazın içerisinde var olan önemli yapıtlardan sadece birkaçı.

Günümüz Avusturyalı yazarlardan bazıları ise şunlardır: Josef Winkler, Ilse Aichinger, Oswald Wiener, H.C. Artmann, Wolfgang Bauer, Antonio Fian, Milo Dor, Günter Bruss, Franz Blaas, Lisa Fritsch, Ferdinand Schmatz, Franz Weinzettl, Peter Turrini, Peter Rosei, Andreas Okopenko, Gerhard Rühm, Anna Mitgutsch, Jakov Lind, Elisabeth Reichart, Christine Nöstlinger, Florjan Lipus, Heimrad Bäcker, Erwin Einzinger, Werner Kofler, Gerhard Roth, Malene Steeruwitz, Marie-Therese Kerschbaumer.⁹⁸

⁹⁵ Peter Handke, **Kaspar**, Ankara: De Ki Basım Yayım, 2007.

⁹⁶ Stefan Zweig, **Amok Koşucusu**, İlnur Özdemir (çev.), İstanbul: Can Yayınları, 2007.

⁹⁷ Ingeborg Bachmann, **Malina**, Ahmet Cemal (çev.), İstanbul: Yapıkredi Yayınları, 2012.

⁹⁸ Bkz: Sarı, **Thomas Bernhard'ın Şiir Dünyası**, s. 46-47. / Ayrıca bkz: *Österreichische Literatur Nach 1945* (t.y.), <http://www.oesterreich.com/de/kultur/literatur> (21 Temmuz 2012).

BÖLÜM 2: YABANCILAŞMA KAVRAMINA GENEL BİR BAKIŞ

2. 1. Yabancılaşma Kavramının Etimolojik Açıdan Ele Alınması

Yabancılaşma sözcüğü, son yıllarda farklı alanlarda önem kazanmış bir kavram haline gelmiş ve günümüze dek çeşitli açılardan ele alınmıştır. Fakat bu kavramın ne anlama geldiğini, yabancılaşma denildiğinde neleri çağrıştırdığı ve bu kavramın ne için kullanıldığını daha iyi anlamak için, yabancılaşma kelimesini etimolojik açıdan ele almak yarar sağlayacaktır. Çalışmaya bu sözcüğün öncelikle terim olarak ne anlama geldiğini açıklamakla başlayalım.

2. 1. 1. Yabancılaşmanın Tanımı

Yabancılaşma sözcüğü, birçok alanda kullanılan bir sözcük olduğunu vurguladık. Gerek ekonomi, sosyoloji, psikoloji; gerekse felsefi ve politik alanlarda adı sıkça duyulan bir terimdir. Fakat günümüzde daha çok ekonomi alanında kullanılmaktadır. Tüm bu alanlarda ne anlama geldiğini belirtmeden önce Türkçe sözlüklerdeki anlamını, diğer dillerdeki karşılığını ve sözcüğün kökeninden bahsetmekte fayda vardır.

Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü'ne göre, bu kavram Farsça kökenlidir ve Farsça'daki “yâbân” sözünden gelmektedir. Türkçe'ye de “yaban” olarak geçmiş ve “boş, ıssız yer” anlamında kullanılmıştır. Türkçe'de bu kelimenin yerine aynı anlama gelen farklı kelimeler de vardır. “El, il” sözcükleri gibi. “Yabani” ve “yabancı” sözcükleri de “yâbân” sözünden gelir ve “elden olan, yerli, bildik olmayan” anlamına gelir. Daha sonra anlamlar daha da geniş bir hâl almış ve “uygarlaşmamış, toplumdışı kalan”⁹⁹ manalarında da kullanılmıştır. Bu kelime görüldüğü gibi bir şeyi nitelemek için yani sıfat olarak kullanılır. Yabancı sözcüğü de yaban kelimesinden türetilmiş ve önce insanlar için daha sonra da nesnelere için kullanılmıştır. Yabancılaşma sözcüğü ise, yabancı sözcüğünden gelmektedir. Fakat yabancılaşma sözcüğüne gelmeden evvel “yabancılama” kelimesine de rastlarız. “Yabancılama, yabancı gibi görmek, kendinden saymamak, yadırgamak”¹⁰⁰ demektir.

⁹⁹ Bkz: İsmet Zeki Eyüboğlu, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, 3. Basım, İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1995, s. 714.

¹⁰⁰ Hasan Eren, *Türkçe Sözlük*, Cilt.2, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları:549, 1998, s. 1574.

Türkçe'den başka yabancılaşma kelimesinin diğer dillerde de karşılıkları vardır. Örneğin, Latince'de, İngilizce'de veya Almanca'da olduğu gibi. Aslında bu kavram diğer dillere Latince'deki alienus sözcüğünden geçmiştir. İngilizce'de yabancılaşma teriminin karşılığı “alienation” sözcüğüdür. Bu sözcük, “alien” kelimesinden türetilmiştir ve “başka bir ülkeden gelen, başka gezegenden gelen bir yaratık, başka bir ülkeye ait olan, normal olandan farklı olan” anlamlarını içerir. Bu kelimenin fiil hali de, “alienate” yani yabancılaştırmak fiilidir ve “birine bir yerin parçası ya da bir yere ait olmadığını hissettirmek”¹⁰¹ anlamına gelmektedir. Dikkat edildiği üzere yabancılaşma kavramını elde edene kadar yaban, yabancı ya da bir başka deyişle öteki, başka kavramları göz önüne çıkar. Yabancı sözcüğü esas olarak, bu kavramın kökünde yatar. Almanca dilinde yabancılaşma terimini karşılayan kelime de “Entfremdung” kavramıdır.

Bu terim özellikle felsefe, sosyoloji, iktisat ve psikoloji alanlarında kullanılmıştır. Bilhassa felsefi alanda Hegel ve Marx bu kavramı esas olarak kullanan ilk filozoflardır. Yabancılaşma denildiğinde ilk akla gelen kişiler kuşkusuz bu iki isimdir. Bu sebeple bundan sonraki verilecek bilgilerde Marx ve Hegel'deki yabancılaşma kavramını ele almak daha doğru olacaktır. Bu kavramı daha iyi açıklamak için özellikle bu iki düşünürün fikir dünyasına öncelikle başvurup, bu kavramı ne için ve ne anlamda kullandıklarını açıklamak gerekmektedir. Marx'ın kullandığı anlamda yabancılaşma şöyle tanımlanır:

“Bir eylem aracılığıyla, bir kişi, grup, kurum veya toplum, kendi özgün etkinliğinin sonuçlarına ya da ürünlerine, ve/veya diğer insanlara ve kendi kendisine (kendi özgün tarihsel olarak oluşturulmuş insani kapasitelerine) yabancı duruma gelir. Böyle kavrandığında yabancılaşma, her zaman kendine yabancılaşmadır; yani insanın (öz benliğinin) kendisinden (kendi özgün etkinliği aracılığıyla) yabancılaşmasıdır.”¹⁰²

Yabancılaşma kavramının tanımını şimdiye dek sözlüklerde yer alan anlamlara göre verildi. Fakat bu kavram birçok yazar ya da düşünür tarafından da değişik şekillerde tanımlanmıştır. Özellikle günümüzde yabancılaşma, daha çok iktisat alanında görülmekte ve bu alana göre tanımlanıp yorumlanmaktadır. Kavramın bu alana taşınması da Marx tarafından gerçekleştirilmiştir. Ondan sonra da birçok araştırmacı ya

¹⁰¹ Miranda Steel (Ed.), **Oxford Wordpower Dictionary**, New Edition, Oxford: Oxford University Press, 2000, s. 17. Tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir.

¹⁰² Tom Bottomore, **Marksist Düşünce Sözlüğü**, “Yabancılaşma”, Mete Tunçay (drl.), İstanbul: İletişim Yayınları, 1993, s. 621.

da düşünür yabancılaşmayı, özellikle yine iktisat bağlamında kendilerine özgü ifadelerle açıklığa kavuşturmaya çalışmışlardır. Marx yabancılaşmayı “İnsanın emeği tarafından yaratılan şeyin aynı insana, kendisini köleleştiren yabancı bir öz olarak geri dönmesi süreci”¹⁰³ olarak tanımlamaktadır. Ünsal Oskay’ın yapıtında ise yabancılaşma “toplumu değiştirmek yerine, üst sınıf tabakalardaki insanlara özenmeye ve onlara öykünmeye; sistemi değiştirmedikçe erişilmesi güç olan doyumların sürekli olarak ertelenmesine; buna karşılık, ertelenen bu önemli doyumlar yerine, kitlesel üretimle ucuzlaştırılmış, kitleselleştirilmiş, frapanlaştırılmış biçimlerin ikame edilmesiyle yetinmeye; her şeye karşı duyulan doyumsuzlukların ve ezikliklerin ise, çeşitli narsistik ve sade-mazoşistik davranışlarla sistemin lehine, bireyin aleyhine “dengelenmesine” dayanan bir toplumsal yaşamdır.”¹⁰⁴ diye tanımlanır. Doğu Ergil ise bu kavram hususunda, bireyin kendisini yabancı olarak hissettiği bir deneyimden ziyade bireysel deneyimlerin yabancılaşmaya etki ettiğini söyler. Bireyin davranışları ve onların sonuçları, onun boyun eğdiği daha doğrusu bazen taptığı efendiler durumuna gelir.¹⁰⁵

Bu tanımlar dışında yabancılaşma kavramı üzerine birçok tanım daha mevcuttur. Fakat bu kavramı daha yakından tanımak için, bu terimi ilk kez kullanan ve geliştiren Hegel, Karl Marx ve diğer düşünürlerin yabancılaşma kavramında neyi kastettikleri ve terimi ne amaçla kullandıklarını bilmek gerekir. Onların yabancılaşma kuramı hakkındaki görüşlerini belirtmeden önce bu kavramın tarihsel boyutundan bahsetmek yerinde olacaktır.

2. 1. 2. Yabancılaşma Kavramının Tarihsel Kökeni

Günümüzde çok farklı anlamlara gelen ve farklı alanlarda kullanılan yabancılaşma sözcüğünü ilk olarak Rousseau, Goethe ve Schiller’in kullandığı bilinmektedir. Fakat felsefi alanda bu terime anlam kazandıran ve yorumlayan ilk kişi Georg Wilhelm

¹⁰³ Barlas Tolun, **Çağdaş Toplumun Bunalımı-Anomi ve Yabancılaşma**, Ankara: A.İ.T.İ.A. Yayınları, 1981, s. 179.

¹⁰⁴ Ünsal Öskay, **Müzik ve Yabancılaşma**, Ankara: Dost Kitabevi, 1982, s. 80.

¹⁰⁵ Bkz: Doğu Ergil, **Yabancılaşma ve Siyasal Katılma**, Ankara: Olgaç Yayınevi, 1980, s. 71. Ayrıca bkz: Ergil, **Yabancılaşma ve Siyasal Katılma**, s.71. Aktaran: Latif Taş, “Yabancılaşma ve Kimlik”, **Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, <http://www.belgeler.com/blg/14cn/yabancilama-ve-kimlik-alienation-and-identity> (15 Eylül 2012), s. 19.

Friedrich Hegel'dir. Hegel'den sonra bu kavramı geliştiren ilk kişilerden biri de Karl Marx olmuştur.¹⁰⁶

Yabancılaşma terimi yeni bir terim değildir. Kökeni Hegel'den önceki dönemlere dayanır. Bazı düşünürler yabancılaşma teriminin ilk kez Eski Ahid'teki putperestlik kavramıyla kullanıldığını savunur. Hristiyanlıkta var olan “günah ve kefarete öğretisi” yabancılaşmanın ilk basamaklarından birini oluşturduğu söylenir.¹⁰⁷ Tek tanrılı dinlerde peygamberler, çok tanrılı dinleri puta tapmakla eleştirmişler, fakat bu eleştirilerin sebebi onların birden fazla tanrılarının olması değildir. Puta tapan insanların kendine yabancılaştığını düşünmüşlerdir. Putperestler, zamanlarının çoğunu harcayarak kendilerine bir put yapmışlar ve ona tapmışlardır. Onların inançları, sevgileri bu putlara yani bir objeye aktarılmıştır. Bu objeyi kendi yarattıkları şey olarak düşünmemişler ve onları birer tanrı gibi, yani her şeyden üstün bir varlık olarak görmüşlerdir. Böylelikle kendi yarattıkları şeye boyun eğmiş oldular. İnançlarının sembolü olmuştur artık onlar. İnançlarının yabancılaşmış halidir putlar. Kısacası, puta tapma yabancılaşma eylemi olarak görülmüştür.¹⁰⁸

Marksist Düşünce Sözlüğü'nde belirtildiği üzere “Ayrıca, Herakleitos'ta insanların logosla ilişkisi de yabancılaşma ile çözümlenebilir.”¹⁰⁹ Hegel'den önce yabancılaşma kavramını kullanan kişi Rousseau olarak bilinir:

“Rousseau'nun doğal insan ve toplumsal insan arasında kurduğu zıtlık yabancılaşmamış insan ile kendine yabancılaşmış insan arasındaki zıtlık karşılaştırılabilir; ve Rousseau'nun genel irade ve özel irade arasındaki karşıtlığı ortadan kaldırma tasarımı kendine yabancılaşmayı yok etmeye yönelik bir program olarak görülebilir.”¹¹⁰

Bu açıklama, kavramın Hegel'den önce de kullanıldığını açıkça gösterir. Fakat o çağlarda kavramsal olarak kullanılmamıştır. Bu olgu ilk kez Hegel ile birlikte kavramsal nitelik kazanmış ve kuramsallaştırılmıştır.

¹⁰⁶ Bkz: Karin Bohnert, **Ein Modell der Entfremdung- Eine Interpretation des Romans “Das Kalkwerk” von Th. Bernhard**, Wien: Dissertationen der Universität Wien, VWGÖ, 1976, s. 85. Ayrıca bkz: Ali Dölek, “Yabancılaşma”, (t.y.) <http://www.filozof.net/Turkce/felsefe-akimlari/4434-yabancilasma-alienus-alienation-kavrami-terimi-nedir-ne-demektir-konusu-hakkinda-tanimi-sozluk-anlami-tarihi-filozof-hegel-feuerbach-marks-marx-sartre-murray-levin-nettler-dusunurlerin-gorusleri-fikirleri-tartismalari-yorumlari.html> . (3Eylül 2012).

¹⁰⁷ Bkz: **Marksist Düşünce Sözlüğü**, s. 621.

¹⁰⁸ Bkz: Erich Fromm, **Sağlıklı Toplum**, Yurdanur Salman- Zeynep Tanrısever (çev.), 4. Basım, İstanbul: Payel Yayınevi, 2006, s. 117. Ayrıca bkz: Barlas Tolan, **Toplumbilimlerine Giriş**, Ankara: Savaş Yayınları, 1983, s. 283.

¹⁰⁹ **Marksist Düşünce Sözlüğü**, s. 621.

¹¹⁰ A.g.e., s. 622.

2. 2. Yabancılaşma Kavramının Kuramsal Gelişimi

Son yüzyıllarda adından sıkça söz ettiren yabancılaşma kavramı bilhassa dinbilim yazın ürünlerinde işlenen bir konu olmuş; fakat laik felsefede ilk kez Hegel; iktisat ve siyaset alanında ise Karl Marx tarafından kullanılmıştır. Bu düşünürlerin etkisiyle de sosyal bilimlerin birçok alanında yer alan bir kavrama dönüşmüştür. Özellikle Batı kaynaklı bilimsel çalışma ve araştırmalarda en sık ele alınan kavramlardan biri olmuştur.¹¹¹

Hegel, Marx gibi düşünürlerden önce yabancılaşma kavramı teoriye dönüştürülmemiştir. Daha önce de belirtildiği gibi, bu kavram Hegel’le ortaya çıkmış, fakat Marx ile “daha popüler hale” gelmiş ve bilimsel alanda kullanılmaya başlanmıştır.¹¹² Yabancılaşmanın Plotinus zamanına kadar uzandığı genel bilinen bir gerçektir. Bu filozofun felsefe anlayışının ilkesi hem varlık, hem iyilik hem de uluhiyet olan Bir’dir. Her şey bu Bir’den oluşur. Bir diye ifade ettiği bu terimde bir ayırım, çokluk ya da farklılaşma yoktur. O, her şeyin ötesindedir. Ne düşünce ne irade bu Bir’e yüklenemez. Plotinus, monist bir varlık anlayışına sahipti.¹¹³

Plotinus’un bu öğretisi Hristiyanlık’ı da etkileyerek Hristiyanlık’ta var olan günah ilkesinin farklı bir boyuta ulaşmasıyla bazı din bilimcilerin görüşlerini de oluşturmuştur. Daha sonra 19. yüzyıla gelindiğinde bu görüş, Hegel’de belirli bir felsefi temel üzerine oturtulmuştur.¹¹⁴ Hegel’den sonra Feuerbach, Kierkegaard, Karl Marx, Heidegger, Sartre, Camus gibi birçok düşünür de bu kavramı teorik açıdan ele almıştır. Yabancılaşmayı daha yakından tanımak için, öncelikle bu kavramı kuramsallaştıran Hegel, Feuerbach ve Marx; daha sonra da bugün yabancılaşma kavramı dendiğinde Herbert Marcuse, Fromm gibi en göze çarpan düşünürlerin görüşleriyle ele alalım.

2. 2. 1. Hegel ve Yabancılaşma (Ontolojik Bakış Açısı)

Yabancılaşma kavramını kuramsal bakış açısı ile ilk ele alan Georg Wilhelm Friedrich Hegel’in (1770 Stuttgart-1831 Berlin), felsefe tarihinin önemli filozoflarından biri

¹¹¹ Bkz: Doğu Ergil, “Yabancılaşma Kuramına İlk Katkılar”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt.33, Sayı:3, 1978, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/442/4949.pdf> (15 Eylül 2012), s. 93.

¹¹² Bkz: Gökhan Ofluoğlu ve Ozan Büyükyılmaz, “Yabancılaşmanın Teorik Gelişimi ve Tarihsel Süreç İçinde Farklı Alanlarda Görünümleri”, *Kamu-İş Dergisi*, 2008, Cilt.10, Sayı:1, <http://www.kamu-is.org.tr/pdf/1015.pdf> (12 Eylül 2012), s. 118.

¹¹³ Bkz: *Plotinus* (t.y.), <http://tr.wikipedia.org/wiki/Plotinus> (10 Eylül 2012).

¹¹⁴ Bkz: Ergil, “Yabancılaşma Kuramına İlk Katkılar”, s. 93.

olduğu genel kabul gören bir gerçektir. Hegel’de “düşünme modeli”, “Akıl ile Tarih’in, İnsan ile Dünya’nın, Doğa ile Kültür’ün en yetkin biçimde uzaklaştırılması denemesidir. O, Tarihin büyük anlarını, tek tek deneylerin anlaşılabilirliği dışına koymuştur.”¹¹⁵

Hegel, daha çok iki önemli kaynaktan etkilenmiştir. Bunlar “Yunan idealizmi ve Kant’ın eleştirel felsefesidir.”¹¹⁶ Yunanlılar ve Kant’ın fikirleri onun için daha önemliydi. Tarihte süregelen toplumsal, siyasal, ekonomik gelişmeler karşısında filozoflar da bu değişimlerin sonucunda derin düşünmek zorunda kalmışlar ve kendilerine özgü yeni fikirlerin doğmasına sebep olmuşlardır. Çağların yarattığı bu değişimlerle yeni öğretiler ortaya atılmış ve Hegel’den önce de yaşamış olan birçok düşünürlerce geliştirilmiştir.¹¹⁷ Onlara göre tarih, “doğaüstü” ya da tanrıya bağlı bir olgudur ve birey, “tarihini yapan değil de uygulayan” kişidir. Hegel, insanlık tarihini yabancılaşma tarihiyle özdeşleştirmekte ve tarihe özgü kendi felsefesini felsefe tarihiyle birleştirmektedir. Yeni başlayan bir “devrim sürecinde” yazılar yazmaya devam etmiş ve onları bir yapıtta toplamıştır. İşte bu yapıtında yeni bir sürecin başladığına dikkat çekmiştir. Ona göre “bu devrim süreci kendi kendini tamamlayan bir harekettir” ve geçmişin önemli olduğu kadar geleceğin de önemini olduğu bilincine varılması gerektiğine vurgu yapmıştır. Sadece geçmişi değil, gelecekte meydana gelecek olayları da sorgulamalı ve anlamalıydı birey. Çünkü tarih, sürekli var olacak bir olgudur; onun bu daimi özelliği de dikkate alınıp farklı bir düşünce yapısı oluşturulmalıydı. İşte bu hususta Hegel, “sistemin ve diyalektiğin” önemini vurgulamıştır. Ona göre diyalektik, “hem özne hem de nesne olan gerçekliğin kendine özgü bir biçimde gelişmesidir. Kendinde olan ‘kendisi için’ olur, çünkü bilinçli oluş nesnel gerçekliği” de kendi içerisinde barındırır. Yani bilinç, “gerçeklik” ile özdeştir.¹¹⁸

Hegel’in düşünce dünyası zengin bir düşünce dünyasıdır. O, farklı kavramlar üzerine görüşleri vardır. Sanat, mantık, tarih, vs. gibi. Yabancılaşma kavramı üzerine de fikirler ortaya atmıştır. O, yabancılaşma (Entfremdung) kavramını felsefesinin temel kavramlarından biri olarak görmektedir. Bu kavram onun özellikle *Phänomenologie des*

¹¹⁵ Nejat Bozkurt, **Hegel**, İstanbul: Say Yayınları, 2005, s. 35.

¹¹⁶ Bkz: W.T. Stace, **Hegel Üstüne**, Murat Belge (çev.), İstanbul: Birikim Yayınları, 1976, s. 16.

¹¹⁷ Bkz: Bozkurt, s. 35.

¹¹⁸ Bkz: A.g.e., s. 36.

Geistes (Tin'in Görüngübilimi)¹¹⁹ adlı yapıtında vurgulanmıştır. Örneğin, Hegel, “tin”i (Geist), “kendine başkası olma” edimi olarak algılamakta ve böylece tinin nesneye (Gegenstand) dönüştüğünü belirtmektedir. Böylelikle tin kendine yabancılaşmış olur.¹²⁰

Hegel’e göre varlık, sürekli gelişim içinde olan ve bu gelişimi diyalektik metotla mümkün olan bir süreçtir. Onun için “Tin”, “İde”, “Logos (Söz)”, “Us”¹²¹ gibi kavramlar çok önemlidir. Bu kavramları insan (varlık) ile özdeşleştirmektedir. İdenin evrenin içinde var olduğunu ve onun evren olarak da geliştiğini öne sürer. Böylece onun gelişmesi evrenin oluşmasına sebep olur. Burada İde’nin amacı, kendi bilincine ulaşması ve kendini bulmasıdır. İde veya Tin belli bir amaca doğru ilerlediğinde üç aşamadan geçer. Birinci aşamada Tin kendi içinde bir varlık olarak sınırlanmıştır. Onun kendi özüne ulaşması ve bunun bilincine varması için gerçekliği elde etmesi gerekir. Bu amaçla öncelikle özünden çıkıp doğayı oluşturmalıdır. Ancak özünden dışarıya çıkarsa doğa meydana gelir. Fakat burada Tin, özünden çıktığı için kendisiyle zıt bir duruma düşmekte ve bu zıtlıktan kurtulması için de yeni bir aşamaya girmelidir. Bu yüzden Tin tekrar kendi özüne dönmeli ve kendisinin yarattığı doğayla birleşmelidir. Doğa ve Tin birleşince, bazı çelişkiler de ortadan kalkmış olur. Tin’in doğayla bir araya gelmesi onu kendi özüne ulaştırır, özgürlüğünü elde etmiş olur ve kendi kendinin bilincine varır.¹²²

Varlığın ya da “Mutlak Ruh”un sürekli böyle bir gelişim içinde olma eylemi, yabancılaşma eylemi olarak algılanmıştır. “Mutlak Ruh” bu devrim içerisinde kendisini gerçekleştirirse yabancılaşır. Böylelikle hem yabancılaşma eylemi hem de yabancılaşmadan kurtulma eylemi gerçekleşir.¹²³

Görüldüğü gibi insan ya da varlık, kendi öz varlığının ve yaşamının bilincinde olmalıdır. Her şey insanın bir özelliğidir ve bu ilke “kültür dünyası” için de geçerlidir. Bu dünyada var olan birçok şey ya da sanat gibi alanlar insandan ayrı olarak görülürse birçok yabancılaşma eylemi yaşanır. Burada Hegel’in “Ruh” kavramı önemli rol oynayacaktır. Ona göre Ruh, “kendini geliştiren bir gerçektir.” Ruh kendisini, önceden yarattığı dünyanın dışında tutmuş, fakat daha sonra kendisinin, meydana getirdiği bu

¹¹⁹ G.W.F. Hegel, *Phänomenologie des Geistes*, Hamburg: Felix Meiner Verlag, 1988.

¹²⁰ Bkz: A.g.e., s. 28.

¹²¹ Bozkurt, s. 51.

¹²² Bkz: A.g.e., s. 51-52.

¹²³ Bkz: Tolan, *Toplumbilimlerine Giriş*, s. 284. Ayrıca bkz: Hegel, s. 28.

dünyanın bir parçası olduğunu kabul eder. Başlarda Ruh, kendisini bu dünyanın dışında tuttuğunun ve böylece yabancılaştığının bilincinde değildi. Ancak yavaş yavaş kendisini bu dünyanın içerisinde görmekle bu bilincin farkına varır. İşte Hegel'e göre yabancılaşma, insanların kendi öz varlıklarının bilincine varmasıyla gerçekleşir. Onların etrafındaki her şey Ruh kaynaklıdır. “Özgürlük” de bu düşünce kapsamındadır ve “özgürlük tarihin amacıdır.”¹²⁴ Hegel'e göre özgürlük, yaşamın tehlikeye girmesiyle elde edilir. Hayatında tehlikelere maruz kalmamış birey, kuşkusuz kişi olarak tanınabilir, fakat bu tanınmışlığın hakikatına ulaşmış değildir. Kendi hayatları tehlikede olduğu gibi diğer insanların ölümünü de göze almalıdır; çünkü başkası kendisinden daha önemli değildir.¹²⁵

“Bilinç (Bewußtsein)”¹²⁶ kavramı Hegel için sıkça vurgulanan ve önemli bir kavramdır. Çünkü o, yabancılaşma sorunsalını bu kavramla birlikte ele almıştır. Bilinç kavramı insanın iç dünyasıyla ilgili bir kavramdır. Bu bağlamda diyebiliriz ki Hegel, yabancılaşmayı da insanların iç dünyasında açıklamaya çalışmıştır. İnsan ya da varlık kendi kendisinin özüne ulaşırsa, özgürlüğünün ve kendi kendisinin bilincine varırsa yabancılaşma edimi gerçekleşir. O, yabancılaşmayı olumlu bakış açısıyla ele almaktadır. Ona göre tin, kendine başkası olma olarak algılandığı için ve böylece tini nesneye dönüştürdüğü için tin kendine yabancılaşmış olmaktadır. Bu cümlelerden de anlaşılacağı üzere tin ile obje özdeşleştirilmektedir. Sadece bu kavramları birbiriyle özdeşleştirmez. Örneğin bilinci ayrıca gerçeklik olarak da ele alır ve onunla özdeşleştirir. Onda her şey bütünleştirilmiştir. Tini, varlığı, nesneyi, bilinci bir arada ele alır. Hegel'deki yabancılaşmada onun özdeşlik ilkesi burada açığa çıkar.

Hegel yabancılaşmayı bilinçle açıklarken, bu kavramın dışsal boyutuyla ilgilenmemiştir. O bu kavramı bilinç düzeyinde incelerken, kavramı iktisadi, kültürel, toplumsal boyutunda ele alan kişi Karl Marx'tır.¹²⁷

¹²⁴ Bkz: Ergil, “Yabancılaşma Kuramına İlk Katkılar”, s. 94.

¹²⁵ Bkz: Hegel, s. 130-131.

¹²⁶ A.g.e., s. 28. Tarafımdan Türkçe'ye çevrilmiştir.

¹²⁷ Bkz: Afşar Timuçin, “Yabancılaşma Sorununa Genel Bir Bakış”, 2008, <http://www.insanokur.org/?p=661> (17 Aralık 2012).

2. 2. 2. Feuerbach ve Yabancılaşma (Teolojik Bakış Açısı)

Hegel'den sonra yabancılaşma kavramını ele alan ve yorumlayan diğer düşünür de Ludwig Andreas Feuerbach (1804-1872)'tir. Hegel'de doğa, tinin “kendisine yabancılaşmış bir biçimi” olarak görülmekteydi. Fakat Feuerbach, Hegelci bu görüşü doğru bulmaz ve “insanın kendine yabancılaşmış Tanrı değil, Tanrının kendine yabancılaşmış insan olduğunu ileri sürer.”¹²⁸

Feuerbach, Hegel'in yabancılaşma hususunda ortaya attığı fikirlerin tam tersini savunmaktadır. Hegel'deki “Mutlak Ruh” kendine yabancılaşmakta ve doğada kendisini görmekteydi. Feuerbach ise Tanrı yani ‘Mutlak Ruh’ kişinin kendisine yabancılaşması sonucunda oluştuğunu ifade etmektedir. Birey, kafasında tasarladığı, düşündüğü, düşlediği şeyi, düşüncelerinden ayrı tutar.¹²⁹

Görüldüğü gibi Feuerbach yabancılaşmaya dinsel açıdan bakmaktadır. Ona göre, “din, insanın temel istek ve güçlerinin yansımından başka bir şey değildir.” Tanrıda mevcut olan özelliklerin aslında insanın kendisinde mevcut olduğunu savunmaktadır. Bu yüzden insan kendisine yabancılaşmış duruma gelir.¹³⁰ Ona göre, Tanrıyı insan yaratmış ve o “kendi özünü” objeleştirerek kendisine yabancılaşmış olur. İnsan kendi yarattığı Tanrı'ya boyun eğer ve yaratılan yaratandan üstün konuma gelir.¹³¹

Feuerbach'a göre insanın kendisi Tanrı'ya aktardığı niteliklerin özüdür. Tanrı, insanın kendisinde var olan özellikleri dışa aktarmasıdır. Bu yüzden Feuerbach Tanrı'yı insanın yabancılaşması olarak görür.¹³²

2. 2. 3. Karl Marx ve Yabancılaşma (Sosyo-Ekonomik Bakış Açısı)

Karl Heinrich Marx (1818-1883), 19. yüzyılda yaşamış ünlü filozoflardan biridir. Komünizmin kurucusu olarak bilinir. Marx'ın kendine özgü bir felsefi görüşü vardır ve onun bu felsefe anlayışı, bilindiği gibi Marksizm olarak nitelendirilir. Fakat felsefesinin

¹²⁸ Karl Marx, **Yabancılaşma**, K. Somer, A. Kardam, S. Belli ve diğ. (çev.), Barışta Erdost (drl.), 3. Baskı, Ankara: Sol Yayınları, 2007, s. 11.

¹²⁹ Bkz: Tolan, **Toplumbilimlerine Giriş**, s. 286.

¹³⁰ Bkz: Ergil, “Yabancılaşma Kuramına İlk Katkılar”, s. 95.

¹³¹ Bkz: Marx, **Yabancılaşma**, s. 11.

¹³² Bkz: Karl Marx, **1844 El Yazmaları**, Kenan Somer (çev.), Ankara: Sol Yayınları, 1976, s. 23.

asıl temeli, insanın toplumdaki yeri üzerine kuruludur ve onun yabancılaşma teorisi de bu bağlamda önem kazanır.¹³³

Marx'ın bazı önemli felsefi öğretileri vardır ve onun yabancılaşma teorisi de bunlardan biridir. Ona göre yabancılaşma “insanı, kendi etkinliğinin ürünlerine, üretken etkinliğinin kendisine, içinde yaşadığı doğaya, kendine, kendi özsel doğasına, insanlığına, öteki insanlara yabancılaştıran eylemdir.”¹³⁴

Hegel, yabancılaşmayı insanın kendi varlığının bilincine varmasıyla ele alırken, Marx bu kavramı iktisadi temellere dayandırarak açıklamaktadır. Yabancılaşma kavramı, günümüzde de daha çok bu alanda yorumlanmaktadır. Marx'a göre, Hegel yabancılaşmayı, “bilişsel” açıdan incelemiş ve bu kavram, “tinin kendine özgü etkinliği” olarak belirtilmiştir. Tin, doğanın, nesnenin ve öznenin özdeşleşmiş halidir. Bu yüzden Hegel'deki tini “kendine dönüş” olarak yorumlamaktadır. Bilinci, yabancılaşmış nesne olarak görür. Marx'a göre birçok yabancılaşma eylemi vardır. Feuerbach, bu teoriyi sadece din alanında, Hegel ise sadece bilinç bağlamında ele aldığı için Marx, bunları yabancılaşmanın sadece bir biçimi olarak görüp onları eleştirir ve bu kavrama farklı açıdan yaklaşır.¹³⁵

Marx, yabancılaşmayı dinsel ve Hegelci anlayıştan çıkararak toplumsal bakış açısıyla yorumlamıştır. O daha çok işçinin yabancılaşmasından söz eder. Bu kavramı “çalışma sürecinin yabancılaşması (Entfremdung vom Arbeitsprozess)”, “ürünün yabancılaşması (Entfremdung vom Arbeitsprodukt)”, “kişinin kendine yabancılaşması (Selbstentfremdung)” ve “başkalarına yabancılaşma (Entfremdung vom anderen)”¹³⁶ olarak adlandırmaktadır.

Aslında Marx'taki yabancılaşma Hegelci yabancılaşmanın devamı gibi görülebilir. Hegel, kavrama soyut açıdan, Marx ise somut olarak bakmaktadır. Hegel düşünme sistemine tin adını vermekte ve onu özgür bir süreç olarak değerlendirmektedir. Bu süreci yani düşünce sistemini tinsel yapıdan çıkarıp özdeksel yapıya dönüştürmüştür. Ona göre varlık yani insan sürekli aynı döngüde gelişim göstermekteydi. Marx, insanın

¹³³ Bkz: *Karl Marx*, (t.y.) http://tr.wikipedia.org/wiki/Karl_Marx#Marx.27.C4.B1n_felsefesi (9 Ekim 2012).

¹³⁴ Marx, **Yabancılaşma**, s. 12.

¹³⁵ Bkz: A.g.e., s. 11.

¹³⁶ Bohnert, s. 86.

Hegel’de olmayan toplumsal özelliğini ortaya çıkarmıştır. İnsanın bu “değişmez yapısı” ile ilgilenmeyip çevresini değiştiren bu varlığı, aynı zamanda “çevresiyle birlikte değişen” bir varlık olarak görmeye başlamıştır.¹³⁷

Yabancılaşmayı kapitalist bir toplum düzeninde yorumlayan Marx, insanın özünün gerçekleşmesini, çalışma yani iş sayesinde yarattığı ürünlerle mümkün olduğunu düşünmektedir. Onların çalışma süreçleri aynı zamanda üretim sürecidir. İnsan, bu süreçte kendi yaratıcılık eylemi sonucunda ürünler üretir. Böylece onların yaratıcılık niteliği, obje halini alır. Aynı zamanda insanların emeği de nesneleşmiş olur. Emeklerinin sonucunda meydana getirdiği bu ürünlerin yaratıcısı onlardır. Bu ürünler artık, yaratıcısının dışında var olan bir cisme dönüşmüştür. Marx’taki yabancılaşma işte burada karşımıza çıkar. Çalışan tarafından meydana getirilen bu ürünler artık yaratıcısından bağımsız bir varlık halini aldığından insan/çalışan, yarattıkları bu objeler karşısında kendisini tanımayan bir varlığa dönüşür ve böylece yabancılaşır.¹³⁸

Marx’a göre işçi, yaşamını bir nesneye aktarmaktadır. Böyle olduğu için de işçinin hayatı, şimdi artık nesnenin hayatı olmuştur. Böylece insanın yaşamı da nesnelleşir. Nesnelleşme sonucunda ise emek oluşmuş olur. “İşçinin kendi ürünü içinde yabancılaşması, yalnızca emeğinin bir nesne, dışsal bir varoluş durumuna geldiği anlamına değil, ama emeğinin kendi dışında, ondan bağımsız, ona yabancı ve onun karşısında özerk bir erk durumuna gelen bir varlık olarak var olduğu ve nesneye geçirdiği yaşamın, hasım ve yabancı bir yaşam olarak ona karşı çıktığı anlamına da gelir.”¹³⁹. İşçinin kendi emek ürünü yabancı bir ürün gibidir.

Marx’ın “yabancılaşmış emek” kavramı insanın kendine ve çevreye yabancılaşması bağlamında önemlidir. Çünkü yabancılaşmış emek, hem kendini doğaya hem de kendisine yabancılaştırır.¹⁴⁰ Bu kavram aracılığıyla ayrıca Marx’ın “özel mülkiyet” kavramı da ortaya çıkar. Marx bu kavramı hem yabancılaşmış emek kavramının sonucu

¹³⁷ Bkz: Tolan, **Toplumbilimlerine Giriş**, s. 287. Aktaran: Nergis Melis Durcan, “Yabancılaşmanın İnsan Kaynakları Yönetimi Açısından İncelenmesi”, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, SBE., 2007 <http://www.belgeler.com/blg/14e4/yabancilamanin-insan-kaynaklari-aisindan-incelemesi-a-study-of-alienation-in-view-of-human-resources-management> (17 Temmuz 2012), s. 5.

¹³⁸ Bkz: *Yabancılaşma ve Nedenleri*, (t.y.) <http://www.yorumla.net/felsefe/237157-yabancilasma-ve-nedenleri.html> (9 Ağustos 2012).

¹³⁹ Bkz: Marx, **Yabancılaşma**, s. 22.

¹⁴⁰ Bkz: Marx, **Yabancılaşma**, s. 27.

olarak ele almakta, hem de yabancılaşmış emeğin “kanıtı” ya da “nedeni” olarak varsaymaktadır.¹⁴¹ Buradan, özel mülkiyetin de yabancılaşma eyleminin sebebi olarak görülmesi varsayımı çıkarılabilir:

“Yabancılaşmış emeğin özetlenmiş maddi dışavurumu olan özel mülkiyet, her iki ilişkiyi de, işçinin emekle olduğu gibi kendi emeğinin ürünü ve işçi olmayan ile ilişkisini de, işçi olmayanın işçi ve işçinin emek ürünü ile ilişkisini kapsar.”¹⁴²

Marx, “ücreti yabancılaşmış emeğin dolaysız bir sonucu ve yabancılaşmış emeği de özel mülkiyetin dolaysız nedeni”¹⁴³ olarak kabul etmektedir. Emek, ücret karşılığında edilen bir iştir. Ücreti, emeği, özel mülkiyeti birbirleriyle özdeş tutmaktadır. Ayrıca emeği, işçinin dışında görür, yani özünde görmez. Böyle düşündüğü için de işçinin bedenine sadece eziyet ettiğini ve böylece çalışma sürecinde onun kendisini kendi dışında gördüğünü dile getirir. Çalıştığı sürece işçi kendisini rahat hissetmez. Böylece işçi zorla, istemsiz bir şekilde çalışmış olur.¹⁴⁴

Marx’ın yabancılaşma teorisini kısaca özetlemek gerekirse, o, yabancılaşmayı dört ayrı biçimde inceler. Bunlardan ilki, işçinin emeğinin ürününe yabancılaşmasıdır. Burada işçinin, yarattığı ürün üzerinde herhangi bir etkisi kalmamıştır. İkincisi, işçinin üretim işine yabancılaşmasıdır. Çünkü Marx, kapitalist duruma açıdan baktığında çalışma eylemi işçi için bir amaç değildir, ihtiyaçlarını karşılamak için bir araç olarak görür. Bu yüzden onun için çalışma işçiye haz vermeyen bir eylemdir. Üçüncü olarak da işçinin insana, doğaya yabancılaşmasıdır. Son olarak da insanın diğer insanlara yabancılaşmasıdır. Marx’a göre insan/işçi kendisine yabancılaştığı zaman çevresindeki diğer kişilere de yabancılaşır.¹⁴⁵

2. 2. 4. Herbert Marcuse ve Yabancılaşma (Felsefi Bakış Açısı)

Yabancılaşma kavramına farklı yorumlar getiren düşünürler arasında Herbert Marcuse (1898-1979) da vardır. Marcuse, Almanya’da 1923’te kurulmuş olan ve farklı bilim dallarından insanları bir arada toplayan Frankfurt Okulu üyelerinden biridir. Frankfurt Okulu’na bağlı mensuplar, Marksizm düşünce sistemini benimsemiş ve bu düşünce

¹⁴¹ Bkz: A.g.e., s. 31-32.

¹⁴² A.g.e., s. 34.

¹⁴³ A.g.e., s. 33.

¹⁴⁴ Bkz: A.g.e., s. 24-25.

¹⁴⁵ Bkz: *Yabancılaşma ve Nedenleri*. Ayrıca bkz: Durcan, s. 6-7.

sistemini geliştirmeye alışmışlardır. Fakat zamanla Marksist düşünce modelinden uzaklaşarak farklı düşünce sistemine girmişlerdir. Bu okulun mensupları arasında Theodor Adorno, Max Horkheimer, Erich Fromm, Alfred Schmidt gibi düşünürler vardır.¹⁴⁶

Herbert Marcuse, Marksist düşünce sistemini, tarihsel süreçte meydana gelen çevresel durumlarla uyumlu olarak gelişmesini sağlamaya alışmıştır. Yabancılaşma olgusunu kendine özgü düşünceleriyle ele alan ünlü düşünür, yabancılaşmayı Marx'taki işi sınıfın yabancılaşması olarak ele almamış; aksine Marx'ın, yabancılaşmanın sadece işi sınıfında görülmesi düşüncesine karşı ıkararak toplumun diğer kesimlerinde de görülebilecek bir olgu olduğuna vurgu yapmıştır.¹⁴⁷

Sanayileşme ağından bu yana birçok teknolojik gelişmeler gözlenmiş ve toplum da bu gelişme ve değişimlerden payını almıştır. Marcuse'a göre teknolojik değişimler sayesinde, toplum da buna paralel olarak ileri derecede gelişme göstermiştir. Bu ilerleme daha sonra bireylerin “özgürsüzlüğü” düşüncesinin ortaya ıkmasına sebep olmuştur. Yani teknolojik gelişmelerin yarattığı etkilerle insanlar özgürlüklerini bir anlamda kaybetmektedir.¹⁴⁸ Bu gelişmeler insanları hem özgür yapmakta, hem de onları etkisi altına alarak onların hürriyetini kısıtlamaktadır. Teknolojik ürünlerin etkisiyle birey, dış dünyayla bağını koparmakta, fakat istediği ürünleri umarsızca da tüketmektedir.¹⁴⁹

Marcuse yabancılamayı, “yabancılaşma kavramı bireyler kendilerini onlara dayatılan varoluş ile özdeşleştirdikleri ve onda kendi gelişim ve doyumlarını buldukları zaman sorgulanabilir oluyor görünüyor”¹⁵⁰ cümlesiyle ifade etmektedir. Teknolojinin topluma hâkim olmasıyla toplumun kapalı bir topluma dönüşmesi ve işi sınıfının da bazı güçlerini kaybetmesi sonucunda toplum “tek boyutlu toplum” olarak adlandırılır. Medeni toplum olarak adlandırılan bu toplumun medeni ahlakı, insanların davranış ve tutumlarının kısıtlandığı ahlakıdır. Bu kısıtlamanın engellenmesi de bu ahlakın alt

¹⁴⁶ Bkz: *Frankfurt Okulu* (t.y.), http://tr.wikipedia.org/wiki/Frankfurt_Okulu (16 Eylül 2012).

¹⁴⁷ Bkz: Edward Andrew, “Work and Freedom in Marcuse and Marx”, *Canadian Journal of Political Science*, Cilt: 3, Sayı: 2, 1970, s. 250.

¹⁴⁸ Bkz: Herbert Marcuse, *Tek Boyutlu İnsan*, Aziz Yardımlı (çev.), İstanbul: İdea Yayınevi, 1997, s. 15.

¹⁴⁹ Bkz: Tolan, *ağdaş Tolumun Bunalımı*, s. 161.

¹⁵⁰ Marcuse, *Tek Boyutlu İnsan*, s. 22.

düzeyle indirgenmesine bağlıdır.¹⁵¹ Bunu başarabilecek kişi de bireyden başkası değildir. Marcuse insanları akli başında bireyler olarak görmekte ve insanların akıllı hareket ettikleri sürece çevresindeki kurumları, vs. biçimlendirebilir. Marcuse'a göre, her birey, aklını kullanabilme yetisine sahiptir, fakat yabancılaşmanın engellenmesinde önemli olan bunun bilincinde olmaktır.¹⁵²

Gelişmiş toplumdaki insanlar, teknolojinin gelişmesiyle örgütlerin, yöneticilerin boyunduruğu altına girmiş oldukları için, Marcuse onları biraz da “yüceltilmiş köle” ve “araç”¹⁵³ olarak görmektedir.

2. 2. 5. Erich Fromm ve Yabancılaşma (Psikanalitik Bakış Açısı)

Erich Fromm (1900-1980), geçmiş yıllarda olduğu gibi günümüzde de adı sıkça duyulan ünlü düşünürlerdendir. Almanya doğumlu Musevi kökenli Fromm, ruhbilimci ve sosyolog olarak bilinmektedir. Fromm, ruhbilim alanında Marksizm ve sosyalizm felsefelerinin düşünce yapısına göre hareket etmiş, hümanist yaklaşımın en önemli temsilcilerinden biri olmuştur.¹⁵⁴

Fromm, psikoloji bilim dalıyla ilgilenmiş ve bu alanda önemli yapıtlar meydana getirmiştir. Özellikle insanların davranış ve tutumlarının altında yatan gerçek sebepleri bulmaya çalışmıştır. Odak noktası insan olduğu için onların zihinsel süreçleriyle davranışları arasındaki bağıntıyı incelemiştir. Bu sebeple Freud tarafından kurulan psikanaliz kuramından etkilenmiş ve insanların özgürlüğünü kısıtlayan olguları ortadan kaldırma amacını gerçekleştirmede bu kuramdan yararlanmışır.

Fromm, *Özgürlükten Kaçış* adlı yapıtında da eser boyunca değindiği gibi, insanların çağdaş dünyada özgür olmadıklarını, kendilerini siyasi yöneticilerin egemenliği altında bıraktıklarını ve özgürlüklerini kaybetmelerinin altında yatan sebepleri irdelemektedir. Onların psikolojileri baskı altında kaldığı için yaratıcılık eylemleri ve zihinsel yetileri de

¹⁵¹ Bkz: Herbert Marcuse, **Eros ve Uygarlık**, Aziz Yardımlı (çev.), İstanbul: İdea Yayınevi, 1998, s. 144.

¹⁵² Bkz: Herbert, Marcuse **Us ve Devrim**, Aziz Yardımlı (çev.), İstanbul: İdea Yayınevi, 2000, s. 15-16.

¹⁵³ Marcuse, **Tek Boyutlu İnsan**, s. 36.

¹⁵⁴ Bkz: *Erich Fromm*, (t.y.) http://tr.wikipedia.org/wiki/Erich_Fromm (11 Ekim 2012)

eski güçlerini kaybetmektedir.¹⁵⁵ J. J. Gillespie de bu durumu işçiler üzerinde yaptığı gözlemlerle şöyle dile getirmektedir:

“Sanayide kişi, atomsal ezgiye ayak uyduran verimli bir atom olup çıkar. Yerini tam burası, şöyle oturacaksın, kolların yarıçaplı bir çemberde x inçlik bir hareket yapacak ve bu hareketin süresi t dakika olacak.
Planlamacılar, küçük hareket uzmanları, teknik yöneticiler işçiyi düşünme, özerk bir biçimde hareket etme hakkından yoksun bıraktıkça, iş giderek daha mekanik ve düşünmeden yapılan bir eylem olup çıkıyor. Yaşam yadsınıyor; denetleme gereksinmesi, yaratıcılık, merak duygusu, bağımsız düşünebilme yeteneği engelleniyor; sonuç, kaçınılmaz sonuç, işçinin ya bundan kaçması ya da buna karşı direnişe geçmesi, uyuşukluk ya da yıkıcılıktır; ruhsal gerilemedir.”¹⁵⁶

Fromm, teknolojinin ilerlemesinin ve kapitalizmin egemen olduğu ekonomi sisteminin insanlarda olumsuz etkiler yarattığını belirtmektedir. Sanayileşmenin etkisiyle hem üretim hem de tüketim hızla artmış ve halen de artmaya devam etmektedir. Çevresindeki objeleri kendileri yaratan bireyler, onlara hâkim olamamaya başlamış ve kendilerini farklı bir toplum yapısı içerisine sürüklemiştir. Fromm, üretimin ve teknolojinin hızlanmasıyla kendilerini üst konumda görmeye başlayan insanların üstün bir varlık olmalarından başka insan dışı bir varlık olduklarına da dikkat çekmektedir.¹⁵⁷ Yabancılaşma kavramını ünlü düşünür, kapitalizmin egemen olduğu bu toplum yapısında incelemiştir.

Fromm’a göre yabancılaşma, “kişinin kendisini bir yabancı gibi duyduğu deneyim biçimidir.” Ona göre kendine yabancılaşmış birey kendisini “edimlerinin yaratıcısı” olarak görmez, tersine “edimleri ve bu edimlerinin sonuçları, onun boyun eğdiği hatta taptığı efendileri olmuştur.”¹⁵⁸ Ayrıca o, “yabancılaşmış kişiyi, nevrozlu kişi” olarak nitelendirmektedir. Fromm, yabancılaşmayı bireylerin yalnızca başkalarıyla olan münasebetinde değil; kendisiyle olan ilişkilerinde de görür. Kendisini bazı tutkularına esir bırakan kişiler, kendisine yabancılaşır. Örneğin sadece “paraya” sahip olma yolunda çaba harcayan insanlar, kendilerine nüfuz edilen bu güdüyle hareket eder. “Edimleri kendisinin değildir.”¹⁵⁹ Bilinçaltında yatan güçlerinin etkisine girer ve

¹⁵⁵ Bkz: Erich Fromm, **Özgürlükten Kaçış**, Şemsa Yeğin (çev.), 4. Basım, İstanbul: Payel Yayınevi, 1996.

¹⁵⁶ J. J. Gillespie, **Free Expression in Industry**, Londra: The Pilot Press Ltd., 1948. Aktaran: Fromm, **Sağlıklı Toplum**, s. 120.)

¹⁵⁷ Bkz: Erich Fromm, **Sahip Olmak ya da Olmak**, Aydın Arıtan (çev.), İstanbul: Arıtan Yayınevi, 2003, s. 21-22.

¹⁵⁸ Fromm, Erich, **Sağlıklı Toplum**, s. 116.

¹⁵⁹ A.g.e., s. 119.

çevresini ve kendisini farklı bir şekilde algılamaya başlarlar. Böylece yabancılaşma eylemine maruz kalırlar.¹⁶⁰

Çağdaş dünyada yabancılaşma, farklı alanlarda görülür olmuştur ve insanların kendisiyle ve çevresindeki her şeyle olan ilişkilerini de belirlemeye başlamıştır. Fromm'a göre bireyin kendisi “nesnelere oluşan bir dünya yaratmıştır.” Fakat kendisinin yarattığı bu dünya ya da bu dünyayı oluşturan objeler, bireyden üstün konuma geçmiştir. Artık birey, meydana getirdiği bu objelerin yaratıcısı değil de; onların “kölesi”¹⁶¹ olmuştur.¹⁶²

Kendisini köle gibi gören insanların/işçilerin, kapitalizmin egemen olduğu bu toplum düzeninde yabancılaşmasının kaçınılmaz olduğu bir gerçektir Fromm'a göre. Çünkü bu sistemde birtakım ekonomik güçler ortaya çıktığından ve üretim araçlarına bu güçler sahip olup işlettiğinden insanlar, onların karşısında kendilerini yetersiz, çaresiz, korkak görmeye başlarlar. Bunun sonucunda bireyler yabancılaşıp, sosyal faaliyetlerden kendilerini uzak tutar ve pasif bir birey olurlar. Üretimden çok tüketim eylemi hız kazanır onlarda. Böylece onların dış dünyadaki pasiflikleri de hız kazanmış olur.¹⁶³

Yabancılaşma eylemi içinde olan sadece işçiler değildir Fromm'a göre. “Yöneticiler” de yaptığı iş içerisinde yabancılaşma olgusuna sahiptir. Çünkü onlar, “bütünü yöneten” kişilerdir ve kendisinden önceki yöneticilerin oluşturduğu girişimleri daha kârlı çalıştırma amacı güder. Diğer insanlar ve işçiler gibi onlar da “insan yanı olmayan devlerle” yarışır. Bunlar, büyük kuruluşlar, pazarlar, tüketici sınıfı, sendika, devlet gibi güçlerdir. Yöneticiler bu güçlere göre hareket eder, bu güçler onları yönetir. Bu sorunun sonucunda da “bürokratlaşma” ortaya çıkar. Bilindiği gibi bürokratlar, devlet gibi işlerin yürütülmesinde yetkili kişilerdir, yani objeleri, insanları yürüten kişilerdir. İnsan-bürokrat arasındaki ilişki yabancılaşma eyleminin bir biçimi olarak görülür. Çünkü bürokratların onlara karşı herhangi bir duygusal bağları yoktur. İşle ilgili faaliyetlerde

¹⁶⁰ Bkz: A.g.e., s. 119.

¹⁶¹ A.g.e., s. 120.

¹⁶² Bkz: A.g.e., s. 120.

¹⁶³ Bkz: Erich Fromm, **Çağdaş Toplumların Geleceği**, Aydın Arıtan ve Kaan H. Ökten (çev.), İstanbul: Arıtan Yayınevi, 2004, s. 66-67.

onları obje olarak görürler.¹⁶⁴ Fromm, yönetici-bürokrat-işçi/insan arasındaki ilişkide de yabancılaşma olgusunun yaşanabileceğini böyle belirtmektedir.

Yabancılaşmayı Marksist kuramdan yola çıkarak açıklamaya çalışan Fromm, “tüketim sürecinin üretim sürecinde yabancılaşması”¹⁶⁵, “tüketim nesnelere yabancılaşma”¹⁶⁶, “toplumsal güçlerden yabancılaşma”¹⁶⁷ gibi örneklerle de insanın objelere karşı olan yabancılaşmasını detaylı olarak anlatmaktadır.

Marksist, sosyalist, hümanist yaklaşım sergileyen ünlü düşünür, insanın ruhsal problemlerini çözme amacı gütmektedir. İnsanların sadece objelere karşı yabancılaşmasından bahsetmemiş, kişinin kişilere, kendisine yabancılaşmasından da söz etmiştir. Bu sebeple yabancılaşma olgusunu diğer düşünürlerden farklı bir bakış açısıyla ele alarak psiko-analitik boyutta incelemiştir. Kapitalist ekonomi sisteminde gerçekleşen yabancılaşma olgusunun, bireylerin şahsi ilişkilerinde de yaşandığına vurgu yapan ünlü düşünür, insanların kendi şahsiyetiyle olan ilişkisinde de bu sorunun ortaya çıktığını savunmaktadır. Bunu da şöyle dile getirir:

“İnsan yalnızca meta satmaz, kendisini de satar ve kendisini de bir meta olarak görür. Eliyle koluyla çalışan işçi, fiziksel enerjisini satar; işadami, doktor, memur “kişiliklerini” satarlar. Ürünlerini ya da hizmetlerini satabilmek için kişilik sahibi olmaları gerekir. Bu kişiliğin hoş gitmesi gerekir, ama ayrıca onun sahibinin daha başka nitelikleri de olmalıdır. Tıpkı diğer metalarda olduğu gibi, bu insansal niteliklerin değerini biçen, hatta ve hatta var olup olmadıklarını saptayan pazarın kendisidir. Bir kişinin sunduğu nitelikler işe yaramıyorsa, bunların kullanım değeri yoksa o insanın hiçbir niteliği yok demektir. Dolayısıyla özgüven, “benliğini hissetme” başkalarının o kişi hakkında biçtiği değer göstergesinden başka bir şey değildir. Pazardaki başarısı ne olursa olsun, başkaları tarafından sevilsin ya da sevilmesin, kendi değerini biçen kişinin kendisi değildir. Aranıyorsa bir kimsedir, başkaları ondan hoşlanmıyorsa hiç kimse değildir. Kişinin kendine değer vermesinin, “kişilik”in başarısına bağlı olması, çağımız insanı için popüler olmanın neden büyük bir önem taşıdığını açıklamaktadır. Yalnızca kişinin günlük yaşantısındaki başarısı değil, kendine olan saygısı, güvenini koruyup koruyamayacağı ya da aşağılık duygusunu uçuruma yuvarlayıp yuvarlayamayacağı, popüler olup olmadığına bağlıdır.”¹⁶⁸

Fromm’un bu sözlerinden anlaşılacağı üzere, kişi/işçi/yönetici başarılıysa değerlidir. Piyasada ne kadar mal satar ve kâr sağlarsa, ne kadar başarı gösterirse o kadar popüler olur ve değer kazanır. Başarılı olursa kendine güven duymaktadır. Olmazsa kendisini küçük görür. Fakat kişiye bu değeri kendisi değil de piyasa verdiği için, kişi kendisi

¹⁶⁴ Bkz: Fromm, **Sağlıklı Toplum**, s. 121.

¹⁶⁵ A.g.e., s. 125.

¹⁶⁶ A.g.e., s. 127.

¹⁶⁷ A.g.e., s. 130.

¹⁶⁸ Fromm, **Özgürlükten Kaçış**, s. 105-106.

olmaktan çıkıp yabancı bir bireye dönüşür. Değerli yani başarılı sayılmazsa kendisini hiçe sayar ve özgüvenin kaybeder. Özgüveni yitirildiğinde de kendisini farklı algılamaya başladığından kendisine bakışı da değişir ve kendisine, kendisi olmayan birey olur.

Fromm, kapitalist toplumda ekonominin insanların özgürlüklerini bir bakımdan kısıtladığını, onları kendilerine ve çevresindeki nesnelere yabancılaştırdığını iddia etmektedir. Kapitalizmin olumlu yanları olduğu gibi bunun gibi olumsuz yönlerini de dile getirmiş olur.

2. 3. Yabancılaşmanın Boyutları ve Nedenleri

2. 3. 1. Nesnel Boyutları ve Nedenleri

Yabancılaşmanın nesnel boyutu toplumla ilişkilendirilebilir. Yani burada dış faktörler önemlidir. Bu boyut yabancılaşmanın kişisel boyutta da görülmesinde rol oynadığı için önemlidir.

2. 3. 1. 1. Teknolojiden Kaynaklanan Nedenler

Teknoloji, sanayi ile ilgili tüm araç ve gereçleri kapsayan uygulama bilimidir. Sadece sanayi ile ilgili araç ve gereçleri içermez, sanayi ile ilgili üretim metotlarını da kapsayan bilgidir.¹⁶⁹ Kısaca bilginin sanayide uygulanması olarak tanımlanabilir. Günümüzde bu bilim dalı, eskisinden çok farklı bir boyut kazanmış, hızla ilerlemiş ve insanların yaşamını kolaylaştırır hale gelmiştir. Avantajları olduğu kadar dezavantajları da vardır. Dezavantajları arasında yabancılaşma sorununun oluşmasına neden olması gösterilebilir.

Teknolojinin bu kadar ileri boyuta ulaşmasından önce, üretim araç ve gereçler çalışanların kullanımındaydı. İşçiler bedenen ve zihnen emek harcamaktaydı. Fakat özellikle sanayileşme devrinden bu yana teknolojinin iyice ilerlemesiyle işçilerin yerini makineler almış, onların yapacağı işi makineler üstlenmişti. Makineler işçinin yaşamını kolaylaştırmış, bedenen ve fizik açısından yorulmalarına engel olmuştu. Bu sebepten ötürü işçiler makine gibi birtakım üretim aygıtlarına bağımlı olmaya başladılar. İşçiler

¹⁶⁹ Bkz: *Teknoloji Nedir?*(t.y.). <http://teknoloji.nedir.com/> . (12 Ekim 2012)

de kendilerini robot gibi görerek çalışma hayatlarında kısıtlanmış hale gelmişlerdir. Yani kısacası işçilerin yerini makineler, üretim araçları almıştır. Günümüzde bu durum daha kolay görülebilmektedir.¹⁷⁰

Teknoloji, insanın hayatını kolaylaştırmakta, üretimi artırmakta ve insanın gereksinimlerini seri bir şekilde karşılamaktadır. Hemen hemen her alanda yerini almayı başaran bu bilgi sistemi, insanların hayatını kolaylaştırdığı gibi onların zihinsel yaratı edimlerini olumsuz etkilemektedir. Çünkü insanları etkisi ve denetimi altına almakta, onları kendisine adeta bağımlı hale sokmaktadır. İnsan kendi zihinsel gücünü artık kullanamaz hale gelmektedir. İş sürecinde sadece kendi emekleriyle ürün oluşturamamakta ve bir haz duyamamaktadır. Böylece onlar tekdüze bir yaşamın içinde bulmaktadır kendilerini.¹⁷¹

Kısaca, teknoloji bireylerin hayatında önemli rol oynadığı gibi, bazı becerilerini kullanmada onları kısıtlamaktadır. Makineleşme sonucunda insanlar, kendi yeteneklerini sergileyemez olduğundan, teknolojik ürünlere bağımlı hale geldiğinden ve bunların sonucunda da dış dünyayla bağları zayıfladığından yabancılaşma eyleminin oluşması kaçınılmaz bir hal almaktadır. İnsanların kendi ürettiği ürünlere veya dış dünyaya yabancılaşmış olmaktadır.

2. 3. 1. 2. Ekonomik Faktörlerden Kaynaklanan Nedenler

Ekonomi sisteminde, özellikle de kapitalist sistemde, üretim araçlar ve gereçleri bazı güçlerin elinde olduğundan insanlar onların karşısında kendilerini yetersiz görürler. Ekonomik anlamda da bu güçler diğer insanlara/işçilere göre daha üstün konumda oldukları için bu durumda yabancılaşma olgusu ortaya çıkmaktadır.¹⁷² Aslında yabancılaşma, sanayileşme-teknolojik ilerleme-ekonomik-toplumsal etkenler gibi olgularla iç içedir, hepsi birbirini etkiler gibi görünmektedir.

¹⁷⁰ Bkz: Pars Esin, **İşbölümü, Yabancılaşma ve Sosyal Politika**, Ankara: Ankara Üni. Siyasal Bilgiler Fak. Yayınları, No: 502, 1982, s. 80-88.

¹⁷¹ Temel Demirel ve Sibel Özbudun, **Yabancılaşma**, Ankara: Öteki Matbaası, 1998, s. 89-91.

¹⁷² Bkz: Fromm, **Çağdaş Toplumların Geleceği**, s. 66-67.

Bilindiği gibi ekonominin simgesi paradır. Üretim ve tüketim sürecinde de “paranın yabancılaştırıcı etkisi” gözle görülür bir gerçektir. Paranın bu etkisini Marx, şöyle açıklar:

“Para... gerçekte insanca ve doğal olan güçleri, salt soyut fikirlere, bu yüzden kötülüklerle dönüştürür; öte yandan gerçek kötülükleri ve düşleri, yalnızca bireyin imgeleminde yaşayan güçleri de gerçek düşlere dönüştürür... Dürüstlüğü kötülüğe, kötülüğü erdeme, köleyi efendiye, efendiyi köleye, bilgisizliği akıllılığa, akıllılığı bilgisizliğe dönüştürür... Kendisine yüreklilik satın alabilen kişi, korkak bile olsa yürekli olup çıkar... İnsanı insan olarak, onun dünyayla ilişkisini de insanca bir ilişki olarak düşünün; o zaman sevgiye karşı sevgi, güvene karşı güven, vb. bulursunuz. Sanatın tadına varmak istiyorsanız sanattan anlayacak biçimde eğitilmiş olmanız gerekir; başkalarını etkilemek istiyorsanız, gerçekten canlılık aşılacağı, sürükleyip götürücü bir etki yaratabilmelisiniz onların üstünde. İnsanlarla, doğayla aranızdaki ilişkilerden her biri, istencinizle saptadığımız amaca uygun gerçek, bireysel yaşamınızın belli bir dışavurumu olmalıdır. Sevgi uyandırmadan seviyorsanız, başka deyişle sevginiz o durumuyla sevgi yaratamıyorsa, seven bir insan olarak canlılığınızın dışa vurmasıyla kendinizi sevilen bir insan yapamıyorsanız, sevginizin güçsüzdür, bir talihsizliktir.”¹⁷³

Ekonomik güçler, halk üzerinde büyük üstünlük kurdukları için halk ve bu güçler arasında dengesizlik oluşmaktadır. Bu safhada halkın yabancılaşması kaçınılmazdır.

2. 3. 1. 3. Toplumsal Faktörlerden Kaynaklanan Nedenler

Toplum, insanların ortak bir kültür ve yerleşim yerinde yaşadığı bir birliktir. İnsanlar toplum içerisinde belirli ölçütlere göre hareket eder. Fromm, ekonomi sisteminde insanların özgür olmadığını, onların bazı güçlerinin kısıtlandığını ve ekonomik sistemin onları farklı bir toplum yapısına sürüklediğini savunmaktadır. İnsanlar, üretkenlikleri sonucunda daha çok şeye sahip olmak isterler ve bu istemleri de onları daha üstün konuma gelme ve yönetme isteklerini geliştirir. Bu sistemde tek bir amaca yönelme eğiliminde olurlar: Kâr sağlamak. Bu husus, bireyin özgün olma niteliğini yok etmekte ve bireyin bazı becerilerini kullanabilmesini sınırlandırdığı için bireyi yabancılaştırır.¹⁷⁴

Günümüzde bu toplum yapısında insanlar bazı değer ve yetilerini kaybetmekte ve kendilerini farklı algılamaktadırlar. İnsanlardaki “toplumsal yönelişler” değişmeye başlamıştır. “Kişisel alandan” çıkıp “kamusal alan” a geçen bu yönelişler, bireylerin ilişkilerini çıkar amaçlı bir ilişkiye dönüştürmektedir. “Sevgi”nin yerini “bencil

¹⁷³ Karl Marx, **1844 El Yazmaları**, Murat Belge (çev.), 2. Basım, İstanbul: Payel Yayınevi, 1975, s. 144-145. Aktaran: Fromm, **Sağlıklı Toplum**, s. 126.

¹⁷⁴ Bkz: Fromm, **Sahip Olmak ya da Olmak**, s. 37-39.

çıkarlar’’ almaktadır. Onların sosyal bağlarında ön planda olan kişisel çıkarlarıdır. Ayrıca insanların kendi hayatından başka ‘‘yurttaş’’ olarak yaşadıkları hayat da vardır. Vatandaşlık kavramı da toplumla alakalı bir kavramdır. Her vatandaşın devlet tarafından oluşturulup yapması gereken belirli görevleri vardır. Devlet, toplumdan üstün ve toplumun ona itaat ettiği bir güçtür. Fromm, devleti bir de insanın ‘‘toplumsal duyguların somutlaşmış biçimi’’¹⁷⁵ olarak algıladığından insanları yabancılaşmış olarak görür.

2. 3. 2. Öznel (Kişisel) Boyutları ve Nedenleri

2. 3. 2. 1. Aile Faktöründen Kaynaklanan Nedenler

Bilinen en genel tanımıyla aile, toplumu oluşturan en küçük yapı taşıdır. Hemen hemen her insan, bir ailede dünyaya gelmekte ve yetişmektedir. İnsanların toplum içerisinde birbirlerine ayak uydurmada, onların sosyalleşmesinde aile kavramının önemli bir payı vardır. Çünkü birey, ailede her şeyi öğrenmeye başlar ve ilk tecrübelerini ailede kazanır.

Ebeveynlerin çocuğa karşı olan tutum ve davranışları onda ilk yaşantıların oluşmasına sebep olur. Bu nedenle ebeveynler arasındaki tutum ve ilişkiler çocuğun gelişmesinde çok etkin rol oynamaktadır. Onlar arasındaki iletişim ve bağ ne kadar güçlü olursa çocuk da bir o kadar güçlü olur ve karakteri sağlam temeller üzerinde şekillenmeye başlar. Aileden göreceği sevgi, saygı onun kişiliğini olumlu etkileyecek ve o da karşısındakine sevgi ve saygı duymayı öğrenmiş olacaktır. Sevgi ve saygının yeterli olduğu bir ailede büyüyen bir çocuk kendisine ve çevresine de sevgi ve saygı duyar, özgüveni de gelişmiş olur.¹⁷⁶

Sanayileşme devrinden bu yana toplumda bazı alanlarda birçok değişim yaşanmıştır. Bu değişimler arasında aile kavramı da vardır. Aileler çekirdek aileye dönüşmüş ve aile fertlerinin aile içi rolleri de değişime uğramıştır. Günümüzde ailede sadece babalar değil, anneler de çalışmaya başlamıştır. Kimi aileler çocuk sahibi bile olmak istememektedirler.¹⁷⁷ Aile kurumundan meydana gelen bu tür değişikliklerin olumsuz sonuçlar yaratacağı aşikârdır. Demirbilek’in de dediği gibi bu değişiklikler ve aile

¹⁷⁵ Fromm, **Sağlıklı Toplum**, s. 132.

¹⁷⁶ Bkz: Ahmet Ergin, ‘‘Aile İçi İletişim’’, (t.y.) <http://www.ailehekimince.com/aileiciilet.htm> . (14 Ekim 2012).

¹⁷⁷ Bkz: Sevda Demirbilek, **Sosyal Güvenlik Sosyolojisi**, İzmir: Legal Yayıncılık, 2005, s. 175.

içerisindeki sorunlar, eşlerin boşanmasına, şiddet olayların artmasına, çocukların üzerinde olumsuz etkilerin oluşmasına sebep olacaktır.¹⁷⁸

Bunlardan da şöyle sonuçlar çıkarılabilir: Çocuk, ailevi problemlerinden etkilenerek kendisi olumsuz, karamsar bir kimliğe dönüşecektir ve dünyaya bakışı farklılaşacaktır. Ailesinden yeterince ilgi ve sevgi göremeyen çocuğun kendisinin de gereken ilgiyi, sevgiyi karşısındakine yeterince gösterememesi doğaldır. Böyle birtakım sorunlar içinde büyüyen birey, toplumu da yeterince tanıma fırsatı bulamayacaktır. Toplumu tanıyamayan birey de toplumdan kendisini soyutlayacak ve kendisine yabancılaşacaktır. Kendi büründüğü kimlik, kendisine bambaşka bir kimlik gibi görünecektir.

2. 3. 2. 2. Kişinin Karakteristik Nitelikleri

Yabancılaşmanın bireysel nedenlerinden biri de bireyin karakter özellikleridir. Tabi ki bireyin karakter yapısının oluşmasında etkin rol oynayan faktörler de vardır. Bunun başında yine aile kavramı ve eğitim gelmektedir. Karakter niteliklerin yabancılaşmaya etkisini kısa ve öz biçimde vermeye çalışacağız burada.

Kişinin karakteristik nitelikleri, Freud'un öğretilerine kadar götürülebilir. İnsanın öz yapısının değişikliğe uğramasının temelinde yatan sebepler irdelenmelidir daha çok burada. Bu bağlamda yabancılaşma olgusuna psikanalist açıdan bakmak daha doğru olacaktır. Kişilik üzerine birçok kuram vardır fakat Freud, psikanalizin kurucusu olarak bilindiğinden onun kişilik kuramından bahsetmek daha doğru olacaktır.

Freud'a göre kişiliğin yapısı id, ego ve süper ego olmak üzere üç ögeden oluşmaktadır. Freud'a göre insanlar kendilerini bazen farklı bir kişiymiş gibi düşünürlerse, bunun sebebi onlarda var olan farklı kişiliklerin mücadelesidir. İd, doğuştan gelen dürtüler olup insanların bedensel gereksinimlerinin, cinsel isteklerinin, saldırgan ruhunun kaynağını oluşturur. İd, bilinçdışı olduğu için tamamen zevke dayalıdır. Böylece Freud "zevk prensibi"ni ortaya çıkarmış ve bu ilkeyi id'le ilişkilendirmiştir. Ego ise, idi kontrol altında tutan diğer kişilik ögesidir. Çevresel faktörlerden dolayı idin oluşturabileceği problemleri tartar ve onu denetler. Böylelikle kişinin anlık dürtülerinin sonucunda acı çekmesine engel olur. Egoyu ise Freud, "gerçeklik ilkesi" ile ilişkilendirmektedir. İd,

¹⁷⁸ Bkz: A.g.e., s. 180.

bilinçdışıken ego bazen bilinçdışı bazense bilinçlidir. Son kişilik ögesi süper ego da, idin istek ve arzularını kontrol altında tutmaktadır. Fakat egodan farklı olarak araya ahlak kurallarını sokmaktadır. İdin tatmin olmasının doğru mu yanlış mı olduğunu sorgular. Bu tatminin ahlaki normlara uygun olup olmadığını kontrol eder. Süper egonun oluşumunda rol oynayan birtakım etkenler vardır. Süper ego geliştikçe doğuştan gelen dürtüler engellenmiş olur ve bu yüzden her üç öge birbirleriyle sürekli etkileşim içindedir. Ögeler arasındaki bu etkileşim ve mücadele insanlarda psikolojik sorunlar doğurmaktadır. Freud'a göre kişilik kuramını yani yapısal kuramı oluşturan bu ögeler dışında topografik kuramı oluşturan bilinç seviyeleri, kaygı ve psikolojik savunma mekanizması ile psikoseksüel dönem oluşturur.

Topografik kuramda ruhsal yapı bilinç, bilinç öncesi ve bilinçdışı gibi seviyelere ayrılır. Bilinç aşamasını bilincinde olduğumuz her şey meydana getirir. Bilinç öncesini ise, o an tam olarak kavrayamadığımız fakat bilincine varmamız kolay olacak nesne ve olgular oluşturur. Bilinçdışını ise, korkularımız, cinsel arzularımız, mantıksız ve ahlak dışı istek ve dürtüler, saldırgan ruhumuz, vs. oluşturur.¹⁷⁹ Bu seviyeleri de id, ego ve süper ego ögeleriyle bağdaştırabiliriz.

Kişiliği oluşturan bu ögelerden yola çıkarak Freud, insanın haz duymasını onun ilkellesmesine bağlamaktadır. Ona göre insan, uygarlaştıkça o kadar mutsuz olur. Bu bağlamda iyilik ve kötülük kavramlarının birbirlerine paralel olarak geliştiğini söyler.¹⁸⁰

Freud'a göre, insanların saldırgan tavır ve tutumlarıyla ahlak ve mantık dışı cinsel güdüler süper egoya aykırı gelmekte ve bastırılmaktadır. Kontrol altına alınmış bu güdüler kişinin bilinmeyen ve sosyal olmayan yanıdır. Fakat Freud, bastırılan ögenin aslında bilincin olduğunu söyler.¹⁸¹

Belirtildiği gibi Freud, kişiliğin yapısını oluşturan id, ego, süper ego ögeleri arasında etkileşim ve mücadele olduğunu ve bu mücadelenin de psikolojik sorunlara neden olduğunu belirtmektedir. Bu psikolojik sorunlar da insanın karakterine, kişiliğine yansımakta ve kişi sorunlu kişi olmaktadır. Belki bunlardan ötürü birey, kendini

¹⁷⁹ Bkz: "Psikanalitik Yaklaşım-Bilinçaltından Notlar", **Tubitak Bilim ve Teknik Dergisi**, (t.y.) <http://www.biltek.tubitak.gov.tr/gelisim/psikoloji/kisilik.htm> (22 Ekim 2012).

¹⁸⁰ Bkz: Erich Fromm, **Yeni Bir İnsan Yeni Bir Toplum**, Necla Arat (çev.), İstanbul: Say Yayınları, 1984, s. 47.

¹⁸¹ Bkz: A.g.e., s. 105-109.

çevreden soyutlayacak, negatif duygulara kapılacak ve kendisine kapalı bir dünya yaratacaktır. Burada yabancılaşma eyleminin görülebileceği apaçıktır.

2. 4. Edebiyatta Yabancılaşma Olgusu

Yabancılaşma olgusunun yaşamın hemen hemen her alanında görüldüğü daha önce de vurgulandı. Felsefe, din, sosyoloji, psikoloji, ekonomi gibi alanlardan başka bu olgu, edebiyatta da kendisinden söz ettirmiştir. Edebiyat alanına da girmeyi başaran bu olgu, farklı yazın ürünlerinde sık kullanılan motiflerden biri olmuştur.

Yabancılaşmanın edebi ürünlere çok da geç girildiği söylenemez. Sanayi devriminden kaynaklanan birçok değişimden toplum ve insanlar da nasibini alarak farklı yaşam ve kimliğe bürünmüşlerdir. Sanayileşmeyle makinelerin ilerlemesi ve insanların yerini almasıyla insanlar, birçok bakımdan kısıtlanmış varlığa dönüştüler. İnsanlar üzerinde büyük bir hâkimiyet kuran makineler, onların özgürlüklerinin sınırlarını daralttılar. Bu da bir bakımdan bireylerin kendi özlerinin yitirilmesine neden olmuştur. Bireyler, kendi niteliklerini yetersiz görmeye başlayarak kendilerini olduklarından farklı algılamaya ve kendilerine/çevresine yabancı durmaya başlamışlardır. İşte bu tür değişimler, edebiyatta ve diğer alanlarda da yeni anlayışların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Sanayi devrinin ortaya çıkardığı yeni sanat anlayışlarından biri gerçeklik ilkesiydi. Bu kavram özellikle Aristoteles'in *Poetika* adlı eserinde görülmektedir. Çünkü bu kavram, Aristo'nun bu yapıtında ilkeleştirilmiş ve yapıt 20. yüzyıla kadar etkisini sürdürmüştür. Aristo *Poetika*'sında, sanat hakkındaki görüşlerine yer vererek estetik kavramı çerçevesinde sanatları karşılaştırmakta ve özellikle tragedya üzerinde durmaktadır. Gerçekçilik ilkesinin sanatla olan ilişkisine değinen Aristo, bu yapıtta "mimesis"¹⁸² (taklit) kavramından da sıkça söz etmektedir.

Fakat 20. yüzyıla gelindiğinde Aristo'nun estetik anlayışının yerini yeni sanat anlayışı olan modernist estetik anlayışı almıştır. Modernleşmenin ve sanayileşmenin yarattığı

¹⁸² Aristoteles, **Poetika**, İsmail Tunalı (çev.), 20. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2011, s. 11.

etkilerden insanlar da kendilerine pay çıkarmış ve yalnızlık kavramıyla tanışmışlardır. Onların bu yalnızlığı yabancılaşma kavramının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.¹⁸³

2. 4. 1. Türk Edebiyatı'nda Yabancılaşma

“İnsan yalnızlığının, onun kendisine ve çevresine ‘yabancılaşması’nın 20. yüzyılın ana gerçeklerinden ve çağ edebiyatının da başat motiflerinden olduğu”¹⁸⁴ düşüncesini dile getirmektedir Yıldız Ecevit. Türk Edebiyatı’nda da insanların yabancılaşması, yalnızlığı, umutsuzluğu gibi temaların 1950’li yıllarda işlendiği görülmüştür.

Türk edebiyatçıları, Batı’nın içinde bulunduğu sosyal, siyasi ve ekonomik durumundan ve Kafka gibi batılı yazarlardan etkilenerek birçok yapıtlar sunmuşlardır. Sadece batı etkisinde değil, içinde yaşadığı toplum şartlarının da etkisi olmuştur onlarda. Tüm bu sorunlardan ortaya çıkan yabancılaşmanın örneklerine Orhan Veli, Necip Fazıl, Ahmet Haşim gibi edebiyatçıların eserlerinde rastlamak mümkündür. Fakat yabancılaşma olgusu Türk Edebiyatı’nda özellikle 1950’den sonra görülmüştür. Bu devrin öne çıkan yazar ve şairlerinden Ferit Edgü, Orhan Duru, Demir Özlü, Leyla Erbil, Oktay Akbal’ın yazın ürünlerinde bu tema başat konulardan biri olmuştur. Modernist edebiyatın ve yabancılaşmanın işlendiği en göze çarpan romanı ise Oğuz Atay’ın *Tutunamayanlar* adlı romanı olmuştur. Bu romanın ana kahramanı Selim adlı gençtir. Roman, Selim’in intiharını konu almaktadır. Eserde bir de Turgut adlı genç vardır. Turgut, Selim’in yakın bir arkadaşıdır ve Selim’in ölümünden sonra onun neler yaşadığını ve arkadaşını intihara sürükleyen sebepleri öğrenmeye koyulmuştur. Selim’in gezdiği dolaştığı, yaşadığı yerleri ve onu tanıyan insanları ziyaret ederek arkadaşı hakkında bilgiler toplamaktadır ve arkadaşının çok farklı yönlerinin olduğunu farkına varmaktadır.¹⁸⁵ Bu roman modernist romanın en önemli romanı sayılmaktadır. Roman, aydın bir kişinin (Selim), duyduğu yalnızlığı ve hem kendisine hem de yaşadığı çevreye yabancılaşmasını anlatarak onun dış dünyaya ayak uyduramamasını ve böylece yaşama

¹⁸³ Bkz: Cüneyt Tabanoğlu, “Yabancılaşma Kavramı ve Türk Edebiyatı’nda Yabancılaşma”, (1950 Sonrası Türk Edebiyatı Dersi I Final Ödevi, Ankara Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fak., <http://w3.gazi.edu.tr/web/bucelik/bucelik/pedi/m2.pdf>) (21 Eylül 2012), s. 3.

¹⁸⁴ Yıldız Ecevit, “Edebiyatta Yabancılaşma ve Yabancılaştırma”, *Virgül Dergisi*, S:14, 1998, s. 45.

¹⁸⁵ Bkz: Oğuz Atay, *Tutunamayanlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.

tutunamamasını anlatmaktadır. Bu olaylar romanın başlığı ile özdeşleştirilmiştir.¹⁸⁶ Başlıktaki bu kavramdan ve romanın içeriğinden de anlaşılacağı üzere eserde, yabancılaşma olgusunun işlendiği aşikârdır.

Batı uygarlığının üstün olmasıyla ve dünyada bu olgunun kabul görülmesiyle başlayan Tanzimat Devri'nde batılılaşmaya başlayan toplumların iç dünyası romanlara yansıtılmıştır. Böylece yabancılaşma olgusunun Türk Edebiyatı'nda görülmesi, Tanzimat Dönemi'ne kadar götürülebilir. Çünkü bu dönemde yeni düzenlemeler, reformlar yapılarak modernleşme çağına girilmiş ve insanların hayatında değişiklikler yaşanmaya başlanmıştır. İnsanın, bu değişikliklerden kaynaklanan ruh dünyası da edebiyatta yerini almıştır. Ülkemizde yabancılaşma, daha çok 1970'li yıllarda sanayileşmenin getirdiği birtakım gelişmelere dayalı olarak görülmektedir romanlarda. Bu dönem romanlarında, daha önceki edebi türlerde ele alınan kahramanlardan çok daha farklı tipler görülmeye başlanmıştır. Fakat yabancılaşma sadece 1970'li yıllar ve sonrası modernist edebiyatta görülmemiştir. Örneğin 1940'larda, Abdülhak Şinasi Hisar özellikle kaleme aldığı üç romanındaki toplum tarafından dışlanmış karakterleriyle insanın yabancılaşmasından söz etmektedir. Bunlar, *Fahim Bey ve Biz*, *Çamlıca'daki Eniştemiz* ve *Ali Nizami Bey'in Alafrangalığı ve Şeyhliği* adlı romanlardır. Bunlardan başka Sabahattin Ali'nin *Kuyucaklı Yusuf*, *Kürk Mantolu Madonna* ve *İçimizdeki Şeytan* adlı romanları da yabancılaşmanın paradigmasına örnek teşkil etmektedirler.

1950'li yıllarda Attila İlhan, *Sokaktaki Adam* (1953) isimli ilk romanında bu paradigmayı işlemektedir.¹⁸⁷ Romanın baş kahramanı Hasan adlı gençtir. Bu gencin hayatını konu almaktadır yapıt. Hasan, yük gemilerinde kamarotluk yapan ve eğitimini tamamlamadan atıldığı bu işte büyük umutsuzluklar yaşayacak kişidir. Aşık olduğu kadını unutmak istemekte ve çareyi bu işte aramaktadır belki de. Bu işle büyük umutlara kapılmış, fakat kaçakçılık işlerine bulaşarak başına olmadık olaylar gelmiştir.

¹⁸⁶ Bkz: Macit Balık, “Edip Cansever’in Tragedyalar’ında Yalnızlık, Bunalım ve Yabancılaşma”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 18, (Yaz-2011) http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt4/sayi18_pdf/1_dil_edebiyat/balik_macit.pdf (2 Ağustos 2012), s. 10.

¹⁸⁷ Bkz: Nilüfer İlhan, “Yabancılaşma Olgusu ve Kürk Mantolu Madonna Romanı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 20, (Kış-2012) http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt5/cilt5sayi20_pdf/1_dil_edebiyat/ilhan_nilufer.pdf (22 Temmuz 2012), s. 45.

Bu olaylardan sonra tüm umutları sönmüş ve yalnızlığını daha da hissetmeye başlamıştır.¹⁸⁸

Attila İlhan'dan başka Yusuf Atılgan da yabancılaşma olgusunu *Aylak Adam* ve *Anayurt Otel*i adlı romanlarına yansıtmıştır. Daha sonra bu sorunu Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* adlı romanında görürüz. Fakat yabancılaşmayı edebi eserlerde baskın duruma getiren asıl kişi daha önce de vurguladığımız gibi Oğuz Atay olmuştur.¹⁸⁹

Türk Edebiyatı'nda yabancılaşma sorunsalının daha çok modernist romanlarda işlendiği apaçıktır. İşte bu modernist romanlardan ilki Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* romanıdır. Fakat bu romandan başka Atay, *Tehlikeli Oyunlar*, *Korkuyu Beklerken*, *Oyunlarla Yaşayanlar* adlı eserlerinde de aynı temayı hüküm sürdürmeye devam etmiştir.¹⁹⁰

Türk Edebiyatı'nda geçmişten günümüze yabancılaşmayı izlek olarak kullanan ya da ana tema olarak eserlerinde işleyen daha birçok edebiyatçı vardır. Bu edebiyatçılar eserleriyle birlikte şunlardır: ‘‘Tahsin Yücel - *Mutfak Çıkmazı*, *Bıyık Söylencesi*, *Yalan*, *Peygamberin Son Beş Günü*, *Gökdelen*, vs; Adalet Ağaoğlu - *Bir Düşün Gecesi*; Ferit Edgü - *Hakkâri'de Bir Mevsim*; Latife Tekin - *Sevgili Arsız Ölüm*; Vüsat O. Bener - *Buzul Çağının Virüsü*; Bilge Karasu - *Gece*; Hasan Ali Toptaş - *Gölgesizler*, *Kayıp Hayaller Kitabı*; Hilmi Yavuz- *Fehmi K.'nin Acayip Serüvenleri*; Orhan Pamuk – *Kara Kitap*, *Kar*; Elif Şafak – *Mahrem*, *Araf*.’’¹⁹¹

Buraya kadar yazılan bilgiler gösteriyor ki yabancılaşma olgusu Türk Edebiyatı'nda, modernizmin görülmeye başlandığı çağla birlikte işlenmeye başlanmıştır. Modernizmin insan üzerinde yarattığı yalnızlık, bunalım, çevreyle olan iletişim problemi gibi sorunlar edebiyata da yansiyarak yabancılaşma olgusu yapıtlarda dolaylı ya da dolaysız ana tema olarak yerini almıştır.

¹⁸⁸ Bkz: Attila İlhan, **Sokaktaki Adam**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2012.

¹⁸⁹ Bkz: Nilüfer İlhan, s. 45.

¹⁹⁰ Bkz: Tabanoğlu, s. 5.

¹⁹¹ Nilüfer İlhan, s. 45-46.

2. 4. 2. Batı Edebiyatı Dünyasında Yabancılaşma

Yabancılaşma olgusu, Batı Edebiyatı dünyasında Türk Edebiyatı'ndan daha önce görülmeye başlanmıştır. Çünkü 19. yüzyılda Batıda modernizm ortaya çıkmış ve bu hareket edebiyatta da etkisini göstermiştir. Yabancılaşma kavramının edebiyatta görülmesi Goethe'nin *Genç Werther'in Acıları*, Dante'nin *İlahi Komedy* adlı yapıtlarının ortaya çıktığı zamana kadar götürülebilir. İlahi Komedy'da Dante, ahirete bir yolculuk yapmakta ve dış dünya ile olan uyumsuzluğunu anlatmaktadır. Dante bu eserini, 14. yüzyılın ilk yarısında kaleme almış ve eser, İtalyan Edebiyatı'nın temelini oluşturmuş, dünya edebiyatının da önemli yapıtlarından biri olmuştur. Bunlardan başka bu olguyu işleyenler olarak Dostoyevski, Beckett, Albert Camus, Kafka, Sartre, Hesse, Max Frisch, Elias Canetti'yi sayabiliriz.¹⁹²

Dostoyevski'nin, Batı Edebiyatı'nda çok önemli bir yere sahip olduğu tüm dünyaca bilinmektedir. Kendisi Rus roman yazarlarının başında gelmektedir. Yabancılaşma sorunsalını en iyi biçimiyle ele alan yazarlardan biridir de. *Yer Altından Notlar* adlı romanı, yabancılaşmayı içinde barındıran en göze çarpan eseridir. Bu roman onun hayat hakkındaki görüşlerini dile getirmektedir ve yapıt iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde yazar, görüşlerine yer vermekte, ikinci bölümde yaşadığı birkaç olayı anlatarak olaylar ve kişiler hakkında fikirlerini sunmaktadır. Ana kahraman hastadır ve amcasından ona miras kalmıştır. Bunların etkisiyle kahraman dış dünyayla bütün bağlarını kopartmış, kendisiyle baş başa kalarak görüşlerini dile getirmektedir.¹⁹³

Samuel Beckett, 20. yüzyıl edebiyatının önemli yazarlarından biridir. Beckett, İrlandalı bir yazar olup eserlerini genelde İngilizce ve Fransızca yazmıştır.¹⁹⁴ Beckett'in eserlerinde büyük umutsuzluklara, karamsarlıklara, insanın yalnızlığına rastlamak mümkündür. İnsanın bu bunalımı ve yabancılaşma hali, özellikle *Aşksız İlişkiler* adlı öyküsünde göze çarpmaktadır. Eserin kahramanı Belacqua adında bir gençtir. Bu gencin ameliyat

¹⁹² Bkz: Balık, s. 10. Ayrıca bkz: *Dante Alighieri*, (t.y.) http://tr.wikipedia.org/wiki/Dante_Alighieri (11 Kasım 2012).

¹⁹³ Bkz: Fyodor Mihayloviç Dostoyevski, *Yer Altından Notlar*, Mehmet Özgül (çev.), 21. Basım, İstanbul: İletişim Yayınevi, 2012.

¹⁹⁴ Bkz: *Samuel Beckett*, (t.y.) http://tr.wikipedia.org/wiki/Samuel_Beckett (8 Kasım 2012).

esnasında ölümüne kadarki geçen hayatını anlatmaktadır yazar eserde. Kahraman yalnız, acı çeken ve kendisini dış dünyadan soyutlamaya çalışan biridir.¹⁹⁵

Batı Edebiyatı içerisinde yabancılaşmayı ele alan bir diğer yazar da Albert Camus'tur. Fransız yazar, bu olguyu özellikle *Yabancı* adlı romanında işlemektedir. Romanın ana kahramanı Bay Meursault'un adı açıkça yazılmamıştır yapıtta ve o, bir yabancıyı temsil etmektedir. Bu özellik belki de yabancılaşma olgusunun işlendiğine kanıttır. Baş kahraman, cinayet işlemiş ve hem bundan hem de annesinin ölümünde sergilediği soğukkanlılıktan ötürü mahkemede yargılanır. Kahraman annesinin naaşı başında kahve içecek kadar soğukkanlıdır. İşlediği cinayetten ötürü de ölüm cezasına mahkûm kalması karşısında aynı soğukkanlılığını korumaktadır. Sevgilisi Marie bu duruma üzülse de Meursault herkesin karşısında sanki bu durumu norma karşılar gibi durmaktadır. Onun bu kayıtsızlığı, umursamaz tavırları herkese saçma gelmekte ve bu kişi kendisi ve toplumla çatışma içinde olan biridir. Bu tema ve yazınsal / içeriksel nitelikleriyle roman, yabancılaşma olgusunu uç boyutlarda işlemektedir.¹⁹⁶

Jean Paul Sartre, *Bulantı* adlı romanıyla varoluşçuluk felsefesinin ülkesi Fransa'da ilk temsilcisi olmuştur ve eser, yabancılaşmanın etkilerinin görüldüğü önemli yapıtlardan biridir. 20. yüzyılın önemli ve önde gelen düşünürlerdendir de yazar. Yazar, bu kitabını günlük şeklinde yazmıştır. Kitabın kahramanı Antoine Roquentin adında biridir. Bu kişi de kendisi gibi yazardır ve Fransa ile ilgili bir konuda araştırma yazısı yazmaktadır. Birtakım kitaplar yazmak adına yurtdışında çeşitli yerlere giden bu romanın başkişisini, bir müddet sonra hem kendisine hem de kendisi dışındaki her şeye nefret, tiksinti, yabancılık duygusu kaplamaktadır. Öyle ki kendi bedenini bile kendisinin değilmiş gibi algılamaya başlamaktadır.¹⁹⁷

Batı Edebiyatı'nda yabancılaşma olgusunu eserlerine yansıtan bu edebiyatçılar Türk Edebiyatı yazarlarını bile etkilediği bilinmektedir. Görüldüğü gibi, yabancılaşma kavramının görüldüğü bu en dikkat çeken yapıtların kahramanları, kendilerini dış dünyadan izole etmiş, toplumsal ilişkilerden yoksun, korkuları olan ve soğuk kişiliğe bürünmüş kişilerdir. Onların eser kahramanları artık normalden uzaktadır. Yıldız Ecevit

¹⁹⁵ Bkz: Samuel Beckett, *Aşksız İlişkiler*, Uğur Ün (çev.), 3. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınevi, 2012.

¹⁹⁶ Bkz: Albert Camus, *Yabancı*, Vedat Günyol (çev.), İstanbul: Can Yayınları, 2012.

¹⁹⁷ Bkz: Jean Paul Sartre, *Bulantı*, Selâhattin Hilâv (çev.), İstanbul: Can Yayınları, 2012.

bu edebiyatçıların yazınsal yaratılarında ele aldığı kahramanları ve 20. yüzyıl insanını şöyle betimlemektedir:

“İnsan bilimde ilerleyip kendi yararı doğrultusunda doğayı değiştirmeye başladığından bu yana, kendi öz-doğasından da adım adım uzaklaşmayı, ona ‘yabancılaşmayı’ sürdürmüştür. Teknolojik uygarlaşmanın doruğu olan 20. yüzyılın insanı, hem betonlaşmış yapay bir dünyada gerçek yerküre doğasına hem de maddesel değer ölçütlerinin sarmalında gerçek insan doğasına yabancılaşmıştır. O artık ruh ve madde bütünlüğü içinde yaşayan ‘gerçek insan’ değildir. Çağımız edebiyatı bir süredir onu bir insan karikatürü olarak yansıtmaktadır metinlerinde; edebiyat bilimi terimiyle o bir ‘anti-kahramandır’ artık.”¹⁹⁸

Görüldüğü gibi yabancılaşma sorunsalı, diğer disiplinlerde olduğu gibi edebiyatta da geniş bir yer kaplamaktadır. Çağımız edebiyatın ana unsurlarından biri olmuştur.

2. 4. 2. 1. Almanca Edebiyat’ta Yabancılaşma

Yabancılaşma unsurunun işlendiği edebiyat ürünlerinde, özellikle Almanca Edebiyat içerisinde bu olguya sıkça rastlanır olmuştur. Goethe’den Kafka, Canetti, Frisch, Hesse, Bernahrd’a kadar birçok yazar tarafından ele alınan ana izleklerden biri olduğu bir önceki konuda da vurgulanmıştı. Bu yazarların, yabancılaşma unsurunu izlek olarak taşıyan yapıtlarından içerikleriyle birlikte örnekler vererek olguyu yakından tanıyalım:

Almanca Edebiyat’ta, Goethe’nin özellikle *Genç Werther’in Acıları* (Die Leiden des jungen Werthers) adlı edebi eserinde yabancılaşma unsurunun görüldüğü inkâr edilemez. Ana kahraman başlıktan da anlaşılacağı üzere Werther adında bir gençtir. Romanın ana temasını, Werther’in aşk yüzünden intihara sürüklenen yaşamı oluşturmaktadır. Eser, Werther’in hayali arkadaşı olan Wilhelm’e yazdığı mektuplardan oluşur. Bu tek yönlü bir mektuplaşmadır aslında. Werther, aydın bir kişidir ve büyük kentten kaynaklanan psikolojik rahatsızlıktan ve yaşadığı olaylardan kaçmak isteyerek kendisini doğayla iç içe olan bir yerleşim yerine atar. Orada Lotte adında genç ve güzel bir kızla tanışır ve ona âşık olur. Fakat soylu bir aileden gelen bu genç kız aslında nişanlıdır, ama o da Werther’e karşı hislere kapılır. Toplumda süregelen ahlaki değer ve normlardan ötürü Lotte, nişanlı olduğu kişiyle evlenmek zorundadır ve nitekim de evlenir. Lotte, Werther’e bundan böyle görüşmelerinin doğru

¹⁹⁸ Ecevit, s. 45.

olmadığını söyler ve Werther büyük bir üzüntüye kapılır. Bu üzüntüye daha fazla dayanamayıp canına kıyar ve eser de bu noktada sonlanmış olur.¹⁹⁹

Werther, aşkı yüzünden hayatta büyük acılar çekmiş ve âşık olduğu kadına sahip olamayınca derin bir umutsuzluğa kapılarak hayatına son veren kişiyi canlandırmaktadır görüldüğü üzere. Toplumdaki gelişmelerden kendisini uzak tutan ve böylelikle kendisini yabancılaşmanın içerisine sürükleyen genç biridir o. Goethe, ana kahramanını Lotte'ye karşı hissettiği anormal sevgisi ve aşkı yüzünden ve yaşadığı toplum değerlerine/insanlarına ayak uyduramadığı için yabancı bir kimliğe bürüdüğünden yapıttaki yabancılaşma olgusunu görmek zor olmasa gerek.

Elias Canetti de Almanca Edebiyat'ta eserler ortaya koymuş önemli yazarlardandır. Canetti'nin eserlerinde de, incelediğimiz yabancılaşma sorunsalı dikkat çekmektedir. Özellikle onun *Körleşme* adlı romanında bu durum açıkça gözlenmektedir. Roman, *Dünyasız Bir Kafa*, *Kafasız Bir Dünya* ve *Kafadaki Dünya* adlı üç bölümden oluşmaktadır. Ana karakterler Profesör Kien adlı bilim adamı ve onun Therese adlı hizmetçisidir. Kien, soğuk, sert, pek konuşmayı sevmeyen, kadınların ve toplumdaki diğer insanların ötesinde yaşayan kitap tutkunu biridir. Hayatını kitaplara adanmış, paraya önem vermemiş ve tüm gelirini kitaplara harcayan saplantılı, umutsuz bir kişidir o. Monoton bir hayat süren ana karakter, bir türlü kitaplara doymak bilmez ve her gün aynı vakitte dışarı kitap satın almaya çıkar. Daha sonra evine geri dönüp çalışmalarına kaldığı yerden devam eder. Hayatı böyle rutin bir şekilde işler ve tüm vaktini evinde yaptığı çalışmalarla geçirir. Yaptığı çalışmalardan da kimsenin yararlanmasını istemez. Kendisini diğer insanlardan ve bilim adamlarından bile üstün görür. Therese ise, onun evdeki işlerini yapmak üzere işe aldığı genç hizmetçidir. Fakat bu hizmetçi Kien'in tam tersi paraya önem veren ve bu yüzden sınıf atlamak adına önce onun hizmetçisi olmayı ve onunla evlenme planı kurar. Nitekim de Kien onu evine alır, fakat aralarından hiçbir iletişim kurulmaz. Hizmetçisine bir gün onun isteği üzerine kitap ödünç verir ve hiç konuşmadığı, iletişim kurmadığı bu genç bayanın, kitabı kadife bir yastık üzerinde özenlice okuduğunu görünce ondan etkilenir ve onunla evlenir. Zıt bir karaktere sahip olan bu ikilinin yaşamı evlilik sonrası daha da kötü bir hal alır. İkili her gün birbirlerine işkence eder ve zor zamanlar geçirir. Aralarındaki iletişim probleminden dolayı

¹⁹⁹ Bkz: Johann Wolfgang Goethe, **Die Leiden des jungen Werthers**, Stuttgart: P. Reclam Verlag, 2001.

anlaşmazlık daha da artar. Therese öyle ki, şiddete bile başvurur. Karısının bu tavırlarına karşı Kien umursuz davranmaya çalışır ve onun yaptıklarını görmezden gelerek adeta körleştirir kendisini bazı durum ve olaylara. Bunlara daha fazla dayanamayan Kien bir gün evi terk eder ve bir pavyonda iş bulur. Bunlar kitabın ilk bölümünde geçer. Diğer bölümlerde ise, Kien'in pavyonda çalıştığı sürece yaşadığı olaylar ve duyduğu hisler gözler önüne serilir. Bir bilimcinin, yaşadığı hayattan tamamen kopup farklı bir toplum içerisinde yaşadıkları hiç de kolay olmamıştır. Karakterler, umutsuz, bencil, anlaşılması güç, yabancılaşmayı had safhalarda yaşadıkları için bu yapıt yabancılaşma unsurunun gözlemlendiği bir başyapıttır.²⁰⁰

Yabancılaşma denince akla hiç kuşkusuz Franz Kafka ve onun önemli yapıtları gelir. Almanca Edebiyat'ta çok ayrı bir yere sahip olan yazarın yapıtları, dili olağandışıdır herkese göre. Eserlerinde işlediği yabancılaşma, otoriteye karşı gelme, suç gibi temalarla sanatçı modernist edebiyatın en özgün kalemlerinden biri olmuştur. Eserlerinden en dikkat çekenleri ve en tanınmışları *Dava* (Der Prozeß), *Dönüşüm* (Die Verwandlung) adlı romanlarıdır. Yabancılaşma örneğinin de açıkça görüldüğü yapıtlardır bunlar. Kafka'nın kahramanların kimlikleri belirsiz kişilerdir. Onların isimleri yapıtlarında tam olarak arz edilmemiştir. Birer yabancı gibi görür ve ele almaktadır yazar onları. *Dönüşüm* adlı yapıtındaki yabancılaşma olgusu, ana karakter Gregor Samsa'nın bir sabah kalktığında kendisini bir böceğe dönüşmüş olarak görmesinden çıkarılabilir.

Bay Gregor, ailesinin geçimini sağlamak için bir pazarlamacı olarak zor şartlar altında çalışır. Hem kız kardeşi Grete'nin konservatuara gitmek istemesinden hem de babasının, çalıştığı bu yerin patronuna borcu olduğundan Gregor işine katlanmak zorundadır. Ana karakter bir sabah uyandığında bir böceğe dönüşmüş olarak bulur kendisini. Kocaman bir böceğe. Her sabah aynı saatte uyanıp aynı trenle işe gider, fakat o sabah uyandığında çoktan saat geç olmuş, tren kaçmıştır. Yataktan kalkmakta güçlük çeken Gregor, birkaç tane bacağının olduğunu da fark eder. O artık bir böcektir çünkü. Annesi onu yataktan kaldırmak için odasının kapısına vurduğunda garip bir sesle uyandığını söyler Gregor ve sese biraz şaşırır annesi. İşe gitmediği için Gregor'un patronu eve gelir ve onunla konuşmak ister. Fakat odanın kapısı kilitli olduğundan Gregor kapıyı açamaz. Daha

²⁰⁰ Bkz: Elias Canetti, *Körleşme*, Ahmet Cemal (çev.), İstanbul: Payel Yayınları, 2011.

sonra ağzıyla kapıyı açmayı başarır ve hem annesi hem de patronu onu dev bir böcek olarak gördüklerinde şok olurlar. Patronu hemen evden kaçar, annesi de baygınlık geçirir. Gregor'un kız kardeşi önce onunla iyi geçinirken daha sonra ona düşmansı tavırlar sergiler. Gregor'a getirdiği yemek ve yiyecekler yenmez şekilde olup arta kalan kokuşmuş yiyecekleri verir ona. Böceğe dönüştükten sonra hem annesi hem kız kardeşi tarafından dışlanır ve onu görmeye bile tahammül edemezler. Babası tarafından da defalarca dövülür ve kimse onu artık evde istemediği için evden atmak isterler. Fakat çok geçmeden gecenin üçünde ölür Gregor. Sabah hizmetçi kadın odasına girdiğinde onun öldüğünü herkese söyler. Eser Gregor'un ölmesiyle sonlanır.²⁰¹

Kafka üzerine ve bu eser üzerine çok ve sayısız yorumlar yapılmış ve hala da yapılmaktadır. Eserlerindeki sıra dışı kahramanları, olumsuz/absürd olay örgüsü ve umutsuz bireyler dikkat çekmektedir. Bu eserinde de diğer eserlerinde olduğu gibi metamorfik ve grotesk öğelere rastlamak mümkündür. Bir insanın bir hayvana dönüşmesi bu öğelerden biri olarak sayılabilir. Çünkü insanın bambaşka bir kimliğe ve bambaşka bir türe dönüşmesi absürd bir olaydır. Gregor'un bir böceğe dönüşmesi onun yaşadığı toplumdan dışlanmışlığı ile ilişkilendirilebilir. Kafka, ana kahramanı yaşadığı toplumun norm ve kurallarına aykırı davrandırarak toplumun genel yapısına baş kaldırmış ve bambaşka bir nesneye dönüştürmüştür. Yabancılaşma unsurunun açıkça ele alındığı bir yapıttır *Dönüşüm*.

Almanca Edebiyat'ta çok başarılı eserler ortaya koymuş ve ünlü yazarlar arasında Hermann Hesse de vardır. 20. yüzyılın en tanınmış yazarlarından olan Hesse'nin *Siddharta*, *Bozkırkurdu* (Der Steppenwolf), *Çarklar Arasında* (Underm Rad), *Boncuk Oyunu* (Das Glasperlenspiel) gibi edebi eserleri vardır. Bazı eserleri otobiyografik nitelik taşıyan yazarın yazın ürünlerindeki tema genellikle "kendi olma, kendini kanıtlama, yazarın kendini yansıtması, bireyin kendini aşması" gibi olgulardır.²⁰² Eserleri arasında işlediği olgular arasında yabancılaşma da vardır. Bu olguyu görebileceğimiz yapıtlarından biri, modernitenin yayılmışlığı ve kendi dünyası arasında kalan bireyin psikolojik mücadelesini, yalnızlığını anlattığı *Bozkırkurdu* adlı romanıdır. Romanın ana kahramanı olan Hary Haller, orta yaşlı biridir ve yaşadığı yeri terk edip bir

²⁰¹ Bkz: Kafka, **Die Verwandlung**.

²⁰² Bkz: *Hermann Hesse*, (t.y.) http://tr.wikipedia.org/wiki/Hermann_Hesse (19 Ekim 2012).

kasabada yaşamaya başlar. Çünkü içinde yaşadığı toplumun norm ve yaşam biçiminden sıkılır ve geleneksel bu hayat tarzından uzakta kalmayı ister. Kendisini Bozkırkurdu olarak niteler. Çünkü o, toplumda süregelen sınıf farklılığını reddetmekte ve kendisini içinde yaşadığı sınıftan ayrı tutmaya çalışarak ne yapacağını bilmeden bambaşka bir yere yerleşir ve avare dolaşır orada. Kendisini çaresiz, yalnız, başıboş olarak düşündüğünden bu tanımı verir kendisine. İçinde yaşadığı burjuvazilikten her ne kadar kaçmak istese de yine de bu toplum yapısında varlığını sürdürür. Mutsuz bir dünyada var olduğunu düşündüğünden intihar etme düşüncesine bile kapılır hep. Eserde, ikilem içinde kalan kahramanın, bunun kendisinde oluşturduğu ruhsal bozukluğu, umutsuzluğu, toplumdaki dışlanmışlığı, yalnızlığı ve onun başından geçen olaylar anlatılır.²⁰³ Bu nedenle tipik bir yabancılaşma olgusunu içeren bir yapıt sayılabilir *Bozkırkurdu*.

Almanca Edebiyat'ta çok başarılı ve en önemli yazarlardan diğer bir isim de Max Frisch'tir. Eserlerinde en çok kimlik problemini ele almıştır. O da Bernhard gibi ülkesi hakkındaki eleştirilerini yansıtmıştır yapıtlarında. Kafka'dan sonra yabancılaşma unsurunu açıkça kaleme alan yazar sayılabilir Frisch. En tanınmış eserlerinden biri olan *Homo Faber*'de asıl olarak yabancılaşma sorunsalını ele alır.²⁰⁴

Homo Faber'de yazar, kendisine yabancılaşmış bir bireyi anlatır. Ana kahraman orta yaşlı bir mimar olan Walter Faber adındaki kişidir. İşine sadık biri olan Faber'in iş gereği Amerika'dan Yunanistan'a uzanan yolculuğunda eski bir arkadaşının kardeşi Herbert ile tanıştığı ve ondan bu eski arkadaşı ile ilgili tüm gerçekleri öğrendiği anlatılır romanda. Romandaki olay örgüsü filmleri andıracak niteliktedir: Faber eskiden Hanna ile aşk yaşamış, onu hamile bırakmış, fakat işine daha çok önem verdiği için çocuğu aldırma kararını verirler iki sevgili. Tam o esnada ayrılırlar. Yolculukta Herbert'tan öğrendiği kadarıyla Hanna eski arkadaşı yani Herbert'in erkek kardeşi Joachim ile evlenir. Hanna'nın bir kızı olduğunu da öğrenir, fakat onun kendisinden olmadığını düşünür. Daha sonra işine ara vermek ister ve Herbert ile bu eski arkadaşını görmeye gider. Joachim'in yanına vardıklarında onu ölü bulurlar. Bir Avrupa gezisine çıkan Faber, gemide Elisabeth adında bir kızla tanışıp ondan hoşlanmaya başlar. Yunanistan'a

²⁰³ Bkz: Hermann Hesse, **Bozkırkurdu**, Kamuran Şipal (çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012.

²⁰⁴ Bkz: *Max Frisch*, (t.y.) http://tr.wikipedia.org/wiki/Max_Frisch (11 Ekim 2012).

yolculuk yapan ikilinin konuşmaları sırasında Faber genç kızın Hanna'nın kızı olduğunu öğrenir, ama kendi kızı olduğu elbette aklına gelmez. Yunanistan açıklarında bir ağacın altında geceleme isterler ve o esnada genç kızı yılan sokar ve hastaneye kaldırılır. Hastanede Faber, Hanna ile karşılaşır genç bayanın onun kızı olduğu gerçeğini öğrenir. Bir müddet sonra da kızlarının ölümüyle karşılaşır ikili. Faber daha sonra Yunanistan'da bir hastanede kanser olduğunu ve ameliyat olması gerektiğini öğrenir. Hastanede kaldığı süreçte yazdığı yazılarda benimsediği yaşam şekline karşı görüşler beslediğini ve her şeyden pişmanlık duyduğunu belirtir.²⁰⁵

İşine çok önem veren ana karakter tam bir teknoloji meraklısıdır. Bu merakı kendi duygularının üstüne çıkmış, tekniğe dayalı kurduğu kendine özgü bir dünyada yaşamıştır. Böylece asıl gerçekleri görememiş, kendi özünü tamamen yitirmiştir. Tam bir yabancılaşmadır bunun adı.

Yabancılaşma sorunsalını eserlerinde gördüğümüz yazarlar arasında hiç şüphesiz tezimizde de incelediğimiz Thomas Bernhard da vardır. Yazar, olumsuz kişi/temalar içeren absürd yapıtlarını akıllamaz bir açık sözlülükle normalden uzak bir dille yazdığından Almanca Edebiyat'ta adından sıkça söz ettirmektedir. Hemen hemen tüm yazın ürünlerinde yazar, ülkesi, ülkesi ile ilgili her nesneye, topluma, devlete, sanata, sanatçıya akla gelebilecek daha birçok olgu ve nesnelere nefretle bakmaktadır. Kendisini yaşadığı toplumdan apayrı bir insan gibi görmektedir. Yaşadığı topluma, devlete, çevresindeki insanlara, objelere, vs. nefretle bakan bir bireyde, yabancılaşma unsurunu gözlemlemek kaçınılmaz olur. Çünkü böyle bir kişi, dış dünyaya karşı sevgi duymadığı için kendisini sevmediği şeylerden elbette ki uzak tutacaktır. Her şeyden kendini ötede tutan biri kendisini bazı durum ve nesnelere soyutladığı için adeta yabancı bir bireymiş gibi algılanır. Hem toplum hem kendisi tarafından. Bernhard da bu bireylerden biridir sadece. Yabancılaşma olgusu tezimizin konusu olduğundan, burada onun bu olgunun işlendiği yapıtlarına örnek vermenin gereksiz olacağı düşüncesindeyiz. Çünkü tezimizin ilerleyen kısımlarında bunu detaylıca ele alacağız.

²⁰⁵ Bkz: Max Frisch, **Homo Faber**, Sezer Duru (çev.), İstanbul: Can Yayınları, 1997.

BÖLÜM 3: THOMAS BERNHARD’IN OTOBİYOGRAFİK BEŞLEMESİNDEN “NEDEN” VE “MAHZEN” ADLI ESERLERİNDE YABANCILAŞMA SORUNSALI

Bu çalışmada, Bernhard’ın otobiyografik eserlerinden yalnızca iki tanesindeki yabancılaşma olgusunun izini süreceğiz. Bilindiği gibi yazarın beş ayrı otobiyografik eseri vardır. Bu beş yapıtı incelemenin kapsamı çok geniş olacağından ve otobiyografik yapıtlarının bilhassa ilk iki serisi olan *Neden* ve *Mahzen* eserlerinde bu olguya daha çok rastladığımızdan ötürü, bu iki yazın ürününü ele almanın daha doğru olacağını düşündük. Söz konusu otobiyografik eserleri bu olgu çerçevesinde incelemeyi önce, bu otobiyografik beşliyi genel hatlarıyla ele almaya çalışacağız:

3. 1. Thomas Bernhard’ın Otobiyografik Eserlerine (Pentaloji) Genel Bir Bakış

Thomas Bernhard eserleri, okunması ve anlaşılması gerçekten zor olan yazınsal yaratılardır. Bernhard, hemen hemen tüm eserlerinde hastalıklı kişileri ve olayları konu edinmiş ve bu nedenden ötürü belki de kimi okuyucular eserlerini yarıda bırakıp okumayı sürdürmeyi başaramamıştır. Birçok yazar ve eleştirmenin dikkatini çeken yazar, onların araştırmalarında, bilimsel çalışmalarında ve yazılarında da yer edinmiştir. Bazı eleştirmenlerin ise oldukça sert eleştirilerine maruz kalmıştır Bernhard. Çünkü onlara, Bernhard’ın anlattıkları, anlatım tarzı, dili, vs. saçma gelmektedir. Bernhard’ı anlamak, yorumlamak, incelemek zor olduğu için onun hayat hikâyesini okumak belki de bir nebze yorumcuların işini kolaylaştıracak ve onların yaptığı çalışmalara katkı sağlayacaktır.

Kimi yazarların, yazılarında ve eserlerinde kendi hayatından izlere rastlanır, kimileri ise özgürce yazar her şeyi. Bernhard’ı inceleyen araştırmacılar iyi bilirler ki, onun da eserlerinde kendi hayatından izlekler vardır. Yazarları yazmaya iten ve neyi, nasıl anlattığına dair birçok sebep vardır illaki. İşte Thomas Bernhard’ın yapıtları da genelde aynı temaları ve birbirine benzer kişileri içerir ve tüm bunların kaynağını yazarın yaşadıklarından çıkarabilmek mümkündür: Niçin her eserinde ölüm, hastalık kavramları mevcuttur? Yazarın eserlerindeki figürleri neden hep hasta, öfkeli, sorunlu ilişkiler yaşayan kişilerdir? Eserlerinde neden hep kötümserlik (Pessimismus), olumsuzluk

(Negativismus), karamsarlık ve olumsuz olaylarla, duygular hâkimdir? İşte tüm bu soruların cevabını bulmak, onu ve yapıtlarını daha iyi anlamak için yazarın otobiyografisine göz atmakta fayda vardır. Eserlerinde benimsediği bu tavır, belki de gayrimeşru bir çocuk olarak dünyaya gelmesinin yarattığı sıkıntılar, yaşadığı zamanın koşulları, genç yaşta yaşadığı olumsuzluklar, çektiği hastalıklar ve uğradığı travmalardan ötürüdür.

Bernhard'ın yaşamını özetleyen beş otobiyografik anlatı dizisi vardır: Yazar 19 yaşına kadarki evresini anlatır bu yapıtlarda. Thomas Bernhard, İkinci Dünya Savaşı sonrasını bizzat görmüş ve yaşamış kişidir. Çocukluğu yatılı okulda geçmiştir. Zor koşullarda büyümüş, hayatın sillesini yemiş, hep olumsuzluklarla karşılaşmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı o zor koşulları görmesi azmış gibi, bir de hastalığı yüzünden uzun süre hastane atmosferini solumak zorunda kalmıştır. Otobiyografik yapıtlarında ne acımasız olaylar yaşadığını, travmalar geçirdiğini, ne acılar çektiğini açıkça görmek mümkündür. Yaşadığı yerler, gördüğü yerler kimsesiz kişilerin barındığı yerlerdir. Bu beş eserinde kaldığı yatılı okuldan, barınaktan, bir bakkal dükkânında çıraklık yaptığından, dedesinin, annesinin hastalığı ve ölümünden, kendi hastalığından, ailesiyle olan ilişkisinden, kısaca sahip olduğu ve içinde var olduğu iç karartıcı dünyadan bahseder. Bu eserler incelenirken, onların kronolojik sırası göz önünde tutulmuştur. Otobiyografik anlatı dizisinin ilki olan *Neden*'de (Die Ursache) yazar, İkinci Dünya Savaşı sonrasını, yurttaki zamanlarını, okul yıllarını anlatır. Yazar, kitaba yaşadığı şehir Salzburg'u betimlemekle başlar ve bu şehre karşı beslediği duygularını ve düşüncelerini de aktarır:

“Şehir iki kategoriden insanla, vurguncular ve onların kurbanlarıyla meskun; öğrenene ve öğrenim görene ancak sancılı, her mizacı rahatsız eden, zamanla yıldırın ve yıkan, çoğu kez yalnızca sinsi sinsi öldüren bir yaşama biçimi sunuyor. Aşırı, içinde yaşayan insanları sürekli tedirginleştiren ve halsiz düşüren ve her halikârda daima hastalandırın hava koşulları bir yandan ve bu hava koşulları içersinde bu insanların ruh haline daima tahripkâr bir etkide bulunan Salzburg mimarisi diğer yandan, tüm bu acımasız durumdakilerce bilincinde olunsun veya olunmasın, tıbbi anlamda daima zararlı, kafa ve beden üzerinde ve tüm bu doğa koşullarının tamamen içinde kalmış varlık üzerinde mantıki olarak ezici, inanılmaz bir aldırışsızlıkla her zaman yeniden böyle tedirgin ve halsiz düşürücü ve hastalandırıcı ve alçaltıcı ve incitici ve büyük bir kötülükle ve vicdansızlıkla donanmış sakinler üreten Ön Alpler iklimi hep böyle vurdumduymaz dikkafalılıklarının, kafasızlıklarının, mankafalılıklarının, otuz yıl önce bu şehirde benim de aralarında bulunduğum öğrenenler ve yüksek öğrenim görenlerce peşin sevgiyle sevilen fakat deneyim sonucu nefret edilen, soğuk ve rutubetli duvarları arasında insafsız işlerle ve melankolilerle meşgul olan ve tüm olası ve olası olmayan doktorlar ve cenaze

levazımatçıları için bitimsiz bir gelir kaynağı oluşturan hep böyle yerli veya yerleşmiş Salzburglular yaratıyor.”²⁰⁶

İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı olumsuzlukları yaşayan yazar, savaşın geride bıraktığı yıkıntıları, “yıkıntılar dünyası”nı şöyle betimliyor:

“...Gablerbräu'nun arkasından, Berg Caddesi'nden geçerek Makart Meydanı'na yürüdüğümüzde birdenbire yıkımın ilk belirtilerini görmüştük: Caddeler cam ve duman molozuyla doluydular ve havada top yekûn savaşın kendine özgü kokusu vardı. Tam isabet eden bir bomba Mozart'ın oturduğu söylenen evi, üstünden dumanlar tüten bir moloz yığınının dönüştürmüştü ve etrafındaki binalara, aynı anda görmüş olduğumuz gibi, ağır hasar vermişti.”²⁰⁷

Bernhard, tüm bu acımasız görüntülere şahit olur ve yurttan kaldığı zaman kendi yaşadığı şehir de bizzat bomba saldırılarına maruz kalır:

“...böyle korkunç bir olayı henüz yaşamamıştık, ve işin doğrusu, bildiğimiz gibi yüzlerce Alman ve Avusturya şehri zaten bombalandıktan ve büyük bir kısmı zaten bütünüyle yıkılıp yok edildikten sonra kendi şehrimizin de bombalanmasını (ergelik) merakımızdan ötürü istiyorduk ve sonra bu gerçekleştiğinde sanırım Ekimin on yedisidi.”²⁰⁸

Bernhard, küçük bir çocuğun gözlemleri olarak okuduğumuz bu yapıtını ve otobiyografik anlatı kitaplarının diğerlerini çocukken değil de orta yaşlı halinde yazmıştır. Yazar dizinin bu kitabında, savaşın sadece yapılar üzerinde yarattığı yıkımları anlatmayıp, kendisi ve diğer insanlar üzerindeki olumsuz etkilerini de aktarır. İnsanlar savaştan sonra ne acılar, zorluklar çekmiş ve tüm bunlara rağmen ayakta durmaya çalışmışlardır. Yaşlıların, çocukların, öğrencilerin üzerinde ne korkular hüküm sürmüştür:

“O gün de daha önce yüzlerce defa olduğu gibi okula gitmek veya okuldan gelmek yerine doğrudan doğruya Wolfdietrich Caddesi'nden geçip Glocken Sokağı sığınağına girmiştik ve genç bir insanda her zaman had safhadaki algılamaya, gözlemlemeye ve böylece sansasyona hazır olma haliyle, artık alışıldığı üzere vuku bulan ve hiç kuşkusuz dehşetli ve dehşet verici olayları algılamıştık, sığınakta ayakta duran ve oturan ve yatan, olaydan az ya da çok etkilenmiş ama yine de savaşın bütün yılgınlık verici olayları karşısında soğukkanlılığını çoktandır sürekli olarak bilinçli veya bilinçsizce enikonu koruyan insanların, özellikle de birbirlerini karşılıklı çaresizliklerini ve savaşın sürekli devamlılık sabırsızlık hali içersinde devamlı, sanki biricik gıdaları buymuş gibi gözlemleyen ve birbirlerinden kuşkulanan ve her şeyi ancak korkularından ve açlıklarından bozulmuş gözlerle kayıtsızca izleyen çocukların ve öğrencilerin ve yaşlı adamların korkusunu, yetişkinlerin başına gelenlerin büyük bölümüne ilgisiz, tüm bütünsel çaresizliklerini sonuna dek vardırıma hazmederek.”²⁰⁹

²⁰⁶ Bernhard, **Neden**, s. 7.

²⁰⁷ A.g.e., s. 24.

²⁰⁸ A.g.e., s. 22.

²⁰⁹ A.g.e., s. 23.

Thomas Bernhard'ın yaşamında bir dönüm noktası olan otobiyografik serisinin bu ilk kitabında anlatılanlardan dolayı, yazarın hayatını kafamızda canlandırmak hiç de zor değildir. Tüm bu olumsuzluklardan başka, üzerinde ailesinden uzakta yurttan kalmanın verdiği sıkıntı da vardır. Savaşın bıraktığı tüm bu iz ve etkilerden dolayı insanlar birçok intihar girişiminde bile bulunmuştur. Özellikle öğrenciler arasında yayılmış olan intihar olaylarına Bernhard, kaldığı yurttan kendisi de şahit olur:

“Ne kadar çok yurt öğrencisi, Schranken Sokağı'ndaki yurdun içinde yalnızca kırk üç sonbaharı (okula girişi) ile kırk dört sonbaharı (okuldan çıkışı) arasındaki nasyonel sosyalist dönemde dört yurt öğrencisi kendini öldürmüş, pencereden atmış veya asmıştı ve okul yolundan dayanılmaz bir ümitsizlik içinde gelen şehirdeki birçok başka öğrenci de şehirdeki iki dağdan aşağı atlamış, tercihen Kesik Dağı'ndan direkt olarak Mülln'ün asfaltlanmış ana caddesine, üzerinde sık sık parçalanmış insan bedenleri, öğrenciler veya öğrenci olmayanlar ama bilhassa öğrenciler, mevsimine göre renkli giysi parçaları içindeki et yığınları görmüş olduğum için İntiharcılar Caddesi diye adlandırdığım bu caddeye atlamışlardı.”²¹⁰

İntihar olgusu sadece Bernhard'a işlememiş, diğer insanlar da mutlak suretle intihara teşebbüs etmiştir. Bernhard'ın kendisi de hep intihar girişiminde bulunmuş, fakat bunu bir türlü becerememiştir:

“Gerçekten de tüm öğrenme ve öğrenim süremce zamanımın çoğunu, bir yandan gaddar ve acımasız ve her açıdan bayağı bir çevre, öbür yandan her genç insandaki en büyük duyarlılık ve kırılganlık tarafından, buna teşvik edilmiş olarak intihar düşüncesiyle geçirmek zorunda kalan bir tek ben değildim. Öğrenme ve öğrenim çağı öncelikle bir intihar düşünceleri çağıdır, bunu inkâr eden, her şeyi unutmuş demektir. Şehrin içinde yalnızca intiharı, varlığını yok etmeyi ve intiharı nerede, nasıl (yalnız mı yoksa topluluk içinde mi) gerçekleştireceğimi düşünerek ne çok, belki de yüz kere dolaştım fakat bu şehirde ortaya çıkan tüm düşünceleri ve denemeleri her defasında tekrar yurda, yurt zindanına geri götürdüm.”²¹¹

Yazarın müzik zevkinin gelişmesinde dedesi Johannes Freumbichler'in büyük rolü vardır. Bu kitabında okula gittiği süre içerisinde bir yandan da müzik derslerini aldığını görmekteyiz. Okulda bir yandan müzik dersleri de alan Bernhard, müziği yani keman çalışmasını çevresindeki insanlardan kendisini ayıran bir araç olarak görüp onu “biricik kaçış olanağı” olarak değerlendiriyor:

“...keman öğretmeni Steiner'in verdiği ödevlerle hiçbir ilgisi olmayan müzik, bu müzik aslında kendisini her gün öğle yemeğinden sonra yurttaki öteki öğrencilerden ve tüm yurt mekanizmasından ayırabilmesi için bir araçtan başka bir şey değildi, bu müziğin mecbur bırakıldığı fakat aslında istemediği, nefret ettiği bir keman öğrenimiyle, onun gerektirdikleriyle hiçbir ilişkisi yoktu. Hemen hemen karanlık, tavana kadar yığılmış yurt öğrencisi ayakkabılarının, ayakkabı odasına sıkıştırılmış deri ve ter kokularını gitgide

²¹⁰ A.g.e., s. 15.

²¹¹ A.g.e., s. 15-16.

yoğunlaştırdıkları ayakkabı odasındaki bu keman çalışma saati, onun için biricik kaçış olanağıydı.²¹²

Bernhard'ın içini hep karamsarlık kaplamıştır, bu yapıtında da diğer yapıtlarında olduğu gibi ölüm kavramı çokça geçer. Daha çocukken savaş yılları ve sonrasını görmüş, ayrıca ölüm olaylarına tanık olmuştur. Neden adlı bu eserinde hep savaş yılları, savaş sonrası şehrin, insanların durumu; onun insanlar üzerinde yarattığı etkiler; yurt zamanları; ülkesinde ve yurdunda şahit olduğu intihar olayları anlatılmakta ve eserin sonlarında kendisini ve ailesini terk eden hiç tanımadığı babası hakkında da bilgiler vermektedir. Annesi tarafından sevgiyle büyütülmemiş olan sanatçı, annesinin kendisinin varlığından bile rahatsızlık duyduğunu söyler. Onunla hep büyükbabası ilgilenmiş, en güzel anılarını büyükbabasıyla yaşamıştır. Onu en iyi anlayan tek kişi büyükbabasıdır. Çünkü kendisinin de bu kitabında belirttiği gibi, dedesinin yaşamı da torununki ile benzerlikler taşır. Çünkü o da annesi ve babası tarafından öğrenim amacıyla yaşadıkları şehirden başka bir şehre gönderilmiş, Bernhard'inkine benzer acılar çekmiş, öğrenimini yarıda bırakmış, Basel'e giderek anarşist olmuş ve çoğu kez tutuklanmış ve hapsedilmişti. Bu esnada anneannesiyle tanışıp evlenmiştir, sonra Bernhard'ın annesi doğmuştur ve daha sonra da dayısı. Dayısı da ömrü boyunca devrimci olmuş, daha on altı yaşındayken Viyana'da komünist olarak zamanının çoğunu hapiste veya kaçarak geçirmiştir. Dedesi, kendisinin yarıda bıraktığı öğrenimi Bernhard'ın tamamlamasını istiyordu. Onun başarılı bir öğrenci olması için elinden geleni yapmıştı. Kendisinin beceremediği ve içinde ukde kalan bazı şeyleri onun yerine getirmesini istemiştir hep. Bernhard tüm bunlardan şöyle bahseder:

“Kendisiyle yaşam boyu zor bir ilişkimin olduğu annemin yanından daha çok, zor çünkü benim varoluşum ona nihayetinde hep dayanılmaz geldiği için o benim bu varoluşumla hiçbir zaman uzlaşmadığı için, babam, çiftçi oğlu ve marangoz, onu terk etmişti ve artık onu ve beni kendisine dert edinmemişti, babam asla ve bugüne dek bile öğrenemediğim bir nedenle, savaş sonuna doğru Frankfurt'ta Oder yakınında öldürüldü, kurşunlandı, bunu onun babasından, baba tarafından büyükbabamdan, ki onu yaşamımda hiç görmediğim babamdan farklı olarak yaşamımda tek bir kez görmüştüm, işitmişim, ben daima savaşın sonuçları yüzünden kendisini zayıflatmış ve sonuçta ve nihayet gerçekten öldürmüş olan ailesinin kurbanı olarak elli yılının ekim ayında ölmüş olan annem için, ben daima gerçekten yaşam boyu yalnızca en yüksek zorluk derecesinde birlikte yaşamış olduğum ve onun varlığını betimleme becerisine bugün bile sahip olmadığım, yalnızca beceriksiz kaldığım annemin yanından daha fazla, onun varlığına değinmek, onun olay dolu, fakat öylesine kısa sadece kırk altı yıllık yaşamını sadece yaklaşık olarak kavramak, bugün bile imkansızdır benim için, bu harika kadının hakkını vermek, demek annemin yanından daha çok, asla üvey babam olmamış olan, çünkü beni asla bu işlemin hukuksal tanımıyla nüfusuna kaydettirmemiş olan, benim için hep vasi kalmış, asla üvey baba olmamış olan

²¹² A.g.e., s. 12-13.

erkeğinin, benim vasımın çocuklarıyla, annemin yanından daha çok anneannemin ve büyükbabamın yanında kalmıştım, çünkü orada her zaman, benim için başka hiçbir yerde olmayan sempati ve anlama ve anlayış ve sevgi bulmuştum ve bütünüyle büyükbabamın şefkati ve fark edilmeyen eğitimi ile yetişmişim. En güzel anılarım, büyükbabamla yaptığım bu gezintilerdir, doğada saatlerce yürüyüşler ve bu yürüyüşler sırasında yapılan, büyükbabamın bende gözlem sanatını gitgide daha çok geliştirebildiği gözlemler. Büyükbabamın bana işaret ettiği ve dikkatimi çektiği her şeye karşı dikkat kesilmiş bir halde, büyükbabamla geçirdiğim bu zamana, yararlı ve tüm yaşamımı belirleyici biricik okul gözüyle bakabilirim. Çünkü bana yaşamı öğreten ve beni her şeyden önce doğaya aşına kılmakla beni yaşama aşına kılan oydu ve başka hiç kimse değildi. Tüm bilgilerim, benim için her bakımdan yaşam ve varoluş belirleyici bu insana, tıpkı benim onun okulundan geçmem gibi, kendisi de Montaigne'nin okulundan geçmiş olan bu insana dayandırılabilir. Büyükbabam Salzburg şehrindeki koşullara ve durumlara tamamen aşinaydı, çünkü o da anne babası tarafından öğrenim amacıyla bu şehre gönderilmişti, papaz okuluna gelmişti fakat Priesterhaus Sokağı'ndaki bu kurumda, benim elliden fazla yıldan sonra Schranken Sokağı'ndaki yurdumda acı çektiğim koşullara benzer koşullarda acı çekmişti, ve öğrenimini yarıda bırakmıştı ve o zamanlar için, henüz yüzyıl dönümünden önce, müthiş bir şey, orada Kropotkin gibi anarşist olarak tehlikeli bir varoluşu sürdürmek üzere Basel'a gitmiş, daha sonra karısıyla, anneannemle birlikte, yirmi yıl boyunca en dehşetli koşullarda anarşist olmuş, hep aranmış, çoğu kez tutuklanmış ve hapsedilmişti. Bin dokuz yüz dördte annem Basel'de dünyaya gelmiş, tam bu dönemin ortasında, ve daha sonra dayım ömrü boyunca bir devrimci olmuştu, daha on altı yaşındayken Viyana'da komünist olarak zamanının çoğunu hapiste veya kaçarak geçirmişti.²¹³

Bernhard, *Neden* adlı eserinde daha önce de vurgulandığı gibi, genelde savaş ve sonrasını işlemekte ve ayrıca ailesi hakkında da kısa bilgiler vermektedir. Kısacası savaş sonrası ve okul-yurt zamanlarını anlatır.

Bu serinin ikinci kitabı olan *Mahzen* (Der Keller) ilk kez 1976 yılında yayımlanmıştır. Thomas Bernhard bu kitabında, lise eğitimini yarıda bırakıp bir bakkalda işe girdiği dönemi ve orada geçen çiraklık zamanını anlatır. Duyarlı bir insan olarak nitelediği Bay Karl Podlaha adlı bir Viyanalının gıda dükkânında çalışır. Karl Podlaha, hep müzisyen olmak istemiş fakat bunu yapamayıp bakkal olarak kalmış biridir. Bu tüccarın dükkânında sadece Bernhard yoktur; dükkânda Bay Podlaha'nın yardımcısı ve diğer çirak Karl da vardır. Bernhard burayı bir duyuruyla bulduğunu ve okulu terk edip burada çalışmak istediğini söyler. Ona göre önünde iki seçenek vardır: biri kendini öldürmek yani intihar etmek; diğeri de liseyi terk etmektir ki, nitekim kendisini öldürmeye cesareti olmayan yazar, ikinci seçeneği seçip öğrenimini yarıda bırakarak çalışmaya karar verdiğini belirtiyor. Annesi ve üvey babası tarafından hep ilgisizlikle karşılandığı için, evde onun çalışması hususunda herhangi bir sorun yaratmazlar. Bu nedenle kendisini hep yalnız gören sanatçı, yalnızlığını işte bu olayla daha iyi kavrar. Çalıştığı bu gıda dükkânını mahzen olarak niteliyor. Hiçbir zaman okulunu terk

²¹³ A.g.e., s. 84-85-86.

etmesinden pişmanlık duymamış; aksine bu mahzen yıllarının gerçekten de yaşamının en yararlı yıllar olduğunu düşünmüştür. Bunu da eserinde şöyle açıklar:

“Ve bugün, bu mahzen yıllarının gerçekten de yaşamımın en yararlı yıllar olduğunu biliyorum, tıpkı, önceki yılların bütünüyle yararsız olmadıklarını bildiğim gibi, ama o zamanlar, mahzene girişimle ve Podlaha’da işe alınmamla, daha önceki her şeyin bütünüyle yararsız olduğu duygusuna yüzde yüz katılmışım. Mahzen zamanı, ilk andan başlayarak değerli bir zaman olmuştu, durmaksızın ve anlamsızca zihnimde yankılanan bir zaman değil, ansızın yoğun, doğal ve yararlı bir biçimde yaşıyordum. Karşıma çıkan engeller hemen aşılmışlardı, aslında hiçbir zorlukla karşılaşmamışım, mahzende karşıma çıkan her şeyi kendim istemiştım...”²¹⁴

Kendisi için çıraklık doğru bir seçimdir ona göre. Orasının ona gelecek vaat ettiğini, ileride belki kendisinin de başarılı bir tüccar olabileceğini düşünür:

“Bu mahzende olasılıkla bana gelecek var, diye düşündüm, ve mahzende kalma düşüncesiyle ne denli çok meşgul olduysam, kararımın doğru bir karar olduğunu o denli iyi anladım. Şimdiye kadar benim toplumum olmuş olan toplumdaki kaşla göz arasında kaçıp kurtulmuş ve Bay Podlaha’nın mahzenine girmiştım. Şimdi orada oturuyor ve yaşamımı kurtarmasını istediğim orta boylu, irice, ne özellikle cana yakın ne de özellikle soğuk olan adamın, belirleyici sözcüğünü bekliyordum.”²¹⁵

Büyükbabası *Neden* adlı eserinde de belirttiği gibi, kendisini toplumdaki yalıtılmış biridir. İnsan ilişkilerinde çok başarı gösterememiştir. Kendisini toplumdaki uzakta tuttuğu için ailesini (torununu da) de toplumdaki uzaklaştırmıştır. Bernhard, Bay Podlaha’yı iyi bir ticaret öğretmeni olarak nitelendirir ve ayrıca onun insanlarla iyi ilişkiler kurduğundan, ayrıca kendisinin de sonraları ilişkiler kurmakta zorluk çekmediğini ve bunu da ona borçlu olduğunu söyler. Büyükbabasının bunu kendisine asla öğretemeyeceğini düşünür. Bay Podlaha’nın her anlamda ona yararı dokunduğundan bahseder:

“Podlaha, varlığı olarak bilgisini bana dayatması gerekmeyen, ondan her şeyi gönüllü olarak, ezilmeden, utanmadan alabileceğim bir öğretmenimdi. Benim için en önemli olan, asıl ticaret öğrenimiyle bir ilgisi olmayan her şeyde, öğretmenlik rolünün farkında olmamıştı, ticaret sektöründe öğrenilmesi gereken ne varsa çok geçmeden öğrenmişim, bende enikonu bir ticaret içgüdüğü vardı, ve işte bu içgüdü daima benim yararına olmuştu, Podlaha’nın bana öğrettiği en önemli şey, insanlara nasıl aynı zamanda hem en büyük yoğunluk ve hem de en büyük mesafeye yaklaşılacığıydı, ve Podlaha bir insan ilişkileri ustasıydı. İşte tam da bunu, büyükbabamdan hiçbir zaman öğrenemedim, kendini toplumdaki uzaklaştırmıştı ve zamanla kendisiyle birlikte tüm çevresini, karısını, annemi ve annemin kocasını ve onların çocuklarını ve böylelikle beni de yalıtılmıştı, büyükbabam ilişki kurma konusunda bütünü beceriksiz kalmıştı ve kökeni, toplumu, doğası ne olursa olsun herkesten uzak durmuştu fakat Podlaha’nın herkesle ilişkisi vardı.”²¹⁶

²¹⁴ Bernhard, *Mahzen*, s. 10.

²¹⁵ A.g.e., s. 19.

²¹⁶ A.g.e., s. 64-65.

Yazar adliye muhabiri olarak çalıştığı Demokratische Volksblatt adlı gazetede, çıraklık yaptığı Scherzhauserfeld mahallesindeki sanıklar hakkında her hafta haber yazdığından da söz ediyor. Bu sanıkların çoğunu tanıyordu Bernhard. Çünkü onlar, çıraklık yaptığı bakkal dükkânına sık sık gelen müşterilerdir. Yanlış anlaşılmasın ki yazar, mahkeme salonları için yazılarını çıraklığını tamamladıktan sonra yazmıştır. Bernhard, savaş sonrası evin gerek maddi gerekse manevi açıdan ne kadar zor şartlarda olduğundan burada da bahseder. Diğer insanlarda olduğu gibi kendi ailesinin de intihar için hep tetikte olduğunu söylüyor. Özellikle büyükbabasının maddi açıdan çok zor durumda kaldığını, bu yüzden ailesindeki herkese intihar etme tehdidinde bulunduğunu belirtir. Savaş maddi-manevi o denli yıkıcı olmuştur ki, yazarın kendisinin de, okulunu terk edip ailesine yük olmamak için çalışmak zorunda kaldığı anlaşılıyor. Annesi de aynı şekilde maddi açıdan zor şartlarda olduğundan dolayı, tekrar evlenmek zorunda kalır. Kitabın ilerleyen bölümlerinde savaşın tüm bu etkilerini görmek mümkündür. İnsanların çoğu tüm bu zor şartlara dayanamayıp intihar eder. Hafta içleri çalışıp hafta sonları da sürekli hastalandıkları, hafta sonlarında hastanelerin dolup taşıdığı belirtiliyor bu eserde. İntihar vakalarının özellikle hafta sonu, hatta cumartesi günleri olduğu da vurgulanıyor:

“Cumartesi günü daima intihar günü olagelmıştır ve mahkemelere uzun bir süre devam etmiş bir kimse, öldürülenlerin yüzde sekseninin cumartesi günü öldürüldüklerini bilir. Tüm hafta boyunca, bir insanı hoşnutsuzluğa ve mutsuzluğa böylesine konsantre olduğu için hoşnutsuz ve mutsuz kılması gereken her şey baskı altında tutulmuşken, cumartesi günleri, paydostan sonra, insanın hoşnutsuzluğu ve mutsuzluğu yeniden ortadadır. Ve hepsi, cumartesi günleri, hoşnutsuzluklarını ve mutsuzluklarını bir başkasının üzerine boşaltmaya çalışırlar. Hoşnutsuzluk ve mutsuzluk paydostan sonra, orada da hoşnutsuzluktan ve mutsuzluktan başka bir şeyin beklemediği yere, eve getirilir ve evde boşaltılır. Sonuç olarak Cumartesi öğleden sonrasının, insanların bulunduğu ve insanların bir araya geldiği her yerde yıkıcı bir etkisi vardır.”²¹⁷

Benhard, evindeki huzursuzluğu hep kendi içinde yaşar ve dışarıdaki insanlara hiçbir zaman belli etmemeye çalışır. *Mahzen*'de de kendisi bunu vurguluyor. Evde hüküm süren kaotik durumdan Bay Podlaha'ya ya da bir başka birine bahsetmeyerek ona mutlu bir aileye sahip olduğu imajını verir. Evinin acımasız ve umutsuz tablosunu hep susarak gizler. Kitapta dükkânına gelen müşteriler hakkında da bilgiler veriyor. Kimisi alkolik, kimisi de sabıkalı olan bireylerdir. Tüm bu kişilerin mevcut durumlarına tanık olur ve onlarla ilişkiler kurar. Herkesin yapmacık olduğunu düşünen yazar, bir tek bu insanların yapmacıksız tavırlar sergilediğini söylüyor.

²¹⁷ A.g.e., s. 56-57.

Mahzen, baştan sona Thomas Bernhard'ın çıraklık dönemini anlatır. Çıraklığının üçüncü yılında, neredeyse on yedi yaşını geçip on sekizini doldurduğunda bir kış günü dükkânın önündeki patates dolu kamyonu boşaltmak zorunda kalarak üşütüp ağır bir gribe yakalandığı eserin son kısmından anlaşılıyor. Günlerce, hatta haftalar boyu ateşler içinde evde yatan sanatçı, bu durumunu saçma görerek tekrar işe gider. İşe gittikten sonra onu yıllarca hastanelere, senatoryumlara bağlamış olan hastalığı daha da ağırlaşır. Kitabın sonunda içinde bulunduğu bu vaziyet betimlenerek eser, senatoryuma gidene kadar sürer.

Bernhard'ın hastalanarak senatoryuma götürüldüğü, orada yıllarca hastalığıyla pençelediği otobiyografik eserlerinin üçüncü kitabı olan *Soluk*'ta (Der Atem) anlatılır. Bu kitapta senatoryumda geçen zamanlar, doktorlarla ve diğer hastalarla olan ilişkisi anlatılıyor. Bernhard, kitaba gerçekten sevdiği biricik insan büyükbabasının da hastalanarak hastaneye kaldırılışını betimlemesiyle başlar:

“Büyükbabam ansızın hastalandıktan ve anımsadığım ve bugün bile tam olarak gözümün önüne getirdiğim gibi, Kanadalı bir işgal subayının kendisine hediye ettiği kurşuni siyah paltosu içinde, sanki her zamanki gibi bir gezinti yapmak istermişçesine, büyük ve gayretli adımlarla ve bedeninin hareketine bastonuyla tempo tutarak, onu, gerçekten sevdiğim biricik insanı, bu gezintinin nereye götürdüğünü bilmeden vedalaştıktan sonra mutlaka üzgün-melankolik bir duygu ve ruh hali içinde gözlemlediğim, penceresinin önünden yürüyüp, bizden sadece birkaç yüz adım ötedeki hastaneye gitmek zorunda kaldıktan sonra, benim de hastalanmam, henüz on sekizine varmamış olan bana, şimdi doğruluk ve gerçeklik arzusuyla not ettiğim olaylardan ve olup bitenlerden sonra, oldukça mantıklı görünmüştü.”²¹⁸

Bernhard, hayatta en çok sevdiği varlığından ayrılmak zorunda kalır. Ona her şeyi öğretmeye çalışan, onu ayakta tutan, ona sevgi gösteren, eğitiminde destek olan tek varlığından. Büyükbabası hastaneye yattıktan bir gün sonra kendisi ateşler içinde yataktan kalkamaz ve işe gidemez. Büyükbabasını o şekilde hastaneye uğurladıktan sonra kendisi de büyük bir acı ve korkuya kapılır. Büyükbabasının yatağında yattığı odadan ateşler içinde kıvranarak, zaman zaman annesi ve anneannesini yanına çağırmak durumunda kalır. Birinin babası, diğerinin de kocası olan adamın hastanede olması onların da sinirlerini alt üst eder. Bernhard, tüm bunları kitabın başında anlatıyor ve ayrıca kendisinin birçok kez onları odaya çağırmasından sonra onları tekrar çağırışlarına kulak asmamaya başladıklarını da söylüyor. Bernhard'ın içinde olduğu bu durumun

²¹⁸ Bernhard, *Soluk*, s. 7.

gerçek olmadığını, onun numara yaptığını düşünürler. Kendisini onlar tarafından “numaracı”²¹⁹ olarak adlandırdığını dile getirir. Bu durumu onlar gereksiz bir kapris olarak görür ve hastalığını ciddiye almazlar. Onlara göre, büyükbabasının hastaneye kaldırılışından sonra aniden ağırlaşan bu hastalığı onlar için kullandığı bir kozdur:

“Büyükbabamın hastaneye gidişinin ertesi sabahı yataktan kalkmamam – herhalde artık kalkmak da istemediğim için – önceleri, evdekilere, büyükbabasının, onlara hiç acımayan sevgili torununun, yaptığı gereksiz bir kapris olarak görünmüştü. Torununun büyükbabasına ve büyükbabasının torununa olan sevgisi, torunun, büyükbabasını hastalıkta bile takip edeceği kadar büyük olmamalıydı. Fakat durumum, çok geçmeden onları gerçekten hasta olduğum konusunda ikna etti. Fakat hastalığımın kuşkulanmış olmalıydılar, çünkü davranışları içten içe, hastalığımı sadece ciddiye almadıklarını değil, benimsemediklerini de gösteriyordu. Hastalığıma karşıydılar, çünkü büyükbabama olan sevgime karşıydılar. Onlara göre, büyükbabamın hastaneye yatışının hemen ardından, birdenbire şiddetle baş gösteren hastalığım, onlara karşı saygısızca kullandığım bir kozdu ve buna izin veremezlerdi.”²²⁰

Büyükbabasının gösterdiği ilgiyi onlar hiçbir zaman göstermemiştir. Bu nedenle annesine, anneannesine çok fazla ilgi duymaz. Yazar, büyükbabasından bu eserinde de bahsediyor. Bernhard, hastalığı iyice ilerledikten sonra büyükbabasının yattığı hastaneye kaldırılır. Daha sonra da senatoryuma gönderilir. Orada birden fazla kişinin kaldığı bir koğuştadır. Hastaneyi, hastanede yaşananları daha doğrusu dünyayı “tiyatroya” benzetiyor. Hastaların içinde bulunduğu durumu da betimliyor. Her hasta seruma bağlıdır. Kimisinin durumu çok ağır, kimisi de ne iyi ne de çok kötü denilecek kadar hastadır. Hastalara bağlanan serum hortumları ona ip gibi görünür ve onları “kukla” olarak nitelendirir. Onların yaşadıklarını da “kukla tiyatrosu”yla eşleştirir:

“İstisnasız her hasta seruma bağlıydı, ve bu bağlantıyı sağlayan hortumlar uzaktan ip gibi gözüktüklerinden, sürekli olarak, yataklarında yatan hastaların bu iplere bağlı, yatağa bırakılmış, çoğu hiç hareket etmeyen ya da ancak çok nadiren hareket eden kuklalar oldukları izlenimine kapılıyordum. Ancak bana kuklaların ipleri gibi gelen bu hortumlar, çoğu kez bunlara bağlı yatanların yaşamla tek bağlantılarıydı. Birisi gelip bu ipleri, yani hortumları kesse, buna bağlı kişilerin o an öleceğini düşünmüştüm sık sık. Tüm bunlar, benim kendime itiraf edebildiğimden daha da fazla tiyatroya benziyordu, aslında tam bir tiyatroydu, korkunç ve sefil bir tiyatro olsa da. Bir kukla tiyatrosu...”²²¹

Hastanede çok zor günler geçirir Bernhard. Birçok kişinin içinde olduğu durumlara bizzat şahit olarak onların ne denli acılar içinde kıvrandığını belirtiyor. Hastane hem sağlıklı hem de sağlıksız bir ortamdır. Bu duruma psikolojik açıdan bakılırsa, onlarca hasta kişinin çektiği zorlukları, acıları görmesi, kendi acısını yaşaması, ölümlere şahit

²¹⁹ A.g.e., s. 8.

²²⁰ A.g.e., s. 22-23.

²²¹ A.g.e., s. 35.

olması Bernhard'ı nasıl sağlıklı bir kişi yapabilir ki? Sağlam kişi hastaneye gittiğinde hasta olup çıkar, diye bir söz vardır ya, hastanede görülen manzara karşısında insanların etkilenmemesi söz konusu değildir. Bernhard hem kendi hastalığıyla mücadele eder, hem de hastanenin o soğuk, acı verici, tüyler ürpertici, soğuk atmosferine maruz kalır. Onlarca kişinin kaldığı ve onlarca insanın ölümüne bile tanık olduğu hasta koğuşlarını “ölüm odası”²²² olarak adlandırır.

Bay Podlaha, ziyareti esnasında hastalığının çırağını ne duruma düşürdüğünü görünce dehşete kapılır. Hastalığı yüzünden çok kilo veren ve bitkin düşen yazar, bir süre sonra geçici olarak net olarak duyup görememeye başlar. Ailesi bile onun bu durumunu görünce onu kaybettikleri hissine kapılır. Herkes gelir ama büyükbabası gelmez. Zamanla ondan haber alamamaya başlayan Bernhard, endişelenmeye başlar. Ailesine onu sorduğunda hiçbir yanıt alamaz. Bu durumdan iyice işkillenen küçük çocuk, bir gün gazete okurken gazetede birden büyükbabasının resmini görür ve tüm sayfayı kaplayan ölüm ilanıyla karşı karşıya kalır. Büyük bir üzüntü içinde, onun son sözlerini anımsar, onunla geçirdiği zamanlar gözünün önünden geçer. Hastanede kalmanın acısı bir yana büyükbabasının ölümüyle yıkılan yazar, iyice yalnız kaldığını düşünür. Hayatta en sevdiği varlık odur. Bernhard ile sürekli o ilgilenmiş, o büyütmüş, o sevgi göstermiştir. Şimdi kendisini iyice kötü hisseder. Fakat büyükbabası onun hep iyi yerlerde olmasını istediğinden Bernhard, her ne kadar umutsuz ve mutsuz olsa da tüm yaşadıklarına inat hayata daima tutunması gerektiğini düşünür. Her ne kadar koruyucusunu, öğretmenini kaybetse de yaşamak zorunda olduğunu o da bilir.

Tam iyileşmeye başladığı sanılırken Bernhard, bu kez bambaşka bir acıyla karşı karşıya kalır. Annesi defalarca onu ziyarete gelir, ama kendi hastalığından oğluna söz etmez. Hastaneden birkaç günlüğüne eve gönderilen sanatçı Paskalya törenleri sırasında annesinden o dehşet verici haberi alır: Annesi kanser hastalığına yakalanmıştır ve ameliyat olması gerekmektedir. Bu esnada onun hastalığı da kesinleşir: Bernhard bir tür akciğer hastalığına yakalanmıştır. Großmain'den taburcu olduktan sonra, tam olarak iyileşemediği için bu kez Grafenhof Senatoryumu'na gönderilecektir. Soluk adlı bu eseri burada noktalayıp senatoryum zamanlarını serinin dördüncü kitabında anlatmaya devam eder.

²²² A.g.e., s. 39.

Otobiyografik eserlerin üçüncü kitabı Soluk'un devamı niteliğinde olan dördüncü kitap da *Soğukluk* (Die Kälte) adlı eserdir. Bu eserde Bernhard, iyileştiğini düşündüğü bir anda tekrar hastalanıp senatoryuma gönderildiğini, büyükbabasının ölüm acısını, senatoryumda yatarken annesinin de kanser hastalığına yakalanıp bir başka hastanede yaşam savaşı verdiğini dile getiriyor. Tüm bu olumsuzluklardan dolayı bir yandan ölmek, diğer yandan da yaşamak zorunda olduğunun farkındadır. İkilemedir yaşamla ölüm arasında. Gençlik yıllarını anlattığı bu yapıtına, akciğer tüberkülozu hastalığına yakalanıp senatoryuma yatışıyla başlamaktadır. Hastalığının nasıl bir hastalık olduğunu tanımlayarak cümlelerine devam eder. Daha sonra senatoryuma geldiğinde nasıl bir hal içinde olduğunu şöyle dile getirir:

“İşte bu noktada sivilceli yüzlü, cılız bir tüccar çırağı olarak tamamen şanssızdım, adı sanı bilinmeyen, her türlü referanstan yoksun, buraya yerel sigorta kurumu tarafından yerleştirilmiş, en derin küçümsemeyi hak eden eşyalarla, savaştan kalma, mukavva bir bavul, iki tane ucuz, eskimiş Amerikan pantolonu, yıkanmaktan aşınmış iki tane ordu gömleği, yamalı çoraplar, tabanları parçalanmış lastik ayakkabılarla gelmiş on sekiz yaşında isimsiz bir genç.”²²³

Bernhard, bu cümlelerinde senatoryuma yatırıldığında yüzünün sivilceler içinde olduğundan ve yanına getirdiği eşyalardan bahsediyor. Daha sonra hastanedeki sağlık personelinin başhekimine yaptığı tasvirlerle sözlerine devam eder:

“Başhekim elleri belinde, bir yataktan diğerine giderek tedavi şekillerini tayin eder, ilaç yazardı. Bazen de öne doğru eğilir ve hastalardan birinin göğsüne vururdu, bir ateş tabelasına attığı bir bakış çoğu zaman onda bütün bir vadiyi çınlatan bir kahkahaya neden olurdu. Bay meslektaşlarıyla sadece mırıltı halinde konuşurdu. Altmışını çoktan geçmiş, bodur yağ bağlamış haliyle sert bir askeri tavra sahipti ve hastaları, istediği gibi davranabileceği, rütbesiz askerler olarak görürdü. Daha savaş zamanında burada başhekimlik yapıyordu ve nasyonel sosyalist olmasına karşın savaş sonrasında cehenneme def edilmemişti, her halde yedekte birisi olmadığı için.”²²⁴

Bernhard hastane personeline karşı ağır sözler sarf eder, onlara kin ve düşmanlık besler. Hiçbir doktora güveni yoktur. Onların ne kadar gaddar olduğunu şöyle belirtiyor:

“Asistanlar ve yardımcı doktorlar, hastaneyi bir cezaevi gibi gören ve bir cezaevi gibi yöneten bu adi herifin emir erleri olmanın dışında bir varlık sahibi değildiler. Her ne kadar ilk haftalarda henüz doğal olarak tıp bilgilerini, bırakın yerinde takdir etmeyi, onları yargılayacak durumda bile değildiysem de, bu insana güvenmiyordum. Zaten başhekimin karakterinin ve tıbbi becerilerinin nasıl değerlendirilmesi gerektiği, gereğinden de kısa bir süre içinde ortaya çıkacaktı, bu anlatımın akışı içinde bu durum kendiliğinden açığa kavuşacak ne de olsa.”²²⁵

²²³ Bernhard, *Soğukluk*, s. 14.

²²⁴ A.g.e., s. 16.

²²⁵ A.g.e., s. 16-17.

Buraya kadar Bernhard, hep umutsuz kalır, belki de kendisinin de ölümüne yakın olduğunu düşünür. Fakat biraz zaman sonra sanatçı diğer insanlar gibi hastalığının çok ileri bir safhada olmadığını ve çaresiz kalmadığının farkına varır ve kendisini ölenlere göre ve ağır hastalara göre bir nebze şanslı görür:

“Hayır, artık onlara dâhil değildim, yanlışlık gün ışığına çıkmıştı, gözcülük görevimi yeniden devralmıştım. Buradan dışarı taşınıp cenaze arabalarıyla nakledilenler, bambaşka bir insan sınıfına aittiler, benimle uzaktan yakından ilgileri yoktu. Hastalıklı olanlar onlardı, ben değil, ölüme mahkûm olanlar onlardı, ben değil. Birdenbire kendimi azletme hakkına sahip olduğumu düşündüm.”²²⁶

Akciğer hastalığının çok kişide görüldüğünü, özellikle de savaştan sonra bayağı yaygınlaştığını belirterek sözlerini sürdürür. Senatoryumda yatan kişi sayısının arttığını ve insanların yıllarca açlık, sefalet, umutsuzluk içinde yaşadıklarını belirtiyor. Hayatta en çok sevdiği büyükbabasını kaybedeli çok uzun zaman olmamıştır, ondan sonra hayatta en sevdiği ikinci varlık olan annesini yitireceğini de öğrenmiştir. Onunla yaptığı son konuşmalar hep kulağındadır. Senatoryuma gelen hastaların kimisinin ufak rahatsızlığı olsa bile onlar da en az 3-6 ay kalır. Yeni gelenlerin zorluk çektiğini dile getiriyor. Bernhard, orada kalan hastaları betimlemeye devam eder. Onların umutsuzca orada yattığını, kendilerini yalnız hissettiklerini, sürekli tükürdüklerini, hareketsizlik içinde olduklarını söyler. Doktorlar hastalarına karşı acımasız davranırlar. Bu tavır sadece doktorlarda değil, hastalarda da görülür. Bernhard’ın yanında yatan doktor, hem hemşireler hem de doktorlar tarafından azarlanır. Bu doktor kendisine gösterilen bu tavırdan oldukça rahatsız olup yaşama ümidini iyice kaybetmeye başlar. Durumu ağırlaşmaya başladıktan sonra ağır hastaların yattığı başka odaya nakledilir. Yazar, hastane çalışanlarının hastalarını nasıl ezdiklerini açıkça okurlara aktarıyor. Kendisi de hastane çalışanlarından nefret ettiği için bir bakıma yanında yatmış olan bu doktoru sevmeye başlar. Doktor ve hemşireler bunu fark edip Bernhard’a karşı da tavır alırlar. Sanatçı kendisinin iyileştiğini sanıp senatoryumda artık daha fazla kalmak istemediğini belirtir, ancak doktorlar buna izin vermezler.

Bernhard, hastalık ve ölümle dolu olan senatoryumu çarpıcı açıklamalarıyla tasvir eder. Senatoryumda herkesin bir tane tükürme şişesi vardır. Bu şişe hastaların balgam üretip onun içine tükürmeleri içindir. Böylece doktorlar hastalıklarını daha iyi analiz ederler. Bernhard’ın da böyle bir şişesi vardır, ancak o doktorların istediği düzeyde balgam

²²⁶ A.g.e., s. 25-26.

tüküremez. Bir türlü tükürmeyi başaramayan yazar, kendisini diğer hastalardan dışlanmış olarak hisseder ve inat edip devamlı sert bir şekilde öksürerek birkaç gün sonra nitekim bunu başarır. Beş hafta sonra teşhisi konularak akciğer tüberkülozu hastalığına kapıldığı kesinleşmiştir. Hastalar arasında hoşnutlukla karşılanır bu durum. Bernhard tarafından da. Senatoryumdaki hastaların sinik bir şekilde bir başkasının hastalığına sevindiğini şu cümlelerden anlamaktayız:

“Beş hafta sonra vakit gelmişti, teşhis: Pozitif. Birden topluluğun tam üyesi oluvermişim. Düpedüz akciğer tüberkülozu olduğum onaylanmıştı. Hasta arkadaşlarım arasında bir hoşnutluk yayıldı, ben de hoşnuttum.”²²⁷

Bundan sonra uygun tedbirler alınıp ilaç tedavisi görür sanatçı. İkinci Dünya Savaşı sonrasında herkes kurtulduğunu sanarak sevinir yazara göre. Fakat savaştan sonra da acı çekmeye devam eden insanlar, ağır hastalıklarla pençeleşmek durumunda kalırlar. Bernhard tüm bu yaşadıklarından dolayı ümitsizliğe kapılır, ölüm duygusunu o da hep yakasında hisseder. Kendisini yalnız hisseder, büyükbabasından sonra konuşup dertleşebileceği bir kişi kolay kolay bulamaz. Çünkü tüberküloz hastalığı bulaşıcı bir hastalık olduğundan, insanlar onun yanına yaklaşmayı da istemezler. Ama Bernhard hiçbir zaman yılmaz, hayat mücadelesini tüm karamsarlığıyla, ümitsizliğiyle sürdürür. Hatta gelecekte ünlü bir şarkıcı olma hayali bile kurar. Bir yandan hayallerinin peşinde koşmak, diğer yandan da ölüme kendisini teslim etmek ister. Hep bu ikileme yaşar:

“Zaman oluyor yeniden dışarı çıkacağıma ve öğrenimime başlayıp yeniden şarkıcı olacağıma inanıyor ve kendimi dünyanın en önemli konser salonlarında, en büyük opera binalarında kariyer yaparken görüyordum, fakat zaman oluyor asla dışarı çıkamayacağıma, Grafen Hof'ta, tıpkı başka birçokları gibi ruhumu teslim edeceğime, ölüp gideceğime, boğulacağıma inanıyordum. Zaman oluyor Grafen Hof'tan taburcu edileceğime ve sağlığıma kavuşacağıma inanıyor, fakat yine zaman oluyor, hastalığımın önünün alınamayacağına, onun çoğu hasta arkadaşımda görüldüğü üzere, beslenen tüm umutları boşa çıkaracak bir doğrultuda tutarlı olarak gelişeceğine inanıyordum.”²²⁸

Bernhard, büyükbabasından sonra konuşup dertleşebileceği birini bulur. Bir müzisyendir bu kişi. Yazar, bu kitabında annesi ve gerçek babası hakkında bilgiler de veriyor. Evlilik dışı bir çocuk olarak dünyaya gelmenin verdiği eziklikle ve hiç tanımadığı babası tarafından terk edilerek büyümüş olan Bernhard, kendisini hep diğer insanlardan uzakta tutmuştur. Babasızlığın ne demek olduğunu o zamanlarda daha iyi

²²⁷ A.g.e., s. 10.

²²⁸ A.g.e., s. 43.

anlar. Bu yıllarda bunu daha iyi kavrayan sanatçı, bu durumun onda meydana getirdiği dışlanmışlık duygusunu ömür boyu hisseder:

“Annem bir yana, benimkilerin bakışları altında cesaret edemediğim şeyi yapmaya, en azından babasının geçmişi araştırılmaya? Babam hakkında bugün hala, annemle ilkokul birde aynı sınıfta oldukları ve Almanya’da evlenip, bir de beş çocuk yaptıktan sonra kırk üç yaşında Frankfurt an der Oder’de öldüğünden başka bir şey bilmiyorum, asıl öldüğü bana meçhul, bazıları vurularak öldüğünü, bazıları da kurşuna dizildiğini söylüyordu, kim tarafından, bindokuzyüzkırkıktan önce mi sonra mı, bana meçhul. Bu belirsizlikle yaşamaya alıştım, gerek insani gerekse politik sis perdesini delmeye hiç cesaretim olmadı, annem, babam hakkında tek bir kelime bile söylemeyi reddetmişti, neden, bilmiyorum, sadece birtakım kuşkularla yetinmek durumunda bırakıldım, babamla ilgili her şey kuşkular olarak kaldı bende, fakat ne de olsa babam olduğu için kendi kendime çok soruyordum, kimdi benim babam? Fakat kendim buna bir yanıt veremiyordum, diğerlerinin de buna hiç niyetleri yoktu. Öz babamın işlediği suç ya da suçlar ne kadar büyüktü ki, kendi ailem, evet bizzat büyükbabam tarafından bile onun adını anmaktan menedilmişim, Alois sözcüğünü ağzıma almama bile izin verilmemişti. O zamanlar, aradan geçen zaman sekiz yılı buluyor gerçi, annemle ilkokula gitmiş olan, babamı da tanıyan, şimdi bildiğim kadarıyla çok iyi tanıyan bir okul arkadaşını bulup çıkarmıştım babamın, ve onunla babam hakkında konuşmaya hazır olduğu bir zamanı kararlaştırma cesaretini bulmuştum kendimde. Fakat buluşmadan bir gün önce gazetede korkunç bir resme rastladım: Salzburg’un giriş caddesinin üzerinde kafası kopuk iki ceset; bana babam hakkında bilgi verebilecek biricik kişi olan annemin okul arkadaşı ölümcül bir kazaya kurban gitmişti. Gazetede bu korkunç resimle birlikte babam hakkında artık sorular sormayacağımdan kesinlikle emin oldum. Bir çiftçi oğluydu ve marangozluğu öğrenmişti, anneme yazdığı mektuplar yalanlarla doluymuş. Beni inkâr etmişti, benim için tek bir şilin bile ödemeyi reddetmişti. Kendimi, yedi sekiz yaşlarındayken annemin elini tutmuş, babamın Alois Zuckerstätter’in, babalığının kanıtlanması için bir kan testine tabi tutulabileyim diye Traunstein’deki belediye binasına giderken görüyorum. Kan testi babalık durumunu doğrulamış, fakat babam kayıplara karışmıştı, üstelik benim için hiçbir ödeme yapmadan.”²²⁹

Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere Bernhard, babasını hep merak eder, onunla ilgili bir şeyler bulmaya çalışır. Babası tarafından inkâr edilmiş, annesi tarafından da hor görülmüştür. Babası tarafından ödeme yapılmamış, ancak devlet tarafından ona aylık bağlanır. Annesi bu parayı almak için Bernhard’ı gönderir her ay belediyeye. Annesi babasına duyduğu intikam duygusunu ondan çıkarır hep. Ona ettiği çok ağır sözlerinden bunu anlamak zor olmasa gerek:

“Annemin intikamı, devletin bana aylık olarak bağladığı beş markı almak için belediyeye beni göndermekten ibaret olmuştu çok kez, beni küçücük bir çocuk olarak doğrudan cehenneme göndermekten çekinmemişti şu sözlerle: *Değerinin kaç para olduğunu göresin diye*. Bunu da doğal olarak asla unutmuyacağım, insanın öz annesinin, kendisinin ve o adamın çocuğunu, bugün bile kulağımda olan şeytani bir cümleyle, bütün cümlelerin en şeytanisiyle cehenneme göndererek bu hain adamdan nasıl intikam aldığımı.”²³⁰

Kendisini terk eden babasını hep merak eder ve onu araştırmak ister. Nitekim bunu birkaç yıl sonra yapar. Gerçek babasının babasını, yani dedesini bularak ona sorular

²²⁹ A.g.e., s. 57-58-59.

²³⁰ A.g.e., s. 59.

yöneltir. Yaşlı adam babasının Almanya’da evlendiğini, beş çocuğu olduğunu ve daha sonra da öldüğünü söyler ve ona babasının resmini gösterir. Bernhard, resimdeki adamın kendisine olan benzerliği karşısında şaşkına döner. Resmi alarak eve gidip annesine gösterir. Ama annesi resmi görünce çok sinirlenir, resmi alıp sobaya atar. Çünkü o adam onun hayatını karartmıştır. Bu olaydan sonra genç çocuk babasıyla ilgili sorular sormaktan vazgeçer ve gayrimeşru bir çocuk olarak dünyaya gelmesini kendisine yedirmek zorunda kalır. Çevresindeki insanlar ve hele hele de annesi onun bu halini umursamaz ve ona bu durumu sürekli hissettirir. Bernhard, tüm yaşadıklarından dolayı kendisini yalnız hissetmiş, kendisini toplumdan soyutlamış, hor görülmüş, ailesi ve çevresi tarafından yeterince sevgi gösterilmemiştir. Onun psikolojisinin bozukluğu ta çocukluğundan gelir. Tüm bu olaylardan başka büyükbabasının ve daha sonra da annesinin ölümünü tadarak sanatçının umutsuzluğu had safhalara ulaşır ve kendisini de ölüm korkusu kaplar. Kendisi daha tam olarak iyileşmeden, dedesinin ölümünden sonra annesinin hastalığını ve onun da yakında öleceğini öğrenir. Annesinin hastalığını, içinde bulunduğu durumu da bu kitabında tasvir eden sanatçı gelin görün ki, kendisini kaplayan o büyük acıyı ölesiye hisseder. Annesinin hastalığından ve dedesinin ölümünden doktorları sorumlu tutuyor yazar. Çünkü dedesi yanlış uygulanan tedaviden dolayı hayatını kaybetmiş ve annesi de doktorların ihmalkârlığından, tedaviye geç başladıklarından dolayı bu hale getirilmiştir. Annesi çektiği ızdıraplara daha fazla dayanamayıp ölmek ister. Oğluyla aynı anda hastalıkla savaşılan kadının nitekim bu isteği gerçekleşir. Bernhard annesi öldüğünde kendisine büyükbabasında olduğu gibi herhangi bir bilgi verilmez. Sanatçı hastane odasında okuduğu bir gazeteden durumu öğrenir:

“İşte orada günün birinde, bu banka giderken yanıma aldığım gazetenin vefatlar başlığı altında şu notu buldum: *Herta Pavian, 46 yaşında*. Bu benim annemdi. Adı Herta Fabjan’dı, hiç kuşku yoktu, bu Pavian, gizliiden gizliye fakat merakla okunan bir köşesi için, günün ölümlemlerini her gün telefonla alan gazetenin bir duyma hatasından kaynaklanıyordu. Herta Pavian! Odama koşturdum ve yarı ölü bir durumda yatağında yatmakta olan doktora, annemin öldüğünü ve ölüm haberinin, doğru olan Herta Fabjan yerine Herta Pavian adı altında verildiğini söyledim.”²³¹

Annesinin cenaze törenine katılan Bernhard, töreninin bitişini beklemeden Salzburg’a geri döner. Ertesi gün de Grafenhof’a hastaneye geri dönen yazar günlerce hiçbir şey duymak istemediğini belirtir. Orada kaldığı süre içerisinde ailesinden hiçbir zaman

²³¹ A.g.e., s. 108.

mektup almama durumundan yakınır ve onlarla olan bağının tamamen koptuğunu dile getirir. O da yalnızlığını Dostoyevski'nin Ecinniler adlı yapıtını okuyarak gidermeye çalışır. Bu yapıttaki kahramanları sanatçı dedesine benzetir. Çünkü dedesi de anarşisttir, o kahramanlar da. Bu kahramanlarda sanatçı kendisinden de pay çıkarır ve onların bazı düşüncelerini benimser. Tüm bu yaşadıklarından dolayı intihar etme düşüncesine kapılır, fakat bunu bir türlü beceremez. Korkaklığı ve merakı intihardan alıkoyar onu.

Çok zor şartlar altında büyüyen Bernhard, sadece dedesi tarafından sevip sayılmıştır. Dedesinden sonra ona hayatta tek zevk veren şeyin müzik olduğunu da vurgular. Yazar bu eserinde gençlik yıllarını anlatmaya çalışır. Zor bir süreçten geçen sanatçı, artık iyileşmek istediğini söyler ve hastane havasını bir daha solumak istemez.

Bir Çocuk (Ein Kind) adlı otobiyografik yapıtlarının son kitabında Bernhard, başa dönerek çocukluğunu anlatır. Kitapta dedesine duyduğu hayranlık, ailesinden yeterince sevgi, şefkat görmediği, sadece dedesinden ilgi gördüğü, dedesiyle yaptığı gezintiler, düşünce yapısını dedesine borçlu olduğu, onunla benzer karakterde olduğu anlatılır. Kitap, yazarın yengesine yapmak istediği ziyaretle başlıyor. Kitabın yarısını bu ziyaret olayı kaplar. Bir gün sanatçı yengesinin yanına gitmek için Salzburg'a bisikletle yola koyulur. Bisiklete binmeyi tam olarak bilmediği için bisikletin zinciri kopar ve düşer. Aslında yengesinin evinin nerede olduğunu bilmez ve yoluna devam edemeyeceği kanısına varır. Bisikletini yavaş yavaş hareket ettirerek akşamüzeri yağan yağmur eşliğinde ilerler ve bir birahenenin önüne gelir. Evden habersiz çıktığı için telaşa kapılır. Birahaneye girerek dans eden kişileri izleyip evden habersiz çıkma pişmanlığını yaşar. Gece olduğunda orada bulunan iki genç onu evinin önüne kadar bırakır. Fakat Bernhard annesinden korktuğu için eve giremez ve büyükbabasının yanına gider. Ertesi gün büyükbabası, oğluna kızan annesini sakinleştirip susturur. Bu olay sayfalarca sürmekte ve daha sonra sanatçı dedesine olan sevgisini dile getirir. Yazar, dedesi ve ailesi ile ilgili şu bilgileri verir:

“Yazar olan büyükbabam yazıyor, büyükannem mesleği ebeliği sürdürüyor, annem evlere temizliğe giderek, bazen de aççılık yaparak para kazanıyordu. Bu umut kırıcıydı: Annem yedi yaşında Kraliyet Operası'nda, Pamuk Prenses'te dans etmiş ve kraldan bir madalya almıştı. On iki yaşında bir akciğer hastalığına yakalanmış ve babası tarafından kendisi için öngörülen başbalerinlik kariyerinden vazgeçmek zorunda kalmıştı. Kızı imparatorluğun en yüksek ilham tapınaklarında kariyer yapacaktı, bildiğim kadarıyla bunun için tüm koşullara sahipti, oysa şimdi Döbling'in yeni zenginlerinin hol ve yatak odalarında toz alıyor, Währinger-Hauptstrasse çevresindeki değişik mutfakları temizliyordu; filozof olmasını

istediği oğlu ise bir gece Komünist Partisi'ne katılmıştı, ünlü Ernst Fischer'in arkadaşı ve yardımcısıydı, ama sonunda Viyana ve diğer eyaletlerin çeşitli hapisanelerine düşmüştü ardı ardına. Ben daha yürüyemeyecek kadar küçükken, polis dayımı götürmek üzere ikide bir Wernhardtstrasse'deki evimizin kapısını çaldı. Dayım hiç evde olmazdı; deyim yerindeyse yer altında yaşıyordu. Dayımın uzmanlık dalı, bir iş için seçilen yoldaşlarıyla birlikte, komünizmin olası tek insancıl geleceği sunduğunu vaaz eden geniş pankartları geceleri başkent'in önemli caddelerine asmaktı. Dayım yirmi yaşında olduğu o dönemde, Maroltingergasse yakınlarındaki bir kuaförde çalışan ve yeni salıverilmiş kuaför çırağı Emil Fabjan ile tanışmıştı. Dayım, dünyayı çetrefil bir bilmece gibi gören bu taşralı safdil delikanlıyı partiye çekmiş ve onunla arkadaş olmuştu. Bir gün yeni yoldaşını Wernhardtstrasse'ye getirdi. Büyükbabam bozulmamış bu delikanlıdan hoşlanmıştı; delikanlı da yazara, hatta yazarlık diye bir şeyin var olmasına hayran kalmıştı. Maddi yoksulluk içler acısıydı. İşsizlik ve intihar oranının çok yüksek olduğu bir dönemdi. Söylendiğine göre büyükbabam etrafındakileri her gün intihar etmekle tehdit ediyormuş.²³²

Bernhard büyükbabasının babadan kalma mirastan vazgeçtiğini ve bunun bir aptallık olduğunu dile getirir. Büyükbabası da gençliğinde sosyalistlerin eline düşmüştür. Büyükbabasının yazar olduğunu ve yazdığı kitapları da belirtir. O bir yazardır, fakat bu dalda başarılı olamamıştır. Bernhard'ın üvey babası, dayısının arkadaşı olan Emil Fabjan'dır. Bernhard, hemen hemen tüm eserlerinde insanlara ve topluma olan düşmanlığı dile getirir ve bu düşmanlığın dedesinden kaynaklandığı görülüyor. Dedesi onu gezintilere çıkarır ve dehşet verici hikâyeler anlatır. Hayat görüşünü küçücük bir çocuğa aşılar, zamanla torunu da onunla aynı düşünce yapısına sahip olur. Yaşlı adam, yazdığı ve başarısız olduğu kitaplarına, dünyaya, topluma, insanlara karşı olan anarşist tavrını yansıtmış biridir. Bernhard, dedesinin yanında kendisini mutlu hisseder. Çünkü annesinin daha doğrusu ailesindeki fertlerin ona veremediği sevgi, şefkat, ilgiyi bir tek dedesi verir. Onunla birlikteyken mutlu olur, onsuz kendisini hiçe sayar. Dünyadan onunla birlikteyken zevk alır. Yazar, hemen hemen tüm düşünce ve duygularını ondan alır. Dedesinin anlattığı her hikâyeye inanıp, onun tüm dediklerini doğru bulan çocuk kendisi de nitekim ona benzer karaktere sahip olur. İntihar olgusunun çok görüldüğü yapıtlarında Bernhard, otobiyografik beşlemede de intihar olaylarını sıkça dile getiriyor. İntihar düşüncesinin de dedesinden kendisine geçtiğini, dedesinin sık sık bu kelimeyi vurguladığını *Bir Çocuk* adlı yapıtta açıkça dile getiriyor:

“Çıktığımız yürüyüşlerde aynen bunları söylüyordu büyükbabam. İntihar sözcüğü onun en doğal sözcüklerinden biriydi. Özellikle büyükbabamın ağzından duyduğum bu sözcüğe, çocukluğumun ilk anlarından beri alışkımdım. Bu sözcüğün kullanılması konusunda deneyimliyim. İnsanın sahip olduğu en önemli şeyin intihar edebilmesi, istediğinde kendini öldürebilmesi olduğu kaçınılmaz saptamasıyla noktalanmayan hiçbir söyleşi, hiçbir ders

²³² Bernhard, *Bir Çocuk*, s. 49-50-51.

geçmiyordu. Yaşamı boyunca bu düşünceyle oynadı, onun tutkuyla sürdürdüğü oyunlardan biriydi bu; ben de bu düşünceye sahip çıktım.²³³

Dedesinin onun yaşamında büyük bir etkiye sahip olduğunu belirten sanatçı, dedesi tarafından hem hayata tutulmaya zorlanır, hem de onun ruhsal açıdan olumsuz olarak etkileyecek düşüncelere kapılmasına neden olur. Büyükbabası Bernhard'ın okumasını ister, fakat buna rağmen okulları ve öğretmenleri de ona kötüler:

“Okulun bir anlamı yokmuş, dolayısıyla benim okulu kaytarmış olmam da bir şey ifade etmiyormuş. Genel olarak okullar, özellikle de ilkokullar acımasız, genç insanları daha ilk yıllarında yok eden kurumlarmış. Okul denilen şey bir çocuk katiliymiş. Bu Alman okullarında aptallık zaten kuralmış; bu okullara ruhsuzluk yön veriyormuş. İnsan, her ne kadar çocukları çürümenin içine yolladığını bilse de, okula gitmek zorunlu olduğundan, çocukları okula yollamak zorunda kalıyormuş. Öğretmenler insanı batırır, derdi büyükbabam. Onlar insana nasıl adi, alçak ve iğrenç bir yaratık olunacağını öğretiyorlarmış. Torununun okul yerine, tren istasyonuna gidip kendine bir istasyona giriş bileti alması ve bu biletle Rosenheim, Münih veya Freilassing'e gitmesine seviniyormuş. Onun için yararlı olan bu, okul değil, diyor ve, öğretmenlerin ne kadar adi olduklarını! söylüyordu.”²³⁴

Yaşlı adam torununu okula ve öğretmenlere karşı kışkırtır, bunların onun öğrenim yaşamına katkı değil de daha çok zarar vereceğinin farkında bile değildir. Ne kadar zıttır ki hem bu tavırlar içinde olup hem de torunun iyi bir şekilde yetişmesini, öğrenim görmesini de daima ister. Torununun yaptığı her şeyi hoş görüyle karşılar. Doğru ya da yanlış olan her şeyi. Bernhard'ı diğer çocuklardan farklı görüyor ve ayrıca onlardan üstün tutuyor. Çünkü o bilgili ve kültürlü bir çocuk olarak yetişecek, diğer çocuklar gibi baba mesleklerini devam ettirmeyecek, normal işçi olarak çalışmayacaktır. Fakat bunları düşünmesine rağmen torununun yaptığı hiç bir şeye karşı çıkmaz, onun okulunu yarıda bırakıp bir bakkal dükkânında çirak olarak çalışmasına izin verir. Dedesinin tüm dediklerini yabana atmayan yazar, onun her düşüncesine saygı gösterip fikirlerini benimser.

Bu kitapta sanatçı, dedesine duyduğu büyük sevgisini sayfalara sığdırıyor. Sayfalar boyunca dedesinden bahsediyor. Yer yer annesinden de bahseden yazar, annesinin onu sevmesine rağmen hep hor gördüğünü dile getirir. Yaramazlık yaptığında annesi tarafından bir kamçı ile dövülür hep. Ona o kadar ağır ithamlarda bulunur ki, tüm sarf ettiği bu sözcükler ve onun ona karşı olan olumsuz tavırları onu adeta uçuruma sürükler:

²³³ A.g.e., s. 25.

²³⁴ A.g.e., s. 41-42.

“Sığır derisi kamçıdan korkuyordum, ama annemin vuruşları beni fazla etkilemiyordu. Annem o şeytani sözcüklerle hedefine ulaşıp huzura kavuşurken, beni her defasında, hayatım boyunca içinden çıkamadığım uçurumların en korkuncuna yuvarlıyordu. *Bir sen eksiktin! Sen benim ölümümün!* Bugün bile düşlerimde bana acı çektiriyor bu sözler. Annem bu yıkıcı etkinin farkında bile değildi.”²³⁵

Çocuğunu adeta bir şeytan olarak gören anne sarf ettiği bu kötü sözlerle kendini rahatlatmaya çalışıyor oğluna göre. Oğlunu bir canavar olarak görüyor, ona tahammül edemiyor. Tüm bunları bizzat yaşayan bir çocuk nasıl kendini toplumdaki dışlamasın ve nasıl karamsar biri olmasın ki! Kendisini ve çocuğunu terk eden bir adama duyduğu nefreti oğlundan çıkarır. Annesinin bu davranışlarından çok olumsuz etkilenen Bernhard, daha sonraki yıllarda annesinin bu tavırlarına anlam vermeye çalışır ve onu aslında anladığını ve ona kızma hakkının olmadığını da şöyle dile getirir:

“Bana baktığında, kendini yüzüstü bırakan babamı, yani aşığını görüyordu. Bende kendisini mahveden kişiyi, aynı yüzü gördüğünü biliyordum, bir keresinde babamın bir fotoğrafını görmüştüm çünkü. Benzerlik şaşırtıcıydı. Yüzüm babamın yüzüne benzemekle kalmıyordu, aynı yüzdü. Hayatının en büyük hayal kırıklığı, en büyük yenilgisi karşısındaydı. Onunla geçirdiğim her gün karşısına çıkıyordu. Bana olan sevgisini tabii ki hissediyordum, ama aynı zamanda babama karşı duyduğu, bu sevgiye engel olan nefreti de. Annemin bana, yani evlilik dışı olan çocuğuna karşı sevgisi, bu çocuğun babasına duyulan nefretle sürekli bastırılıyordu, hiçbir zaman özgürce ve bütün doğallığıyla gelişmiyordu.”²³⁶

Annesi oğluna karşı hem sevgi duyar hem de nefret duyar. Bernhard da annesini seviyor aslında. Hatta ona hayran olduğunu ve onunla gurur duyduğunu belirtiyor. Ona kızmadığını da söylüyor:

“Böylece, annem Basel’de doğmuştu. Güzel bir çocuk. Bu güzel çocuk güzelliğini korudu. Anneme hayrandım ve onunla gurur duyuyordum. Daha küçük bir çocukken bile, onun bana karşı çaresizliğini sezinlemiş ve bunu kullanmışım.”²³⁷

Bernhard, sadece ailesi tarafından dışlanmadığını öğretmenleri tarafından da dışlandığını dile getirir. Okuldaki başarısızlığından dolayı öğretmenleri de onu hor görür:

“Oysa bir başarısızlık süreci yaşıyordum, aralıksız, hatta inanılmaz bir kararlılıkla başarısızlığa uğruyordum: Okulda. Çabalarım bir işe yaramıyor, kendime çekidüzen verme girişimlerim daha başından boşa çıkıyordu. Öğretmenlerim bana karşı sabırlı davranmıyor, aslında beni içinden çekip çıkaracakları yerde iyice bataklığa itiyorlardı. Ellerinden geldikçe eziyorlardı beni. Evusturyalı nitelemesi onların da hoşuna gitmiş, bununla bana işkence yapıyor, gece gündüz peşimi bırakmıyorlardı, huzurum kalmamıştı.”²³⁸

²³⁵ A.g.e., s. 40.

²³⁶ A.g.e., s. 32.

²³⁷ A.g.e., s. 39.

²³⁸ A.g.e., s. 93.

Bernhard'ın kendisinden başka ayrıca iki kardeşi vardır. Fakat dikkat edilirse yazar, özellikle de otobiyografik eserlerinde onlardan hiç bahsetmez. Görüldüğü gibi *Bir Çocuk* (Ein Kind) eserinde sanatçı, çocukluğuna geri dönerek onu tekrar ele alıyor. Kitapta daha çok dedesinden bahseden yazar, ona olan hayranlığını sayfalarca anlatmaya çalışarak, annesi, dayısı, dedesi hakkında birçok bilgi de verir.

Tüm hayatını anlattığı bu otobiyografik beşlemesinde Bernhard, çocukluğunu, ailesini, okul yıllarını, hasta olduğu dönemleri, senatoryum zamanlarını, ailesinin içinde bulunduğu koşulları, İkinci Dünya Savaşı'nın olumsuz etkilerini, kısaca yaşadığı gerçekleri anlatmaya çalışıyor. Bütün bu olayları yazarın kendi ağzından dinler gibi okur okuyucular.

3.2. “Neden” ve “Mahzen” Eserlerinde Yabancılaşma

Bernhard'ın otobiyografik yapıtlarına bakıldığında yaşadığı şeylerden dolayı kendisini dış dünyadan yalıtılmış biri gibi gösterdiğinden yabancılaşma olgusunun içerisinde olduğu gözlemlenir. Yabancılaşma olgusunu öncelikle ailesinden görmüştür sanatçı. Bahsettiğimiz gibi, gerçek babası annesi ona hamileyken ailesini terk etmiş ve çocuğuna/sevgilisine sahip çıkmamıştır. Annesi bu sebeple babasından hep nefret etmiş; Bernhard'ın da kendisine babasını hatırlattığı için oğluna yeterince sevgi duymamış kendisinden uzakta tutmuştur. Yabancılaşma olgusunu böylelikle yazar ta o zamandan beri hep yaşamıştır. Bunu *Neden* ve *Mahzen* adlı otobiyografik yapıtlarında daha ayrıntılı göreceğiz.

Kavram burada, kuramsal açıdan Fromm'un psikanalitik bakış açısıyla ilişkilendirilebilir. Çünkü hem ana figür, hem de diğer figürler, kendilerini yabancı birey gibi algılamışlar ve tek bir olgu çerçevesinde yaşam amacı gütmüşlerdir. Ana figürün intihar etme edimi, büyükbabasının anarşizm, büyükannesinin mezarlık, dayısının komünizm tutkusu dikkat çekmektedir eserde.

3. 2. 1. “Neden” (Die Ursache) Adlı Eser

3. 2. 1. 1. Eserin İçeriği

Bernhard’ın *Neden* adlı yapıtı otobiyografik beşlemesinin ilk anlatisidir. Bu yapıtında yazar, İkinci Dünya Savaşı yıllarını bizzat gördüğü için savaş sonrasını, okul ve yurt zamanlarını anlatır. Eserde anlatılanları ayrıntılı bir şekilde bir önceki bölümde ele aldığımız için, burada yapıtın içeriğini detaylıca anlatmanın gereksiz olduğu kanısındayız. Bu sebeple içeriğini kısa tutmakta fayda vardır.

Yazar, kitabına yaşadığı kent Salzburg’u tasvir etmekle başlıyor. Bu betimleme aslında olumsuz bir betimlemedir. Kentin insanlar üzerinde olumsuz bir etki bıraktığını dile getirir. İkinci Dünya Savaşı’nın yarattığı hem maddi hem manevi etkilerden bahsederek yaşam hikâyesine devam eder sanatçı. Caddeler üzerinde meydana gelmiş moloz yığınlarından, binalarda oluşmuş hasarlardan, bomba saldırılarına maruz kalmış yerlerden bahseder. Bomba saldırılarından ötürü binaların ne hale geldiğini bizzat görerek eserine de yansıtır bunları. Bu saldırıların sadece geride bıraktığı yıkıntıları görmemiş; kendisi de bu saldırılara bizzat şahit olur. Savaşın maddi etkilerini sayfalarca tasvir ederek yapıtını sürdürür Bernhard.

Sanatçı, savaşın sadece maddi boyutundan bahsetmeyerek, onun insanlar üzerinde yarattığı olumsuz etkileri de anlatır. Savaştan sonra insanların maddi açıdan zor duruma düştüklerini, çok büyük acı ve zorluklar çektiğini, üzerlerinde ne korkular hüküm sürdüğünü dile getirir. Bu esnada yurttan kalan yazar, daha sonra yurttan yaşadıklarından da bir nebze bahseder. Yurttaki öğrenciler üzerinde oluşan o büyük korkuyu anlatır. Bu zor koşullardan etkilenen öğrencilerin çoğunun kendilerini intihara sürüklediklerini söyler. Ümitsizliğin üst sınırlarda olduğu bir dönemde çokça kişinin kendilerini ya astığını, ya pencereden atıp öldüğünü dile getirir. Fakat sadece bu insanların intihar etmediğini, kendisinin de intihara teşebbüs ettiğini söyler. Kendisi, bir yandan ölmek istemekte, bir yandan da buna cesaret edememektedir. Okuluna devam eden sanatçı, bir yandan da müzik dersleri aldığından söz eder. Aldığı keman dersleriyle biraz da olsa huzur bulduğunu ifade eder. Eser boyunca genellikle savaşın bıraktığı etkileri tasvir edip yurttan yaşadığı olaylardan, tanık olduğu ölümlerden, aldığı müzik derslerinden bahseder. Eserin sonlarına doğru annesinin oğlunun varlığından rahatsızlık duyduğunu

anlatır. Bunun sebebini de gayrimeşru biri olarak dünyaya gelmesi, kendisinin annesine babasını hatırlatması olarak açıklar. Ana figür, eserin sonunda ailesinden az da olsa bahseder, coğrafya öğretmeni hakkında bilgiler verir ve liseyi yarıda bırakmasıyla noktalanır eser.

3. 2. 1. 2. Eserin Yapısal Özellikleri

3. 2. 1. 2. 1. Anlatıcı, Anlatıcı Konumu ve Tutumu

Bernhard'ın *Neden* adlı eseri, otobiyografik bir eser olduğu için eserin merkezinde yer alan kişi hiç kuşkusuz kendisidir. Eseri, yazarın kendisinden duyar gibi okuduğumuz için, Ben-anlatıcı (Ich-Erzähler) olarak görürüz sanatçıyı.

“Benim (bir) vatanımın ünlülüğü olarak güzellik, sadece onun bayağılığını ve sorumsuzluğunu ve dehşetliliğini, darlığını ve büyüklük kompleksini acımasız bir yoğunlukla duyumsatmak için bir araçtır. Kendi üzerimde, başka her şeyden daha fazla çalışıyorum, bu benim metafiziğimdir, ele aldığım malzemenin efendisi bizzat benim, ve hiç kimseye verilecek hesabım yok, Montaigne gibi.”²³⁹

Ben-anlatıcı, eserde ayrıca yazarın kendisi olduğu için, yapıtın odağında onu görürüz ve merkez konumdadır böylelikle yapıtta.

Anlatıcı olarak, yazar/Ben-anlatıcıyı gördüğümüz bu eserde Bernhard, yaşadıklarını tamamen açık sözlülüğüyle dile getirir. Düşüncelerinde hiçbir çekimserliği yoktur. Başından geçen olayları çekinmeden anlatırken sert ve eleştirel bir tutum takınır. Yaşadığı zor koşul ve yetiştiriliş tarzından dolayı hayatında yer alan bazı şeyleri eleştirmekte çekimserlik duymaz. Örneğin, okuldaki öğretmenlerine, arkadaşlarına ve eğitim sistemine duyduğu “tikintiyi” şöyle aktarıyor anlatıcı:

“Öğretmenler yoz ve temelde akıl düşmanı bir toplumun önderleriydiler yalnızca ve bu yüzden aynı şekilde yoz ve akıl düşmanıydılar, ve öğrencileri de onlar tarafından, yetişkinler olarak aynı şekilde yoz ve akıl düşmanı insanlar olmak üzere özendiriliyorlardı. Öğretim, beni aklın her tür doğal gelişiminden gitgide daha da uzaklaştırıyordu, ölü bir konu olarak tarihi, bir yaşam zorunluluğu olarak tanıtan ve kutsayan bir eğitim değirmeninin dayanılmaz cenderesine sıkışmış bir halde, orada kendimde yeniden başlayan bir yıkım gözlemledim...”

“İkinci kez felaketin ortasına düşmüştüm, ve lisenin dehşet verici bir aklımı sakatlama makinesi olduğunu derhal teşhis ettiğim için, kısa sürede içimdeki her şey bu liseye karşı olmuştu, bunun üstüne bir de toplum olarak zaten yüzyıllarca bayatlamış bilim malzemesinin yalnızca bir hortlağı olmuş olan gerçekten bunaltıcı dar kafalı öğretmenler

²³⁹ Bernhard, *Neden*, s. 95-96.

kuruluna karşı tiksintim ve büyük ve küçük burjuvalıklarını her şeye karşı bir silah gibi kullanan kötüye kullanan tüm bu okuldaşlarıma karşı tiksintim binmişti, ...²⁴⁰

Ben-anlatıcı sadece eğitim kurumu ve kurum çalışanlarını/arkadaşlarını yermez, anneleri de sert bir dille eleştirir. Annelerin dünyaya getirdiği çocukları “hayvan” olarak nitelendirir ve ebeveynlerin çocuklarına gereken ilgi ve eğitimi vermediklerinden yakınır:

“Bizim üreticilerimiz ve yani anne babalarımız bizi tam bir cahillik ve bayağılık içinde dünyaya getirirler ve bir kez geldik mi, bizimle nasıl başa çıkacaklarını bilmezler, bizimle baş edebilme çabaları başarısız kalır, erkenden pes ederler, ama hep çok geç, daima ancak bizi zaten mahvetmiş oldukları anda, ...”²⁴¹

Eleştirel bir tutum takınan yazarın sözlerinden çok büyük bir öfke içinde olduğu da gözlemlenir. Öfkeli olmayan birinin bu kadar sert eleştiri yapamayacağı düşünülebilir.

Bernhard, olayları ayrıca neden-sonuç ilişkisi kurarak aktarır. Örneğin annesinin ona yeterince sevgi göstermediğini sebebiyle birlikte şöyle belirtiyor:

“Bu ve başka tümceleri, çok sık, onları anlamadan, büyükbabamdan, yazardan duydum, gezintilerine ona eşlik ettiğimde, Montaigne severdi o, bu sevgiyi büyükbabamla paylaşıyorum. Kendisiyle yaşam boyu zor bir ilişkimin olduğu annemin yanından daha çok, zor çünkü benim varoluşum ona nihayetinde hep dayanılmaz geldiği için ve o benim bu varoluşumla hiçbir zaman uzlaşmadığı için, babam, çiftçi oğlu ve marangoz onu terk etmişti, ...”²⁴²

Bernhard’ın bu eseri, Ben-anlatıcı odaklı, eleştirel, sert, öfkeli bir tutumda yazılmıştır, diyebiliriz kısaca.

3. 2. 1. 2. 2. Eserin Dili

Bernhard’ın diğer eserlerinde olduğu gibi bu otobiyografik beşlemenin ilk anlatısı da sert bir dille yazılmıştır. Yazarın hemen hemen tüm eserleri aynı konular, benzer karakterler, benzer olaylar, aynı anlatım tarzı ve tutum döngüsü içindedir.

Bernhard, yazın ürünlerinde oldukça uzun tümceler kurarak dilbilgisinin tüm olanaklarını sonuna dek zorlar. Onun bir cümlesi bir metni ya da paragrafı andıracak niteliktedir. Kurduğu bu uzun tümceleri okumak da kolay olmayıp okurların sabrını adeta zorlar:

²⁴⁰ A.g.e., s. 78-79.

²⁴¹ A.g.e., s. 59.

²⁴² A.g.e., s. 84.

“Bu insanların bir yandan müdürlerinden (Schnitzer) duydukları korkuyla, diğer yandan yaşam boyu mahkum edildikleri aile ilişkilerinden duydukları korkuyla, bana söyleyecek bir şeyleri yoktu, ve onlarla benim aramdaki ilişki, karşılıklı hor görü ve onların sürekli beni cezalandırmalarıyla aslında nerdeyse bütünüyle tükenmişti, bu sürekli cezalandırmalarına, haksız yere olup olmadıkları tartışma konusu olmadı, çok geçmeden alışmışım ve çok geçmeden benim maneviyatım küçük düşürülmüş ve incitilmiş bir maneviyat olarak süreklilik kazanmıştı.”²⁴³

Kurduğu uzun cümleleri okurun canını sıkarak, eseri anlamasını güçleştirir. Aslında bu eser tek bir metin olarak algılanabilir. Çünkü eser, nasıl başladıysa öle devam eder; ayrıca bir giriş-gelişme-sonuç bölümlerinde yoksundur. Cümlelerinde ayrıca ara cümlelerin de yer alması okurların kafasını kolaylıkla karıştırır özelliğe:

“O, kesinlikle sadece toplumun bir kurbanından başka bir şey değildi, tıpkı birçoklarının kesinlikle sadece kurbandan başka bir şey olmadıkları gibi, ancak bunu itiraf etmeyiz ve büsbütün farklı yalanlar geveleriz ve o lisenin var olduğundan beri sahip olduğu seçkin bir hatta muhtemelen en seçkin coğrafya öğretmeni idi, eğer kesinlikle bir okulun tanıdığı en olağanüstü öğretmen değildiyse, çünkü tüm ötekiler, sınırsız sağlıklılıkları içinde ve tam da içinde, ortalamadan başka bir şey değillerdi ve bu adamla hiçbir bakımdan boy ölçüşecek durumda değillerdi.”²⁴⁴

Yazar, söylem ve düşüncelerinde çekimsizliği bozduğu için argo dile de başvurmuştur. “...böylece milyonlarca ve milyonlarca beyinsiz”²⁴⁵ cümlesi bize bu dilsel özelliği açıkça gösterir. “Ebeveyn diye birileri kesinlikle yoktur, yalnızca yeni insanların üreticileri olarak suçlular vardır,...”²⁴⁶ cümlesindeki gibi, yazarın duyduğu çok büyük öfke onun sert bir tavır takınmasına, umursamadan, aldırış etmeden düşüncelerini sarf etmesine neden olmuştur.

Diğer eserlerindeki gibi bu eserinde tekrarlamalara çok sık rastlanmaz. Eleştirel, öfke-nefret dolu, sert bir dille yazılmıştır eser.

3. 2. 1. 2. 3. Eserde Kullanılan Anlatım Teknikleri

Bernhard’ın incelemeye çalıştığımız Neden adlı eserinde, bir takım anlatım teknikleri mevcuttur. Ancak ilk olarak söylenmesi gereken şey, eserin Ben-anlatıcı anlatım tekniği kullanılarak yazılmasıdır.

Ben-anlatıcı, kendi hayat hikâyesini aktarır. Eser bu sebeple, otobiyografik özellik taşıdığı için ve Ben-anlatıcı aynı zamanda eserin asıl kahramanı, ana figürü olduğu için

²⁴³ A.g.e., s. 91-92.

²⁴⁴ A.g.e., s. 100.

²⁴⁵ A.g.e., s. 61.

²⁴⁶ A.g.e., s. 60.

otodiegetik anlatım* (Autodiegetische Erzählung) vardır, diyebiliriz. Bu anlatım, homodiegetik** anlatımın içerisinde yer alır. Bu anlatımda anlatıyı anlatan kişi, aynı zamanda anlatılanın kahramanıdır ve bu eserde de bu anlatım tekniği görülür:²⁴⁷

“Gerçekte bu ben orada olur olmaz ve ilk adımları atıp ilk düşünceleri düşünür düşünmez yeniden başlamış olan bir yavaş yavaş ölme sürecidir. Tekrar salt bu şehre uygun düşen bu öldürücü havayı soluyorum, öldürücü sesleri duyuyorum, artık gitmemem gereken yere, çocukluğumdan ve gençliğimden geçerek tekrar gidiyorum.”²⁴⁸

Homodiegetik anlatımın kahramanı olan Ben-anlatıcı/yazar, ayrıca kendi içinde hesaplaşma da yaşıyor. Kendi içinde söylediği, düşündüğü şeyleri dışarı vuruyor. Burada eserde ayrıca iç monolog (Innerer Monolog) tekniğinin varlığından söz edilebilir:

“...bu düşünce ve duygu durumunun, daha iyisi düşünce ve maneviyat durumunun nedenini soruyorum kendime. Artık buna zorlanmış olmasam da hep yeni baştan (gerçeklikte ve düşüncelerde) ve çoğu kez nedenini bilmeden, burada beklenecek bir şey olmadığını pekâlâ bilmeme rağmen, bekleyiş içinde, bir anda kırıp geçiren bir maneviyat durumundan başka bir şey olmayan bu düşünce ve duygu durumuna kapılıyorum, deneyimimden ötürü kendi kendime, bu maneviyat durumuna yani bu şehre bir daha ne gerçeklikte ne de düşüncede, girmeyeceğimi hep yeniden söylüyorum.”²⁴⁹

Görüldüğü gibi Ben-Anlatıcı, kendi içinde konuşma yapar ve bunu eserine de yansıtır. Eserde ayrıca belirli bir olay örgüsü yoktur. Daha önce de belirtildiği gibi, Salzburg şehri olumsuz şekilde betimlenerek başlanmıştır esere. Ben-anlatıcı, sadece olayları aktarmaz, etrafına yaptığı gözlemlerini ve düşüncelerini de belirtir. Aslında olaylar bu gözlemlerin içinde aktarılır:

“Toprağa gömme yerinde akseri çizmeleri içinde susan Grünkranz, intihar edenin şaşalı siyahlar içinde utanç dolu bir yılgınlık içindeki sözümona akrabalarını, böyle mahcup edici bir cenaze merasimi sürecini izleyen öğrencileri, bu toprağa gömme yerindeki gerçeği ve gerçeğin açık korkunçluğunu bilen biricik insanları, öğrencileri, görüyorum; geride kalan sözümona velilerin onu tahta bir tabut içinde toprağa bırakırlarken intihar edenle aralarına mesafe koymaya çalıştıkları sözcükleri, işitiyorum. Bütünüyle Katolikliğin mankafalılığına teslim edilmiş ve bu Katolik mankafalılık tarafından enikonu hükmedilen ve üstelik bu dönemde gitgide daha fazla bir nazi şehri olan böyle bir şehirde, bir intiharcının cenaze töreninde bir din adamının işi yoktur.”²⁵⁰

* Otodiegetik anlatım, anlatım teorilerinden biridir ve bu anlatımda eseri anlatan Ben-anlatıcı, eserin aynı zamanda ana kahramanı olarak görülür. Bu kavram, homodiegetik kavramın içerisinde yer alır.

** Homodiegetik kavramı da anlatım teorilerinden biridir ve homodiegetik anlatımda eseri anlatan kişi ile eserin kahramanı olan kişi aynıdır.

²⁴⁷ Bkz: Matias Martinez ve Michael Scheffel, **Einführung in die Erzähltheorie**, 5. Auflage, München: C.H. Beck Verlag, 2003, s. 186-192.

²⁴⁸ Bernhard, **Neden**, s. 95.

²⁴⁹ A.g.e., s. 94.

²⁵⁰ A.g.e., s. 16-17.

Eser, olaylar bakımından bütünlük içinde değildir. Yazar, kimi zaman yurt koşullarından kimi zaman ailesinden bilgiler verir. Ayrıca sadece yaşadığı şeyleri aktarmadığı, gözlemlerini, düşüncelerini de aktardığı için eserde, kopukluk vardır, diyebiliriz. Bu kopukluk bir de, eserdeki zamansal açıdan geriye ve ileriye bakış (Rückblick und Vorgriff) tekniklerinden de kaynaklanır:

“Kendimi tanımak istiyorsam, bu yüzden kendimi gerçekte nasılsam öyle tanıyayım diye, kendimin bir envanterini çıkarıyorum. Bu ve başka tümceleri, çok sık, onları anlamadan, büyükbabamdan, yazardan duydum, gezintilerinde ona eşlik ettiğimde, Montaigne severdi o, bu sevgiyi büyükbabamla paylaşıyordum.”²⁵¹

Bernhard, diğer eserlerinde olduğu gibi otobiyografik eserlerinde bile bütünlük kurma gayesi gütmemiş, kendi duygu ve düşüncelerine de aktarmış, yer yer içinde bulunduğu andan yer yer de geçmişten bahsetmiştir. Ayrıca eseri, kendi ağzıyla aktarır gibi yazmış olsa da, zaman zaman da kendisinden “o” diye bahsedip başkasının ağzından kendisinden bahseder gibi yapar:

“Fakat o böyle bir karar vermek için her zaman zayıf olmuştu, öte yandan Schranken Sokağı’ndaki yurttaki birçokları intihar etmişti, bu cesareti göstermişlerdi, ne ilginçtir ki hiçbirisi intihar için en uygun yer olan ayakkabı odasında intihar etmiş değildi, ...”²⁵²

Tüm bunlara ek olarak yazar, hayatını anlattığından Faktuale Rede* dediğimiz gerçekçi bir anlatım tarzı vardır eserde.

3. 2. 1. 3. Eserdeki Yabancılaşma Olgusu Odağında Figürler

Otobiyografik bir eser olan bu yazın üründeki ben anlatıcı ve ana figür hiç kuşkusuz Bernhard’ın kendisidir. Kendi duygu, düşünce, gözlemlerini aktaran yazarın etrafında bulunan diğer kişiler ise elbette yanında yetiştiği büyükbabası, anneannesi, annesi, hiç tanımadığı babası ve benzeridir. Yazarın kendisi gibi, etrafında bulunan kişiler de umutsuzluk içinde kıvranan bireylerdir. Zamane koşulları, aile yapısı, sosyal/ekonomik yapı ve olaylar onları çaresiz, kimsesiz, içe dönük, toplumdan kopuk ve böylece kendisine ve çevresine yabancı duran bireyler yapmıştır. Yabancılaşma olgusu, en çok ana karakterde gözlemlenir ve yine diğer figürlerde de görülür.

²⁵¹ A.g.e., s. 84.

²⁵² A.g.e., s. 14.

* Faktuale yani gerçekçi anlatım, kurmaca anlatımın tersidir. Kaynak için bkz: Martinez ve Scheffel, s. 186-192.

3. 2. 1. 3. 1. Ana Figür Olarak Ben-Anlatıcı

Şimdiye kadar sürekli vurgulandığı gibi, Bernhard'ın otobiyografik anlatı serisinin ilki olan *Neden* adlı eser, onun kendi hayatını, düşüncelerini, gözlem ve deneyimlerini aktardığı için ana figür olarak karşımıza yazarın kendisi çıkar.

Ana figür, eserde II. Dünya Savaşı'nın son zamanlarını ve onun yarattığı etkileri tüm olumsuz, ümitsiz, çaresizlik barındıran gözlemlerle aktarıyor. Savaşın son yıllarını görmüş ve yaşamış bir bireyin bu durumdan neşeli bir tavırla bahsetmesi imkânsızdır. Yurtta ailesinden uzakta kalan birinin, yaşadığı ve gördüğü olumsuz olayların etkisiyle çevresine ve bazı kurumlara öfke duymasına açıkça tanık oluruz bu eserde.

Ana figür, gerçek babasını hiç tanımadan dünyaya gelmiş ve ömrü boyunca da onu görmemiştir. Annesi, gerçek babasıyla birlikteyken ona hamile kalmış, sevgilisi tarafından terk edilmiş, evlilik dışı bir çocuk dünyaya getirmiştir. Tüm bu olaylar, ana figürümüzü hayatı boyunca olumsuz derecede etkilemiştir. Annesi, babası çocuğuna sahip çıkmadığı için ona büyük bir öfke beslemiştir. Evlilik dışı bir çocuk dünyaya getirmek, o dönem toplumunun ahlâki değerlerine aykırı bir durumdu. Bu yüzden ana figürümüz, ülkesi Avusturya'dan uzakta bir ülkede (Hollanda'da) doğmuştur. Babasının ona sahip çıkmadığı gerçeğini de bilmiştir bir yandan da. Annesi, çocuğunun kendisine babasını hatırlattığı için ona yeterince sevgi, şefkat ve ilgi gösteremez.

Zor şartlarda büyüyen ana figür, küçücük bir çocukken savaşın etkilerini görmüş, annesinden yeterince ilgi görmemiş, tam tersine hor görülmüş, aile kurumundan uzakta bir yurttan kalarak öğrenimine devam etmiş, yurttan birçok intihar olaylarıyla karşılaşmış, kendisi de intihar etme fikrini bir an olsun aklından çıkarmamıştır:

“Şehrin içinde yalnızca intiharı, varlığımı yok etmeyi ve intiharı nerede nasıl (yalnız mı yoksa topluluk içinde mi) gerçekleştireceğimi düşünerek ne çok, belki de yüz kere dolaştım fakat bu şehirde ortaya çıkan tüm düşünceleri ve denemeleri her defasında tekrar yurda, yurt zindanına geri götürdüm.”²⁵³

Sağlam bir temele oturmuş bir aileye sahip olamamıştır o hiçbir zaman. Onunla gerçek manada ilgilenen tek kişi büyükbabası olmuştur. Büyükbabası ona kendi dünya

²⁵³ Bernhard, *Neden*, s. 15-16.

görüşünü aşlamış, okula gidip iyi bir sanatçı olarak yetişmesini istemiş, müzik gibi derslerin almasını sağlamış, küçük çocuğun her dediğini ve yaptığını hoşgörülle karşılamıştır. Bu yüzden onu, apayrı bir yere koyar kendi içinde ana karakter. Dedesinin ona aşıladığı görüşlerin etkisiyle içine kapanmış ve en önemlisi de anne sevgisinden/şefkatinden yoksun olması onu içe dönük bir birey yapmıştır.

Gerçek babası yerine üvey babası olması, annesi tarafından da kötü muamele görmesi, onun diğer insanlara karşı düşmansı duygular beslemesine neden olmuştur. Sevgisiz büyüyen, savaşın beraberinde getirdiği zor ekonomik şartlar, aileden uzakta pis bir ortamı olan bir yurttan kalması gibi sebeplerden ötürü ana karakter, kendisini yaşadığı dünyaya ait hissetmez, hep 'yabancı' kalır ona. Böylesi umudun yoksun olduğu bir ortamda, sevginin varlığını ve gücünü hissetmediği bir aileden gelmesi, diğer insanlarla ilişki kurmasını zorlaştırmıştır. Bu sebeple kendine ait özel bir dünya yaratan anlatıcı, bu dünyanın içinde sadece sayılı kişileri yahut neredeyse yok denecek kadar az sayıda insanları barındırır. Bu dünya aslında, dış dünyaya yabancılaşmış bir dünyadır. Böyle bir hayata sahip olan birinin kendisini içinde yaşadığı dünyaya ve insanlara karşı yabancı hissetmesi gayet normaldir. Ana figür de böyle bir dünya içinde var olmuş, kendisini toplumdan uzakta tutmuş, iletişimi zayıf bir kimliğe bürünmüştür. Hatta iletişimi yok denecek kadardır. Dedesinin ölümüyle süregelen yalnızlığı daha da artmış, iyice dış dünyadan kopuk bir birey olmuştur. Yaşadığı topluma, insanlara, devletine, ülkesine, yaşadığı kente, hatta ve hatta okul ve öğretmenlerine nefretle bakmaya başlamıştır.

Tüm bunların özünde belki de sevgisizlik yatar. Sevgisiz bir ailede büyüyen birinin çevresine de sevgiyle bakması biraz zor olsa gerek. Kendisi aslında toplumdan dışlanmışlığını sadece yaşadığı dönemler içerisinde hissetmez. O daha doğmadan ilk dışlanmışlık sillesini, babasının onu kabullenmeyip terk etmesiyle ve ülke toplumunda var olan değer ve kurallardan ötürü ülkesinde değil de, başka bir ülkede dünyaya getirilme zorunluluğunu yaşamayı yemiştir. Belki bu sebepten dolayı da ülkesinden, devletinden, toplumdan nefret etmekte ve kendisini bir yabancı gibi görmektedir.

Böyle negatif, karamsar, geçinilmesi zor, kendi halinde yaşayan ve bunların sonucunda yabancı bir kişiliğe bürünmesinde işte tüm bu yaşanmışlıkların etkisi vardır ana figürde. Kendisini hem yaşadığı topluma, ülkesiyle ilgili her şeye, hem de dolayısıyla kendisine

yabancılaştırır o. Onun bize, yabancılaşmayı hissettirdiği olaylardan biri “ayakkabı odası”na girip müzik derslerine çalışması ve böylece orada tek başına olup kendisini çevreden soyutlamasıdır:

“Böylece hiç kuşkusuz tüm yurttaki en korkunç mekân olan ayakkabı odasına girmek, onun için keman çalışmak bahanesiyle, kendi kendine sığınmak demektir, ve ayakkabı odasında öyle yüksek sesle keman çalışır ki, ayakkabı odasında keman çalışırken bizzat kendisi, ayakkabı odasının her an patlayabileceğinden sürekli korkar, ona en doğru olmasa da kolay ve en ustaca gelen keman çalışması sırasında tamamen intihar düşüncesine dalar, bu düşünceye daha yurda girmeden talimlidir, çünkü önceden büyükbabasıyla birlikte yaşarken tüm çocukluğunu intihar düşüncesini kurgulama okuluyla geçirmiştir. Keman çalmak ve her günkü Sevcik, onun için kemanda asla büyük bir şeyler yapamayacak olmanın bilinciyle, çalışma süresinde hiçbir insanın giremediği ayakkabı odasında yalnız kalması ve kendi kendisiyle olması için sevinle karşıladığı bir alibi’ydi;...”²⁵⁴

Müzik onun yalnız kalmasını ve bundan zevk duymasını sağlamıştır. Bu sebeple müzik çalışmasını “biricik kaçış olanağı”²⁵⁵ olarak görür. Kendisini yurttaki ve okuldaki kişilerden soyutlamak için bu fırsatı değerlendirir. Ayrıca kendisini üçüncü bir şahıs olarak “o” diye nitelendirmesi kendisini bir yabancı gibi görmesine en büyük kanıttır: “o ise, intihar için gerekli gücü ve kararlılığı ve karakter sağlamlığını asla görememişti.”²⁵⁶ Yabancılaşmayı o denli yoğun yaşar ki ana figür, intihar etme düşüncesini aklından çıkarmayıp onu eyleme dönüştürmede de bir türlü başarı gösterememiştir. Küçük yaşta anneannesinden sürekli mezarlıklara götürülmesi onu ölüm kavramına daha da yakınlaştırır ve ölümü bir yabancı gibi hissettiği dünyasından uzaklaşmasında bir fırsat olarak görür:

“Anneannem beni defalarca her hafta mezarlıklara ve morglara yanında götürmüştü, mezarlıkları düzenli olarak ziyaret ederdi, önce akrabaların mezarlarını benimle ziyaret etmişti, sonra uzun süre öteki mezarların ve kabirlerin tümünü tek tek incelemişti,... Ve itiraf edeyim ki galiba benim de, mezarlıklar için ve beni mezarlık ziyaretlerinden ve mezarların incelenmesi ve seyredilmesinden ve tabutlama salonlarının yoğun bir şekilde incelenmesi ve gözlemlenmesinden başka bir şeye alıştırmamış olan anneannemin mezarlıklarına karşı gitgide artan kendi büyülenmem vardı.”²⁵⁷

Mezarlıklara çok sıklıkla gitmesinin, onun soğukkanlılığını daha da artırdığı söylenebilir. Yurttaki en çok akrabaya ana figür Ben-anlatıcı sahiptir. Fakat o kimseyle görüşmez. Onlarla ilişki içinde olmadığını, hiçbir zaman ziyaretlerinde bulunmadığını söyler eserinde. Akrabalarından, insanlardan kendisini dışta tutarak hem kendisine hem de onlara karşı tam bir yabancılaşma yaşar:

²⁵⁴ A.g.e., s. 12.

²⁵⁵ A.g.e., s. 13.

²⁵⁶ A.g.e., s. 14.

²⁵⁷ A.g.e., s. 34-35.

“Bu şehirde yurttaki diğerlerinin tümünden daha fazla akrabası olan ben, çünkü çoğunun Salzburg’da akrabası bile yoktu, böylece aynı zamanda hepsinden daha da fazla terk edilmişim. Bir kez olsun, en müşkül durumda bile bu akraba evlerinden içeri girmemişim, hep önlerinden geçmişim evet ama asla içeri girmemişim. Büyükbabam da Salzburglularla ve özellikle akrabalarımızla, kendisini inciten birçok deneyimi yaşamak zorunda kalmıştı, bu akrabaların evine girmek benim için mümkün olsaydı, içeri girmek için birçok neden vardı, fakat içeri girmemek için eninde sonunda tek bir neden vardı, gayet basit bir şekilde, bu şehir ve bu şehrin soğuk ve öldürücü atmosferi tarafından soğutulmuş ve öldürülmüş akrabaların her birinde bunca anlayışsızlık bunca insandışılık varken bu insanlarla muhatap olma iznini kendime verememişim.”²⁵⁸

Akrabalarından bile kendisini uzakta tutar anlatıcı hep. Yurdun ve okulun baskıcı tutumunu reddeder ve dönem koşullarından ve insanlara duyduğu nefretten dolayı büyük bir mutsuzluk içindedir. Nasyonel-sosyalist rejimin etkilerini gerek okul, gerekse toplum yaşamında bizzat görmüştür. Rejimin de etkisiyle intihar vakaları çoğalmış ve sabrın son demlerinde bulunduğu bu dönemde her şey intihar için bir sebep olmuştur sanki. İnsanları öyle bir etkisi altına almıştır ki bu rejim, ölmek onlar için bir kurtuluştur. Ana figürümüz de ölmeyi kurtuluş için bir araç olarak görmüştür hep. Yaşadığı şehir Salzburg da bu rejimin egemenliği altındaydı. Rejimi “akıl köreltici”, “akıl bozucu”, “akıl öldürücü” ve “insan gebertici”²⁵⁹ olarak görür o. Çünkü yüzlerce insan hayatını kaybetmiştir bu rejimin etkisiyle. Birçok şehir bomba saldırılarına maruz kalmış ve ana karakterimiz de onlardan birine şahit olmuştur:

“...yüzlerce Alman ve Avusturya şehri zaten bombalandıktan ve büyük bir kısmı zaten bütünüyle yıkılıp yok edildikten sonra kendi şehrimizin de bombalanmasını (ergenlik) merakımızdan ötürü istiyorduk ve sonra bu gerçekleştiğinde sanırım Ekimin on yedisiydi.”²⁶⁰

Savaşın son yıllarını bizzat gören ve yaşayan biri için o zor koşulları bizzat yaşamak hiç de kolay olmasa gerek. Ana figür, okul yönetiminden ve öğretmenlerinden de nefret eder ve bunu açıkça dile getirir. Öğretmenlerini “yoz ve akıl düşmanı bir toplumun önderleri”²⁶¹ olarak niteleyerek, onlara duyduğu nefretinden dolayı kendisini onlardan uzakta tutar. Onlara ve kendi özüne yabancılaştırır kendisini. Öğretimin kendisini bazı gelişmelerden uzaklaştırdığını dile getirerek yabancılaşmanın içine iyice sürüklenir:

“Öğretim, beni aklın her tür doğal gelişiminden gitgide daha da uzaklaştırıyordu, ölü bir konu olarak tarihi, bir yaşam zorunluluğu olarak tanıtan ve kutsayan bir eğitim değirmeninin dayanılmaz cenderesine sıkışmış bir halde, orada kendimde yeniden başlayan

²⁵⁸ A.g.e., s. 40.

²⁵⁹ A.g.e., s. 74.

²⁶⁰ A.g.e., s. 22-23.

²⁶¹ A.g.e., s. 78.

bir yıkım gözlemedim, ilköğretim okulundaki eğitimin sona ermesiyle yarıda kesilmiş olan bir yıkım.²⁶²

Öğretmenlerinden uzak kalması sadece ana figürümüzün etkisiyle olmamıştır. Onlar da ona karşı tavır almışlar, birbirlerinde karşılıklı uzaklaşmayı yaşayarak birbirlerine yabancı gibi dururlar:

“Bu insanların bir yandan müdürlerinden (Schnitzer) duydukları korkuyla, diğer yandan yaşam boyu mahkum edildikleri aile ilişkilerinden duydukları korkuyla, bana söyleyecek bir şeyleri yoktu, ve onlarla benim aramdaki ilişki, karşılıklı hor görü ve onların sürekli beni cezalandırmalarına, haksız yere olup olmadıkları tartışma konusu olmadı, çok geçmeden alışmıştım ve çok geçmeden benim maneviyatım küçük düşürülmüş ve incitilmiş bir maneviyat olarak süreklilik kazanmıştı.”²⁶³

Ben-anlatıcı ana figür, çevresindeki kurumlara bile öfke saçar. Öfke saçtığı, nefret duyduğu her şeyde yabancılaşmayı en üst seviyede yaşar. Kendisini onların dışında tuttuğu ve gördüğü için. Öğretmenleri ve okul yönetiminden başka okuldaki arkadaşları ile de ilişkisi olmamış, hep bir kenara itilmiş, kendi yarattığı dünyasında yabancılaşmış birey olarak varlığını sürdürmüştür:

“...büyük ve küçük burjuvalıklarını her şeye karşı bir silah gibi kullanan ve kötüye kullanan tüm bu okuldaşlarıma karşı tiksintim binmişti, bu okuldaşlarla hiçbir zaman ilişkiye geçememişim, bir yandan onların burjuvalıklarıyla itilmiş olarak, zaten çok geçmeden kendi dünyama çekilmişim, öte yandan ve bunun karşısında onlar da benim onlara karşı ve onlarla ilintili her şeye karşı kuşkusuz hastalıklı tiksintimden itilmiş bir halde beni kendi alanlarından çok geçmeden dışlamışlardı, yani yeniden tamamen kendime yönelmiş, her yönden savunma durumunda ve bu sürekli savunmaya hazır olma durumundan devamlı beslenen korku ve dehşet içinde yalıtılmışım.”²⁶⁴

Ana figür, yaşadığı şehri de sürekli yererek orada kendisini bir yabancı gibi algılar. Şehri olumsuzca eleştirir ve şehre karşı yabancılaşmış tutumunu gösterir bize: “...bu şehre bir daha ne gerçeklikte ne de düşüncede girmeyeceğimi hep yeniden söylüyorum.”²⁶⁵ Neredeyse yaşamının içinde olan hemen hemen her nesne veya olguya yabancılaşmıştır ana figür. Kaldığı yurda bile kendisini ait hissetmez. Yurdun “pis ve kokan”, “eski ve rutubetli duvarları”, “eski yatakları”, “yikanmamış öğrencileri”²⁶⁶ olduğu için orayı adeta bambaşka bir yer olarak algılar. Kendisini yurda layık görmediğinden oraya da yabancıdır ana figür.

²⁶² A.g.e., s. 78.

²⁶³ A.g.e., s. 91-92.

²⁶⁴ A.g.e., s. 78-79.

²⁶⁵ A.g.e., s. 94.

²⁶⁶ A.g.e., s. 10.

O, öğrenim gördüğü liseye bile gitmemesi gerektiğini düşünmüş hep ve diğer öğrencilerin orayı “kurum”dan ziyade “yuva” olarak görmesi onun için imkansız olmuştur daima. Oraya aitlik duygusu hissetmediğinden oraya bile yabancılaştırmıştır kendisini:

“Fakat içimdeki her şey daha liseye girişimde, benim burada, zaten tüm koşullar baştan karşı oldukları için ait olmadığım yerde, başarısız kalmam gerektiğini söylemişti. Fakat bu liseye ait olanlar, ve bunlar liseye girenlerin hemen hemen hepsiydiler, liseyi derhal yuvaları olarak görebilmişlerdi, bense kurum ve bina olarak bu liseyi, asla bir yuva olarak görememişim, tam tersine bu lise bende bana her bakımdan karşıt olan şeyin adıydı.”²⁶⁷

Ana figür, annesinden gereken ilgiyi görememiş, onun tarafından hor görülerek dışlanmıştır. Dışlandığı için de yabancılaşma yaşayacağı kaçınılmaz olmuştur. Onunla kopuk bir bağa sahipti ömrü boyunca. Oğlunun varlığına katlanmak bile ona zor gelmiştir hep ve oğlunu adeta kendisinden uzak tutarak ana figür, annesiyle olan ilişkide de yabancılaşmayı had safhada yaşamıştır:

“Kendisiyle yaşam boyu zor bir ilişkimin olduğu annemin yanından daha çok, zor çünkü benim var oluşum ona nihayetinde hep dayanılmaz geldiği için ve o benim bu varoluşumla hiçbir zaman uzlaşmadığı için, babam, çiftçi oğlu ve marangoz, onu terk etmişti ve artık onu ve beni kendisine dert edinmemişti, babam asla ve bugüne dek bile öğrenemediğim bir nedenle, savaş sonuna doğru Frankfurt’ta, Oder yakınında öldürülmüştü.”²⁶⁸

Onun üvey babasından kardeşlere sahip olduğundan bahsetmemesi, ana figürün yabancılaşma içinde olduğuna yine kanıttır. Kardeşleriyle ilgili hiçbir bilgiye rastlanmaz eserde. Üvey babası onu “nüfusuna kaydettirmemiş”, aslında öz çocuğu olarak algılamamıştır onu. Bu yüzden ana figür onu üvey baba sıfatına layık bile görmemiştir. Annesi ve üvey babasının yanında kendisini rahat hissetmemiş, kendisine çok fazla ilgi gösterilmemiş ve ailesindeki bu durumdan ötürü, dışlanmışlık hissine kapılarak yabancı bir birey olarak algılanmıştır:

“...asla üvey babam olmamış olan, çünkü beni asla, bu işlemin hukuksal tanımıyla nüfusuna kaydettirmemiş olan, benim için hep vasi kalmış, asla üvey baba olmamış olan erkeğinin, benim vasimin çocuklarıyla, annemin yanından daha çok anneannemin ve büyükbabamın yanında kalmışım, çünkü orada her zaman empati ve anlama ve anlayış ve sevgi bulmuştum ve bütünüyle büyükbabamın şefkati ve fark edilmeyen eğitimi ile yetişmişim.”²⁶⁹

Annesi, başka bir adamla evli olup ana figür kendisini rahat hissettiği, ilgi gördüğü büyükbabası ve anneannesinin evinde kalmıştır hep. Büyükbabasıyla gezintilere çıkmış,

²⁶⁷ A.g.e., s. 90.

²⁶⁸ A.g.e., s. 84.

²⁶⁹ A.g.e., s. 84-85.

bu gezintilerde kendisini çok mutlu hissetmiştir. Bu gezintiler esnasında farklı deneyimler yaşamış, farklı bakış açılara sahip olmuştur. Sadece büyükbabasıyla mutlu olmuş, yaşama bağlanması onun sayesinde olmuştur.

Ana figür, sahip olduğu aile yapısından, terk edilmişlik duygusunu doğduğu günden ölümüne dek hissetmesinden, daha çok büyükbabasının görüşlerini benimsemesinden, öğrenim gördüğü okulda ve yurttaki baskıcı tutumdan kendisini bağımsız hissetmemesinden, aile fertlerinin karakter ve yaşam koşullarından dolayı kendisinde onlardan kaynaklanan etkiler oluşmuş ve tüm bunlar onun yabancılaşma eylemini gütmesine neden olmuştur. Örneğin gerçek babasının o daha doğmadan ailesini terk etmesi, büyükbabasının da torununa benzer bir öğrenim hayatı olması ve anarşist olarak yetişmesi, dayısının da “devrimci”²⁷⁰, koyu bir komünist olması ve hayatının çoğu kısmını hapislerde geçirmesi, gibi bir yaşam tarzları olmuştur aile fertlerinin. Anarşist olan büyükbabasının fikirleri onu derinden etkilemiştir. Çünkü zamanının çoğunu bir tek onunla geçirmiş, torununu fikirsel yönden o geliştirmiştir:

“Büyükbabamın bana işaret ettiği ve dikkatimi çektiği her şeye karşı dikkat kesilmiş bir halde, büyükbabamla geçirdiğim bu zamana, yararlı ve tüm yaşamımı belirleyici biricik okul gözüyle bakabilirim. Çünkü bana yaşamı öğreten ve beni her şeyden önce doğaya aşına kılmakla beni yaşama aşına kılan oydu ve başka hiç kimse değildi. Tüm bilgilerim, benim için her bakımdan yaşam ve varoluş belirleyici bu insana, tıpkı benim onun okulundan geçmem gibi kendisi de Montaigne'nin okulundan geçmiş olan bu insana dayandırılabilir.”²⁷¹

Böyle bir ortamda büyüyen ve en önemlisi de gerçek babasını tanımayışı, gayrimeşru bir çocuk olarak dünyaya gelmesi, ekonomik, sosyal, psikolojik şartlardan dolayı annesi ve çevresi tarafından pek sevilmeyip dışlanması onu yalnız bir kişiliğe dönüştürmüştü ve bu yüzden öfke ve tiksinti duyduğu her şeye karşı yabancılaştırmıştır kendisini.

3. 2. 1. 3. 2. Yan Figürler

Bernhard'ın incelemeye çalıştığımız bu eseri otobiyografik eser olduğu için yapının odağında ana figür olan yazar vardır. Ayrıca eserde ana figür, daha çok yurt ve savaş zamanı/etkilerini anlattığı için, eserde ismi geçen aile fertleri olsa da, onlar hakkında pek bilginin ve dolayısıyla da yabancılaşma odağında bahsedebileceğimiz figürlerin varlığına pek rastlanmaz.

²⁷⁰ A.g.e., s. 86.

²⁷¹ A.g.e., s. 85.

Eserin bir kısmında annesi, dedesi, dayısı, anneannesi hakkında biraz da olsa bahsetmiştir yazar. Yurtta geçirdiği zamanlarda bile çevresinde hiçbir arkadaşı olmadığı için ilişki içinde olduğu kimseye rastlanmaz. Bu sebeple yan figür olarak görebileceğimiz kişi sayısı azdır.

Yurttaki öğrenciler: Ana figür, ailesinden uzakta öğrenim görmek amacıyla kaldığı bir yurttan ve yurtta olan, yaşayan insanlardan bahseder. Fakat kendileri hakkında pek bilgi vermez, yurttan meydana gelmiş intihar olaylarını anlatır sıklıkla.

Nasyonal-sosyalist rejiminin etkisi hüküm sürmüştür okul ve yurt yaşamında. Eserde bu rejimin etkilerini açıkça görmek mümkün. Rejimden dolayı okul baskıcı bir eğitim sistemi benimsemiş, yurtta da aynı tavır süregelmiştir. Öğrenciler kendilerini özgür hissedememiş, dönem olaylarından özellikle intihar düşüncesinden etkilenmişler ve onlar da bu düşüncüyü gerçekleştirme edimine varmışlardır. Kendilerini çaresiz hissederek toplumun merhamet bilmeyen yapısından, ekonomik şartlardan dolayı kurtuluş olarak ölümü seçmişlerdir:

“Ne kadar çok yurt öğrencisi, Schranken Sokağı’ndaki yurdun içinde yalnızca kırk üç sonbaharı (okula girişi) ile kırk dört sonbaharı (okuldan çıkışı) arasındaki nasyonal sosyalist dönemde dört yurt öğrencisi, kendini öldürmüş, pencereden atmış veya asmıştı ve okul yolundan dayanılmaz bir ümitsizlik içinde gelen şehirdeki birçok başka öğrenci de şehirdeki iki dağdan aşağı atlamış...”

“Gerçekten de tüm öğrenme ve öğrenim süremce zamanımın çoğunu, bir yandan gaddar ve acımasız ve her açıdan bayağı bir çevre, öbür yandan her genç insandaki en büyük duyarlılık ve kırılabilirlik tarafından, buna teşvik edilmiş olarak intihar düşüncesiyle geçirmek zorunda kalan bir tek ben değildi.”²⁷²

Yurt temizlik açısından hijyenik değil ve öğrencileri de yeterince kendi beden temizliğine hiç dikkat etmemiştir. Bu yüzden onlar, yabancı gibi algılanır eserde:

“...Schranken Sokağı’ndaki yurdun pis ve kokan, eski ve rutubetli duvarlar ve eski ve dökülen yataklar ve genç, yıkanmamış yurt öğrencileri kokan yatakhaneinde bulur ve bu pis ve kokan yatakhaneinde birdenbire ne işi olduğunu aklı almadığı için, öğrenim zorunluluğu olarak açıklanamayan şeyi bir ihanet olarak algılamak zorunda kaldığından haftalarca uyuyamaz.”²⁷³

Yurt öğrencileri için sadece intihar olgusu çerçevesinde bahsedilen bu eserde yabancılaşma ile ilgili pek de bir savunmada bulunamaz görüldüğü üzere. Faka şöyle bir

²⁷² A.g.e., s. 14-15.

²⁷³ A.g.e., s. 10.

düşünce edinilebilir ki, kendisini yalnız hissetmeyen, baskı altında olsa da kendi özünü yitirmeyen biri kolay kolay intihara teşebbüs edemez.

Ana figürün annesi: Yabancılaşmanın tam odağında olan ana figürün annesinde de aynı olgu gözlemlenir. Fakat yine belirtmeli ki, bu olguda ön planda ana figür vardır ve daha çok kendi duygu, düşünce ve bazı gözlemlerini aktardığından yan figürlerin yabancılaşma eylemi için pek bilginin verilmesi olanaksızdır.

Annesi, daha önce de belirtildiği gibi, hamileyken sevgilisi tarafından terk edilmiş ve bir başına kalmıştır. Çocuğunu doğurmakta ısrarlı olan kadın, başka bir ülkede doğumunu gerçekleştirir. Bunun sebebi de, evlilik dışı hamile kalması ve bu tür olayların toplumun değer ve kurallarına aykırı olmasıydı. En zor dönemde sevgilisinin/çocuğunun babasının kendisini terk etmesiyle çaresiz ve umutsuz kalmıştır. Her şeye rağmen terk edilmişliğin verdiği acı ve öfkeyle oğlunu ülke dışında bir yerde doğurur. Fakat bu acısı ve öfkesi ömrü boyunca dinmemiştir kadının. Bunu oğlunun da bahsettiği gibi, ona beslediği kin ve öfkesinden, onun varlığına dayanamayacak güçte olduğundan anlamak zor olmasa gerek:

“Kendisiyle yaşam boyu zor bir ilişkimin olduğu annemin yanından daha çok, zor çünkü benim var oluşum ona nihayetinde hep dayanılmaz geldiği için ve o benim bu varoluşumla hiçbir zaman uzlaşmadığı için, babam, çiftçi oğlu ve marangoz, onu terk etmişti ve artık onu ve beni kendisine dert edinmemişti, babam asla ve bugüne dek bile öğrenemediğim bir nedenle, savaş sonuna doğru Frankfurt’ta, Oder yakınında öldürülmüştü.”²⁷⁴

Oğlunu dünyaya getirdikten bir müddet sonra başka biriyle evlenmiş, fakat kendi oğluna yeterince mutlu, sevgi dolu bir hayat sunmamıştır. Ona gereken eğitimi vermemiş, insani değerlerin gerektirdiği gibi davranmamıştır: “Yeni insan her zaman ancak bir hayvan gibi muamele görür ve tamamen mahvedilir...”²⁷⁵ Çocuğunu aydınlatacakları yerde ona cahilce davranmıştır: “Fakat aydınlanmış kafalar aydınlatmıyorlar ve insan toplumu, bu kesin kendini yok ediyor.”²⁷⁶

Oğluna iyi davranmamış, onu hor görmüş ve böylece kendisinden uzaklaştırmıştır. Ona karşı yabancı gibi durmuştur hep. Hem kendisini hem de oğlunu yabancılık edimine

²⁷⁴ A.g.e., s. 84.

²⁷⁵ A.g.e., s. 59.

²⁷⁶ A.g.e., s. 62.

sürüklemiştir. Yani anne bir anne gibi davranmayıp kendi özüne yabancılaştığı gibi, oğluna karşı da yabancılaşmıştır burada.

Ana figürün büyükbabası: Ana figürün büyükbabası onun en büyük ve tek arkadaşı olmuştur. Torunuyla hep o zaman geçirmiş, bir tek o şefkat beslemiştir ona. Hayattan kendisini soyutlayan torununun hayatına tutunması, onun sayesinde mümkün olmuştur. Ona bilgi ve fikirlerini aşılamış, onun yetişmesinde/öğreniminde/eğitiminde en büyük katkısı olmuştur. Torununkine benzer bir hayata sahip olmuştur aslında o. Belki de bu yüzden ikilinin arasındaki ilişki çok güçlüdür.

Torunu gibi büyükbaba da, küçük yaşta öğrenim görmek amacıyla yaşadıkları kent Salzburg'a gönderilmiştir ailesi tarafından. O da ailesinden uzakta pis bir yurttan, sağlıklı olmayan bir ortamda kalmıştır. Burada kaldığı zamanlar büyük acılar çekmiş ve öğrenimini daha sonra yarıda bırakmıştır. Anarşizmin etkisiyle şehri terk edip, başka bir şehre yerleşmiştir. Anarşizm yüzünden hapislerde kalmıştır çok kez. Torununun iyi bir eğitim görmesini istemiş ve bu yüzden de onlardan uzak bir yurda yerleştirmiştir onu. Belki de kendisinin tamamlayamadığı öğrenimi onun tamamlamasını istemişti. O da ana figürümüz gibi Salzburglu akrabaları tarafından aldatılmış, dışlanmış ve onu yabancı bir birey olarak algılamışlardır. Büyükbaba büyük bir acı ve mutsuzluk hissetmiş ve böylece kendisi toplumdan soyutlanarak insanlarla ilişki içinde olmamıştır. Yabancılaşmıştır onlara adeta:

“Büyükbabam bile bu Salzburglu akrabaları tarafından derinlemesine aldatılmış ve hayal kırıklığına uğramıştı, ona her konuda ve her bakımdan yalnızca ihanet etmişler ve onu derin bir mutsuzluğa itmişlerdi, kendi öğrenci çıkışsızlığı sırasında ve daha sonra ülke dışında başarısızlığa uğramış ve vatanına geri dönmüş biri olarak ve bugün söylemem gerektiği gibi en korkunç ve en acınası koşullarda vatanına ve memleket şehrine düşmüş biri olarak kesinlikle küçük düşürülmüş ve aslında bu kendi akrabaları tarafından ve Salzburglular tarafından büsbütün kıyıma uğratılmıştı.”²⁷⁷

Büyükbabası, büyükannesi ile kilise nikâhıyla evlenmemiştir. Bu sebeple öldüğü zaman onun hep gömülmek istediği mezarlığa defnedilmesi kilise tarafından reddedilmiştir. Fakat ana figürün dayısı, başpiskoposa gidip babasını hiçbir Katolik mezarlığının kabul etmediğini, cesedinin çürümeye başladığını söylediğinde, başpiskopos babasının gömülmek istediği yere defnedilmesine izin vermiştir. Eserde büyükbabasıyla ilgili bu bilgileri aktarmış ve detaya hiç girmemiştir ana figür.

²⁷⁷ A.g.e., s. 40-41.

Ana figürün dayısı: Ana figürün dayısının, büyükbabasıninkine benzer bir hayatı olmuştur. O tam bir komünisttir. Hayatı boyunca tek amacı devrim yapmaktı. Koyu bir komünist olduğundan ya kaçak olarak yaşamış ya da hapiste bir yaşam sürmüştür yıllarca. Hayatı boyunca tek amacı komünizm olduğu için insanlar sosyal bir ilişkisi olmamıştır. Toplum kesimlerinden uzakta yaşadığı için bu figürün bu eylemi yabancılık unsuru olarak algılanabilir. Çünkü sadece komünizm için yaşamış, ailesi için ya da başka bir değerler için değil. Eserde bu tutum şöyle aktarılıyor:

“Ve bu oğulları dayım, ömrü boyunca bir devrimci olmuştu, daha on altı yaşındayken Viyana’da komünist olarak zamanının çoğunu hapiste veya kaçarak geçirmişti, bu komünist ideallerine ömrü boyunca sadık kalmıştı, onu ömür boyu meşgul eden, asla gerçekleşmeyecek olan, daima böyle olağanüstü kafalarda, tıpkı dayımın kafasında olduğu gibi, ve yaşam boyu mutsuz olmuş insanlar olarak ölmek zorundaki böyle olağanüstü insanlarda, yalnızca fantezi olarak kalmak zorunda olan komünizme ve dayım en korkunç ve en hazin koşullarda öldü.”²⁷⁸

Onun tek bir amaca yönelik olan bu yaşam biçimi yabancılaşmış bir yaşam olarak görülebilir. Çünkü sadece tek bir şey önemli olmuş onun için ve çevresiyle/ailesiyle bağı ve iletişimi olmamıştır.

Ana figürün anneanesi: Ana figürün anneanesi, soylu bir aileden gelmiş biriydi. Annesi babası tüccar olan bu bayan, daha on yedi yaşındayken kendisinden yirmi üç yaş büyük bir terzi ustasıyla evlendirilmiş, fakat onu hiçbir zaman sevmemiştir. Bu evlilikten üç çocuk sahibi olmuş, ama bir gün daha fazla bu evliliği sürdüremeyeceğini anladığı bir anda, çocuklarını da geride bırakarak evini, ona insafsızca davranan eşini terk etmiştir. Tam o esnada, büyükbabasıyla tanışmış, onu sevmiş ve onunla evlenmiştir. Çok zengin olduğu için büyükbabasıyla yurtdışı gezilerinde bulunmuştur. Ana figür, aile içerisinde, sadece anneannesinin yaşam sevinci taşıdığını dile getirir.

Anneanesi, sık sık mezarlık ve morg ziyaretleri yapan birisi olmuştur hayatı boyunca. Torununu da beraberinde götürmüştür hep. Bu kadar sıklıkla mezarlık ziyareti yapması biraz tuhaftır. Tanıdığı kişilerin mezarını ziyaret ettiği gibi hiç tanımadığı kişilerininki de etmiştir. Belki de mezarlık sakin bir yer olduğundan ona huzur vermiştir hep. Orada yatanlar, konuşma fırsatının olmadığı, sessizce yatan insanlardır. Belki de hayatta olan insanlardan uzakta kalmak için o da bu seçeneği seçmiştir. Eğer durum böyleyse, hiç tanımadığı kişilerin mezar ziyaretlerinde bile bulunması onun bir yandan ruhsal açıdan

²⁷⁸ A.g.e., s. 86.

rahatlatmış, fakat bir yandan da dış dünyaya yabancılaştırmıştır. Sık sık yaptığı bu ziyaretler şöyle aktarılıyor:

“Mezarlıklara zaten hep seve seve gitmişim, bu bana tutuklu bir mezarlık ziyaretçisi ve her şeyden önce morg ve tabutlama salonu ziyaretçisi olan anneannemden geçmişti, bu anneannem ben daha çocukken beni yanında mezarlıklara götürmüştü, ölüleri, onunla hiçbir akrabalığı olmayan, ama yine de hep mezarlıklarda tabuta konan ölüleri, kim olursa olsun fark etmez, göstermek için; ölülerden, tabutlanan ölülerden hep büyülenmişti ve bu tutku olarak büyülenmişliğini hep bana aktarmaya çalışmıştı;...”²⁷⁹

Mezarlıklar, büyükannesi için adeta bir tutku haline gelmiştir ve bu büyük tutkusunu torununa da aşılamıştır o.

3. 2. 2. “*Mahzen*” (Der Keller) Adlı Eser

3. 2. 2. 1. Eserin İçeriği

Mahzen, Bernhard’ın otobiyografik eserlerinin ikinci yapıtıdır. Serinin ilk eseri, ana figürün liseyi yarıda bırakmasıyla noktalanır ve bir bakkal dükkânında işe girip oradaki deneyimleri ise bu eserinde dile getirilir.

Bakkal dükkânı sahibi, hep müzisyen olmak istemiş, fakat bunu bir türlü becerememiş ve bakkal olarak kalmış Bay Karl Podlaha adında bir tüccardır. Ana figüre göre Bay Podlaha, duyarlı bir Viyanalıdır. O, buradaki işini bir duyuru esnasında bulur ve okulunu terk edip burada çalışmaya başlar. Okuldan hep nefret etmiş ve kafasında hep intihar fikri süregelmiştir. Liseyi terk etmek ve intihar etmek düşünceleri arasında kalan ana figür, nitekim öğrenimini yarıda bırakır ve çirak olarak çalışmaya başlar. Bu bakkalda çirak olan çalışan sadece o değildir. Ondan başka Bay Podlaha’nın yardımcısı ve diğer çirak Karl da vardır. Büyükbabası onun hep okumasını istemiş, fakat okulunu terk etmesine de müsaade edecek kadar hoş karşılar torununun kararını. Evde diğer fertler de onun çalışması hususunda seslerini çıkarmazlar. Sanki kendi başına hareket eder gibidir genç figür. Yalnızlığının işte tam bu hususta tekrar farkına varır. Bu gıda dükkânını mahzen olarak niteler. Ana figür, okulu terk ettiği için asla pişman olmaz ve burada çalışmanın ona yarar sağlayacağını dile getirir. Çiraklık seçiminin onun için doğru bir karar olduğuna inanır hep. Çünkü onun, her ne kadar umutsuz olsa da hayattan yine beklentisi olmuştur hep. Bu beklentilerden biri, kendisinin de bir gün

²⁷⁹ A.g.e., s. 34.

başarılı bir tüccar olabilme düşüncesidir. Bay Podlaha'yı iyi bir ticaret öğretmeni olarak görür ve onun insanlarla iyi ilişkiler kurduğunu belirtir. Bu yüzden hayattan soyutlanmış olan ana figür, kendisinin de onun sayesinde insanlarla ilişkiler kurmakta zorlanmadığını söyler. Bu iş sayesinde ilk kez onlarla dolaysız bir ilişkisi olur. Bu yüzden, her anlamda Bay Podlaha'yı över durur.

Ana figür, Demokratische Volksblatt adlı gazetede ilerleyen zamanlarda adliye muhabiri olarak çalıştığını da söyler. Fakat muhabirliği çıraklığını tamamladıktan sonra yapar ve bundan serinin diğer anlatılarında daha detaylı bahseder. Buradan da anlaşılır ki, otobiyografik eserlerini Bernhard, çocukken değil de hayatının ilerleyen dönemlerinde yazmıştır. Serinin ilk yapıtında görülen savaş sonrası ülke ve insanların durumu burada da göze çarpar. Savaş sonrasında evi, hem maddi hem de manevi açıdan çok zor şartlar altındadır. Biraz da ailesine yük olmak istemediğinden bu bakkal dükkânında çalışır. Ekonomik sıkıntılar o denli büyük olmuştur ki, insanların zihinleri hep intihar düşüncesiyle bulanır. Ana figürün büyükbabası da maddi açıdan çok zor durumda kalmış ve onun da kapıldığı intihar fikrini, kendi ailesindeki kişilere de aşılır. Annesinin evlenmesinde bu zor şartların etkisi olur. İntihar edenlerin sayısı her geçen gün artış gösterir. Ana figür evindeki huzursuzluğu etrafındaki insanlara belli etmemeye çalışır. Bay Podlaha'ya bile mutlu bir aileye sahipmiş imajı verir. Ne yaşarsa kendi içinde yaşar hep. Evin mutsuz, umutsuz, acımasız halini içinde gizler. Bakkal dükkânına gelen müşterilerin hali de vahimdir. Kimisi alkolik, kimisi sabıkalı kişilerdir. Fakat onlarla ilişki kurmayı becerir ana figür. Çünkü sadece bu kişilerin yapmacık olmadığını düşünür ve onlardan nefret etmez.

Otobiyografik beşlemenin ilkinde olduğu gibi, bu eserde de savaşın etkilerinden uzunca bahseder yine ana figür. İlk kitabın devamı olduğundan kendi duygu, düşünce ve gözlemlerini/deneyimlerini aktarır. Ama bu kez bir gıda dükkânındaki deneyim ve gözlemlerini. Eserin sonunda ana figürün, soğuk bir kış günü dükkânın önüne gelen patates çuvalı dolu kamyonu boşaltmak zorunda kaldığı görülür. Çuvalları taşıırken üşütüp ağır bir gribe yakalanır. Günlerce, haftalarca evde ateşler içinde yatar. Ayağa kalkıp tekrar işe gider, fakat hastalığı tekrar ağırlaşır ve senatoryuma gitmek zorunda kalır. Eser de burada noktalanır.

Mahzen, görüldüğü üzere ana figürün bakkal dükkânında geçen çıraklık zamanını anlatır. Otobiyografik beşlemenin ilkinde olduğu gibi, savaşın izlerine bu eserde de çokça rastlamak mümkün.

3. 2. 2. 2. Eserin Yapısal Özellikleri

3. 2. 2. 2. 1. Anlatıcı, Anlatıcı Konumu ve Tutumu

Mahzen eseri, Bernhard'ın otobiyografik eserler serisinin ikincisi olduğu için burada da farklı bir anlatıcının, farklı bir anlatım tarzının olduğu söylenemez. Eserin merkezinde kendisini gördüğümüz yazar, kendi ağzıyla aktarır bize düşünce ve deneyimlerini. Yazar yine Ben-anlatıcı konumundadır:

“Başka insanlar buldum karşıt yönde, artık nefret ettiğim liseye değil, beni kurtaran çıraklık eğitimine gittiğimde, sabahları, akli mantığı bir kenara bırakıp, artık hükümet müşavirinin oğluyla birlikte Reichenhaller Caddesi'nden geçerek şehrin ortasına değil, tersine, komşu evdeki tavsiyeci kalfasıyla,...”²⁸⁰

Kitaba bu cümlelerle başlar ayrıca Ben-anlatıcı. Sürekli vurgulandığı gibi, bu eserde de merkezi konumda, göz önünde bulunan kişi Ben-anlatıcı/yazardır. Otobiyografik bir eser olduğu için zaten odak noktada başkasını görmek imkânsızdır.

Ben-anlatıcı, yaşadıklarını ve düşüncelerini açıkça aktarmaya devam eder bu eserde de. Eleştirici, açık sözlü tutumunu sergilemeyi bırakmaz. Öğrenim hayatının hep boş olduğunu düşünen anlatıcı, oradan kaçıp kurtulmak istemiştir ve nitekim bunu sonunda başardığını eleştirel bir havayla dile getirir:

“En büyük insani anlamsızlıkların birinden, Lise'den kaçıp kurtulmuş olma duygusu içindeydim. Ansızın duyumsadım ki: Varoluşum yeniden yararlı bir varoluştur.”²⁸¹

Eleştirici tutumunu bu eserde de sürdüren Ben-anlatıcı, *Neden*'de etrafındaki her şeyi yermekte ve onları sürekli öfkeli bir tavırla karalamaktaydı. Önceleri hiçbir yaşama umudu gütmemiş, okul hayatından nefret etmiş, çevresindeki insanlarla zor bir geçimi olmuş ve yaşamının anlamsızlığından yakınmıştır. Fakat şimdi bu tutumunu bırakıp, artık biraz da olsa yaşama tutunmak zorunda olduğunu fark eder, artık insanlar için bir şeyler yapma fikrini benimseyerek duyuru esnasında duyduğu çıraklık işine girmek

²⁸⁰ Bernhard, *Mahzen*, s. 5.

²⁸¹ A.g.e., s. 6.

ister. İnsanların arasında olmak, onlarla iç içe olmayı seçer artık ve yaşam sevinci duyma tavrını biraz olsun benimsemek ister:

“İş Bulma Kurumundaki memureye rahat vermemiştım ve bir saat içinde, istediğime ulaşmıştım, Scherzhauserfeld Mahallesiinde bir çıraklık, -düşünmüş olduğum gibi- yararlı bir biçimde, insanlar arasında, insanlar için etkin olmak.”²⁸²

Aslında çok önceden okulunu terk etmek istemiş, insanlar için “yararlı” olmayı istemiştir: “Daha en başından yararlı olmak istemekle kalmadım, yararlıydım da, ve yararlılığımın farkına varılmıştı...”²⁸³

Sürekli insanları karalayan ve olumsuzca eleştiren Ben-anlatıcı, bu kez burada çıraklık için girdiği bakkal dükkânı sahibi Bay Podlaha’yı över durur. Onun alışkın olmadığımız bu tavrı dikkat çekiyor eserde:

“İnsanlara nasıl yaklaşmak gerektiğini, başka hiç kimseden olmadığı kadar ondan öğrendim, ve eminim ki bugün halktan denilen kimselere zorlamadan ilişki kurabilmemi, Podlaha’ya, yani onun mahzene gelen insanlarla her gün kurduğu ilişkilere borçluyum, o benim için yalnızca tüccarlık mesleği bakımından değil, insanlarla ilişki kura açısından da iyi bir öğretmen olmuştu.”²⁸⁴

Bay Podlaha’nın ona her anlamdan yarar sağladığını, ondan çok şey öğrendiğini ve en önemlisi de insanlarla ilişki kurabilmeyi ondan öğrenmiştir daha çok. Yer yer şikâyet eder tavrını benimser, yer yer de mutlu olduğunu, faydalı olduğunu, çalıştığı yerin onun için uygun bir ortam olduğunu söyleyerek över. Arada şikâyet ettiği şeylerden yine bahsederek öfkeli tavrını bozmaz eserde Ben-anlatıcı:

“Scherzhauserfeld Mahallesiine gittiğimde, Scherzhauserfeld mahallesiine gidiyorum demedim, arafa gidiyorum dedim. Her gün, Salzburg yönetiminin dışladığı için insanlar için inşa ettiği arafa girdim.”²⁸⁵

Ben-anlatıcı, hem eleştirel/öfkeli bir tutum benimser, hem de aksine umutsuz tavrını burada bir nebze bırakıp çıraklık işinin onda yarattığı mutluluk hissini tadararak geleceğe dair ümitli tavrını ortaya çıkarır.

²⁸² A.g.e., s. 6.

²⁸³ A.g.e., s. 9.

²⁸⁴ A.g.e., s. 41.

²⁸⁵ A.g.e., s. 26.

3. 2. 2. 2. Eserin Dili

Gerek dil, gerek anlatıcı, gerekse anlatım tutumu bakımından farklılık gözlenmez otobiyografik serinin ikincisi olan bu eserde. Dil, ilkinde olduğu gibi, yine açık sözlülük, sertlik, öfke içeren özelliklere sahiptir bu eserde de. Uzun uzun cümlelerle kurulmuş, dilbilgisi kurallarına aykırı bir metin karşımıza çıkar. Bir cümlesi kimi zaman bir sayfayı kaplayacak kadar, kimi zaman bir metin olacak kadar, kimi zaman da bir paragrafı andıracak kadar uzundur:

“Habire çuval sürüklemek ve şişe doldurmak ve patates toplamak ve meyveleri ve sebzeleri düzenlemek ve küçük kahve çay paketleri yapmak ve tereyağı, peynir kesmek bütünüyle bir yana, sirkenin ve yağın ve tüm olası öteki sıvıların ve romun ve açık şarabın ve şıranın olası her tür, daima çok ince şişelerin boynundan içeri doldurması anlamına gelen hünerler bütünüyle bir yana, küflenme ve çürümeden, haşarattan ve fazla sıcaktan ve fazla soğuktan sakınma bir yana, her an olası tüm teslimatın indirilmesi ve boşaltılması ve sürekli, kimi günler yüzlerce defa tekrarlanan dükkândan depoya ve tekrar geriye ve tekrar tersi gidiş gelişler ve ekmek kesmek ve graten hazırlamak ve jambonları korumak ve yumurtaları serin tutmak bir yana, tüm rafların her Allahın günü tozunu almak ve buzdolabı ve tezgâh arasında koşuşturup durmak bir yana ve sürekli ellerini yıkamak ve ellerini kurulamak ve her gün bilenen bıçakların ve her gün silinen çatalların ve kaşıkların ve her gün temizlenen bardakların handiyse hiç durmadan kullanılması bir yana ve pencereleri silmek ve yerleri temizlemek ve sineklerle ve sivrisineklerle ve at sinekleriyle ve eşek arılarıyla ve duvarlardaki örümcek ağlarıyla sonu gelmeyen mücadele bir yana, yine de hepsinden önemlisi, müşterilerle ilişkiyi ihmal etmemek, daima dostça cve dürüst ve özenli olmak ve müşterilere davranmaya kendini sürekli alıştırmak, müşterileri gayet basit bir biçimde daima hoşnut etmek ve bu müşterilere hizmete hazır olma yoğunluğunu asla, bir an bile boşlamamak.”²⁸⁶

Bu dilsel özellik, okurların eseri algılamasında ve anlamasında zorluk yaratır ve onların okumayı sürdürecekt gücünü zayıflatır. Sabır zorlayıcı niteliktedir eserin dili. Yer yer kavram tekrarlarını içerdiğinden dolayı da can sıkıcı bir yapıya dönüşür. Cümlelerin sürekli aynı bağlaçlarla özellikle de ‘ve’ bağlacıyla bağlanması, okurken kulaklarda sürekli aynı şeyin tekrarlanmasından dolayı sinir bozucu bir etki yaratır ve anlam kopukluğu oluşur. Tekrarlamalara sıkça rastlanır. Ben-anlatıcının eleştirici, öfkeli dilini eser boyunca görmek mümkündür:

“Eğer araf varsa, demiştim o zamanlar kendi kendime, o zaman Scherzhauserfeld Mahallesi gibi bir yerdir. Bugün artık cehenneme inanmasam da, o sıralar henüz cehenneme inanıyordum, cehennem Scherzhauserfeld Mahallesiydi, Scherzhauserfeld Mahallesinde oturanlar için daha kötüsü olamazdı.”²⁸⁷

Eserde önceki yıllarda benimsediği düşüncelerinden de bahsettiği için, öfke dolu ve acımasızca nitelendirmeleri dikkat çeker.

²⁸⁶ A.g.e., s. 49-50.

²⁸⁷ A.g.e., s. 26.

3. 2. 2. 2. 3. Eserde Kullanılan Anlatım Teknikleri

Anlatım tekniklerinden bahsedilecek olunursa ilk göze çarpan şey, eserin otobiyografik özellik taşıdığı ve bu yüzden de Ben-anlatıcı anlatım tekniği ile yazılı olmasıdır. Homodiegetik anlatım şeklinden bir önceki eserde bahsetmiştik. Eserin ana kahramanı aynı zamanda eseri anlatan kişi, yani Ben-anlatıcı olduğunda, bu anlatım tekniğine başvurulur. Serinin ikinci eseri olduğu için burada da Ben-anlatıcı göze çarpar ve bundan dolayı bu eserde de homodiegetik anlatımın özelliklerinin olduğunu söyleyebiliriz. Anlatan kişi ve olayları yaşayan kişi aynıdır:

“Ben karşıt yöne istiyordum. Depoyu süpürdüm ve saat on ikiye doğru, bana emredildiği gibi, depoyu kilitledim ve sözleştiğimiz üzere yandaki işyerine gittim.”²⁸⁸

Ayrıca eserde, geriye ve ileriye bakış (Rückblick und Vorgriff) tekniği de göze çarpar. Ben-anlatıcı, İşçi Bulma Kurumu’na gidişinden bahsederken hemen ardından gelen cümlesinde de çıraklık işinden bahseder:

“Reichenhaller Caddesi’nin ortasında gerisin geriye dönmüş ve İşçi Bulma Kurumuna gitmiş ve memureye rahat vermemiştim. Bana birçok adres önermişti, fakat uzun süre hiçbiri bana karşıt yönde değildi. Ben karşıt yöne istiyordum. Depoyu süpürdüm ve saat on ikiye doğru, bana emredildiği gibi, depoyu kilitledim ve sözleştiğimiz üzere yandaki işyerine gittim.”²⁸⁹

Eser, sadece bir metni andıran nitelikte yazılıdır, ben-anlatıcı nasıl başladıysa öyle devam eder cümlelerine. Paragraf yapılarına önem vermeyerek, gelişigüzel yazmıştır eserini. İşlev yönünden paragraf türlerine, yani giriş-gelişme-sonuç bölümlerine rastlanmaz eserde.

Ben-anlatıcı, aklından geçen düşüncelerini yazıya aktararak iç monolog (Innerer Monolog) tekniğinden de yararlanır. Duygu, düşünce, izlenim ve gözlemlerini aktararak kafasındakileri dışa vuruyor:

“Herkes böyle, ne olursa olsun, ne yaparsa yapsın, hep yeniden kendine geri dönmüştür, kendi kendine yönelmiş bir karabasandır. Başkalarına kalsaydı, ben artık var olmazdım, yaklaşan ve gerçeklik olmuş olan her gün, bunun kanıtıdır. Sanki, kendi zihnimde su damarı arayan biri olarak yaşıyormuşum gibi geliyor bana. Gitgide daha hızlı dönen ve içindeki her şeyi hiç durmadan çiğneyen ve öğüten yaşam makinesinin bir parçası ya da bir kurbanı mıyım, diye soruyorum kendime.”²⁹⁰

²⁸⁸ A.g.e., s. 6.

²⁸⁹ A.g.e., s. 6.

²⁹⁰ A.g.e., s. 96.

Görüldüğü gibi eserde sadece birden fazla anlatım tekniği bulunur.

3. 2. 2. 3. Eserdeki Yabancılaşma Olgusu Odağında Figürler

Neden adlı eserde görüldüğü gibi, aynı Ben-anlatıcı ana figürün yabancılaşma sorunu, bu eserde de devam eder. Eserde düşüncelerini aktarırken umutsuz tavrı dikkat çekiyor. Eserin sonunda aktardığı gibi insanların içinde yaşadıkları hayatı tanımamalarından ve bu sebeple hayattaki bazı şeylerden hep kaçtıklarını savunarak aslında herkesin yabancılaşma yaşadığını ima eder. Herkes kaçış yaşıyor, ama eninde sonunda bu kaçışın ardından yine kendi özlerine döndüklerini söyleyerek yabancılaşma kavramına dikkat çeker burada.

3. 3. 2. 4. 1. Ana Figür Olarak Ben Anlatıcı

Ana figürün otobiyografik beşlemenin ilk eserinde göze çarpan yabancılaşma sorunu, burada da devam eder. II. Dünya Savaşının son yıllarını gören ve savaşın meydana getirdiği olumsuz havayı soluyan, zor şartlar altında kalan ana figür, savaşın olumsuz ve yıkıcı etkilerini bu eserde de gözler önüne serer.

Ne okul hayatına, ne de yurttaki hayatına tahammülü hiçbir zaman olmamıştır. Ailesinden göremediği sevgiyi büyükbabasından görmüş, onun evinde rahatlığa ermiş ve sadece büyükbabasıyla mutluluğu tatmıştır. Kendisini hiçbir zaman eğitim dünyasına ait biri olarak görmemiş, oradan kaçıp kurtulmak istemiştir hep. Ailesi yani annesi ve üvey babası, ona karşı kayıtsız durmuştur hep. Ana figüre göre, aile kavramından bahsetmek imkânsızdır. Çünkü hiçbir zaman ailesi gerçek bir aile olamamıştır:

“Aile, ki bu insanlardaki ve içlerindeki her şey daime ve ömür boyu aile kavramına karşı olmuş olduğu için asla bir aile olmamıştı, aralarında kan bağı olan ve hala ellerinde kalabilmiş tek bir konutta oturan insanlar toplamıydı...”²⁹¹

Ona göre aile, aynı evde oturan, yaşayan insan topluluğudur sadece. Aile bağları asla onun istediği gibi güçlü olamamıştır. Aynı evin içinde dokuz kişi yaşamış hep, ama asla bir aile oluşturamamışlardır. Üvey babası evin kazancını elde etmek için çalışmış, annesi de onlar için hep yemek pişirmiştir. Sadece onlar sürdürmektedir evin geçimini ona göre. Savaşın etkilerinden dolayı evinde huzursuzluk hâkim olmuştur. Ruhlarını

²⁹¹ A.g.e., s. 43.

sarmalayan umutsuzlukları, aralarındaki iletişimi de koparmıştır sanki. Sadece iletişimi, ilişkilerini değil, duygularını da. Sanki herkes birbirlerinden beklemektedir yapılması gereken şeyleri. Biri kendi ayakları üzerinde dursa, kendi parasını kendisi kazansa sevineceklerdir belki de.

İşte içten içe tüm bunları düşünen ana figür, adeta çaresiz durumda olan ailesinden, aile içi huzursuzluktan, sevgisizlikten, maddiyatsızlıktan, vb. kaçma olanağını bakkal dükkânında çıraklık yapıp para kazanacak olmakla elde eder. İşi duyuru esnasında duymuştur. Evde kimseye sormadan yalnız başına hareket edip, yalnız başına karar alır ve okulunu terk edip çalışmak ister. Zaten okulundan, liseden, kaldığı yurttan, öğretmenlerinden hep nefret etmiş, öğrenim hayatı onun için çekilmez olmuştur. Bu yüzden ailesindeki ve okul hayatındaki bu duruma tahammül etmek yerine, çalışmayı tercih eder. Sadece annesi tarafından hakaretlere uğramadığını, üvey babasının da ona hep sövdüğünü söyler. Onun ve annesinin bu davranışlarından dolayı aniden daha on altısında bu kararını alır ana figür. Bunu şöyle anlatıyor eserde:

“Tam da yeni okul kitapları yeni defterler almıştım, büyükbabam yine bir matematik öğretmeni aramaya başlamıştı bile. Vasimin bana ettiği küfürleri, besleyicimin her günkü ilençlerini daha sonsuz bir süre sineye çekmek ve bu ilençlerden ölesiye yılmak zorunda olduğum için, diye düşündüm, sonra apansız, ayrılığı gerçekleştirdim.”²⁹²

Her ne kadar bu kararını yalnız başına alsada ev halkına kararını açıkladığında onlardan tepki bile görmez. Annesi ve üvey babası yine ona, her zaman olduğu gibi kayıtsız durur; büyükbabası da anlayışla karşılar kararını. Onu bir ‘yabancı’ gibi görmüşler ve çocuklarını da kendilerine ‘yabancılaştırmışlardır’ daima. Tam bu esnada içinde bulunduğu yalnızlığı daha da hissettiğini şöyle aktarır ana figür:

“Evde ilgisizlik (annem, vasim) ve anlayışa son derece hazır olma (büyükbabam) şeklinde tepki gösterdiler. Yeni durumu o anda kabullendiler, en ufak bir tartışma bile yapılmadı. Zaten çok uzun süredir kendimle baş başa kalmıştım, gerçekte ne denli yalnız olduğum bu alanda belirginleşti.”²⁹³

Ailesindeki bu durum onu o kadar rahatsız eder ki, ne okuldaki hayatına ayak uydurabilmiş ne de yurttaki. İnsanlarla ilişki içinde olamamıştır hiç. Bunu şu cümlelerinden anlarız:

²⁹² A.g.e., s. 45.

²⁹³ A.g.e., s. 7.

“Okul mekanizmasıyla bağıntılı insanlarla da hiçbir bağıntım olmamıştı, öte yandan mahzenle bağıntılı olan her şeyin derhal ve en yoğun bir şekilde çekimine kapılmışım...”²⁹⁴

Bir yabancı gibi durmuştur okul ve yurt arkadaşlarına görüldüğü üzere. Yabancılaşma hissini mahzen diye nitelediği bakkal dükkânında çalışmaya başlayınca kadar daha çok duyar içinde. Annesinin, üvey babasının tavırlarından dolayı ilk yabancılaşmayı ailesinin içinde duymuş, okul hayatında da bu tavrını sürdürmüştür. Sadece okula ve insanlara değil, yaşadığı yere bile yabancı gibi durduğu, sarf ettiği şu cümlelerden anlamak mümkün:

“...kendimi bu mahzene ve bu insanlara ait hissediyordum, oysa kendimi hiçbir zaman okulun dünyasına ait hissetmemiştim, Reichenhaller Caddesi, şimdi gördüğüm gibi, asla benim caddem olmamıştı, tıpkı hala benim yönüm olmuş olmadığı gibi, benim caddem ve benim yönüm Rudolf-Biebl Caddesiydi...”²⁹⁵

Kendisini hiçbir yere ait hissetmeyen ana figür, sadece çiraklık yaptığı yerin bulunduğu Reichenhaller Caddesini tanıdığını, mahzen diye adlandırdığı sadece bu yere kendisini ait hisseder. Bu düşünceleriyle yabancılaşmayı açıkça hissettirir eserde. Çünkü okulda hiçbir amacı, tutkusu olmamıştır. Fakat şimdi bu mahzende, başarılı bir tüccar olma amacı ve ümidi güder az da olsa.

Okulunda yaşadığı yabancılaşmayı, “Yıllar boyunca bir öğrenme fabrikasına gitmiş ve bir öğrenme makinesinin başında oturmuştum...”²⁹⁶ cümlesiyle de hissettirir bizlere. Okula sadece tek bir amaç, yani öğrenme amacıyla gidildiği bilinen bir gerçektir. Okulu fabrikaya benzeten ana figür, aslında fabrikalardaki işçilerin makineleşmesiyle, kendisinin bir öğrenme makinesinin başında oturmasını özdeşleştirir ve bu yüzden onlar gibi, yabancılaşmanın içinde olduğunu ima eder. Mahzende çalışmanın doğru olduğunu düşünür. Çünkü orada insanlar için artık bir şeyler yapacak, ayrıca kendi ayakları üzerinde durup ailesine artık yük olmayacaktır. Ayrıca ölme ya da okulu terk etme ikileminden, annesinin/üvey babasının ilgisizliğinden, nefret ettiği okul ortamından, yalnızlığından uzaklaşmış olacaktır. Artık yaşama ümidi vardır onun. İyi bir tüccar olma amacı da.

²⁹⁴ A.g.e., s. 15.

²⁹⁵ A.g.e., s. 15.

²⁹⁶ A.g.e., s. 7.

Kendisinin de dile getirdiği gibi, yıllardır kimseyle iç içe olmamış, kimseyle doğru dürüst iletişim kurmamış, adeta insanlara yabancılaşmış bir hayat sürmüştür. Eserde bundan şöyle bahsediyor:

“İnsanlarla ancak şimdi, yeni ortamındaki bu günlerde yeniden dolaysız, doğrudan doğruya dolaysız ilişkim olmuştu, insanlarla böyle bir dolaysız, doğrudan bir yakınlık benim için yıllardır olanaksızdı, önce kafam, sonra maneviyatım okulun ve onun eğitim zorlamalarının ölümcül boyunduruğu altında adeta boğulmuştu...”²⁹⁷

“Yaşıyordum, yıllar boyunca ölü kalmıştım”²⁹⁸ diyerek seneler boyu dış dünyaya yabancılaşmış olarak varlığını sürdürdüğünü ima eder. Ölüler, artık bir yabancıdır. Yaşadıkları dünyayı terk edip, soyut dünyaya göç ederler çünkü. Bu yüzden onlar artık bize yabancı gibi gelir. Onları ne duyabilir, görebilir, ne de konuşabiliriz onlarla. Bu dünyaya ve yaşayan canlılara yabancıdırlar artık. Ana figür de kendisini ölü olarak adlandırdığı için o da yabancıdır ve çocukluğundan beri yaşadığı olumsuz olaylar dizisi onu gün be gün yabancılaşmıştır dış dünyaya. Fakat bu mahzende çalışarak insanlarla iletişim kurmayı becerir, hatta ve hatta hayatı boyunca kimseyle iyi anlaşamayan ana figür, oradaki insanlarla iyi anlaştığını ve bu duruma kendisinin de şaşırıldığını şu şekilde belirtir:

“...oysa mahzende hiçbir biçimde ilişki kurma zorluğu çekmiyordum, tam tersine, daha en başından, çok iyi geçinmiş ve karşılıklı anlayış içinde olduğum çalışma arkadaşlarıma ve mahalleli müşterilere karşı bütünüyle sorunsuz oluşum, beni şaşırtıyordu, oysa Scherzhauserfeld Mahallesinin sakinleriyle konuşurken ya da onlarla ilgilenirken en ufak bir zorluk bile çekmemiştim.”²⁹⁹

Mahzende çalışma arkadaşlarına ve gelen müşterilere karşı yabancı durmaz ana figür. Onlarla konuşur, sohbet eder, onların işlerini görür. Fakat liseye gittiğinde böyle bir ilişkisinin olduğundan söz edilemez. Kendisi de bunu açıkça dile getirir:

“Lisede, her insani ilişki benim için başa çıkılmaz, ister öğrencilerle, isterse öğretmenlerle olsun hemen her durumda aşılabilir bir zorluktu, benimle diğerleri arasında sürekli, mesafeli olmakla kalmayıp nerdeyse düşmanca veya hasımane bir gerginlik bulunmuştu, zamanla bütünüyle içinden çıkılmaz bir hale gelen bir yalnızlık durumuna düşmüştüm...”³⁰⁰

Görüldüğü gibi, öğrenim hayatında kimseyle bağlantı kurmamış, bu yüzden hep bir kenara itilmiş ve yalnızlığa bırakılmıştır. Kendisini, dışlandığı toplumdan soyutlamış,

²⁹⁷ A.g.e., s. 8-9.

²⁹⁸ A.g.e., s. 9.

²⁹⁹ A.g.e., s. 20.

³⁰⁰ A.g.e., s. 20.

dış dünyayla ilişkisi olmamış, bu yüzden sevmek de istememiştir kimseyi. Kendisi çevresine karşı böyle bir tutum sergilediği için de, çevresi ve toplum tarafından da artık dışlanmaya maruz kalmıştır. Yabancı gibi yaşamayı tercih etmiş, hem kendisine hem de çevresine iyice yabancılaşmıştır böylece. Bu tavrı benimsemesinde büyükbabasının büyük rolü olduğunu söyler ve onu suçlar. Büyükbabasının onda yarattığı bu tutuma göre, eğer kendisini insanların içine bırakırsa varlığı yitip gidecektir ana figürün ve bu yüzden onlarla muhatap olmamıştır o zamanlar. Böylece ana figürü yabancılaşmanın doruğuna eriştiren büyükbabası olmuştur. Onda meydana gelen bu yabancılık hissinin o zamanlar farkında olmadığını şöyle söylüyor:

“...yüksek öğrenimdeki mutsuzluğumdan, bana ifrada varıncaya dek yalnız kalmayı öğretmiş olan büyükbabam suçluymdu, fakat hiçbir insan yalnız kalarak ve uzak durarak yaşayamaz, yalnız olarak ve uzak durarak mahvolur, mahvolmak zorundadır, ölümcül çevre olarak toplum, söylediğim şeyci onaylar. Mahvolmak istemiyorsam, benim için her şey demek olan insandan ayrılmalıydım, yani herkesten ayrılmalıydım ve herkesten bir anda ayrıldım, bunun sonuçlarının bilincinde değildim, ayrılık gerçekleştirilmeyi bekliyordum.”³⁰¹

Ana figür, evinde süregelen huzursuzluğu hep içinde saklı tutar. Çalışma arkadaşlarına ya da Bay Podlaha’ya eviyle ilgili olumsuz bir hava sezdirmez. Ailesiyle ilgili sorunsuz bir imaj çizer onlara. Evine gittiğinde mutsuz bir kişiliğe bürünür, işe geldiğinde tam tersi, mutlu bir kişiymiş gibi davranır. İki zıt kutup havası yaşatır kendisine. Mutlu gibi görünse de, isteyken bazı duygularını gizler. Böylece aslında kendi içinde, daha doğru söylemek gerekirse, ruhunda yabancılaşma hissi oluşur:

“...bizim evde kaotik durumların hüküm sürdüğünü söylemedim, aksine, mahzen arkadaşlarıma ve özellikle Bay Podlaha’ya bizimkilere ve evime ilişkin rahatlatıcı bir tablo çizdim. Kendimi korumak için, evimin halini saptırdım ve hiçbir zaman evimin gerçekte nasıl, -acımasız ve umutsuz- olduğuna ilişkin en ufak bir imada bile bulunmadım. Susarak gizlemek yalan söylemek değildir ve ben hemen her şeyi susarak gizledim. İçinde daima yalnızca moralimin bozulmuş olduğu evden dışarı çıktım, soluk aldım ve adımlarımı hızlandırdım ve her gün sanki yaşamım söz konusuymuş gibi Rudolf-Biebl Caddesinden geçerek Scherzhauserfeld Mahallesinden aşağıya koştum. Üzgün ve bezgin biri olarak çıkmıştım evden dışarı ve neşeli biri olarak girmiştım Scherzhauserfeld Mahallesinden içeri.”³⁰²

Çalıştığı bakkal dükkânına gelen müşterilerle iyi geçinen ana figür, bunu “‘insan ilişkileri ustası’”³⁰³ Bay Podlaha’ya borçlu olduğunu söyler. İnsanlarla iletişim kurma kolaylığına onun sayesinde varmıştır. Yıllarca büyükbabası, onu ve ailesini insanlardan

³⁰¹ A.g.e., s. 44.

³⁰² A.g.e., s. 59-60.

³⁰³ A.g.e., s. 64.

uzakta tutmuş, kendisinde oluşan yalnızlığını ve insanlarla iletişim kurma zorluğunu patronu sayesinde yendiğini söyler.

Podlaha ile tanışınca kadar insanlarla bir paylaşımı olmamış, fakat şimdi bu mahzende bunu aşma olanağını bulur. Mahzende çalışarak bazı yeteneklerinin olduğunun farkına varır. Uzun süredir içinde gizlediği neşesini dışa yansıtmış ve bu özelliğini artık özgürce yaşamının farkındadır şimdi. İşine başlar başlamaz hemen ayak uydurur ve yapılması gereken şeyleri kolaylıkla yerine getirir. Artık kendisini “özgür” hissetmektedir ve “her şeyi özgür istemiyle”³⁰⁴ yapar. İş zor olsa da görevini büyük bir istekle yerine getirir. Her gün dükkânı ve depoyu temizler, düzenler, toz alır, dükkâna gelen un, patates, şeker, vb. çuvallarını taşır, yiyecekleri paketler, ekmek keser, çatal, bıçak, kaşıkları, bardakları yıkar ve siler, pencereleri/yerleri siler, duvarlardaki böcek/örümcek ağlarını temizler, müşterilerle ilgilenir. Yalnızlığını biraz olsun aşmaya çalışır böylece. Her şeyi düzenli ve özenlice yapar ve patronuna işteki diğer arkadaşlarının yaptığı gibi zorluk çıkarmaz ve en küçük bir yanlışı olmaz.

İşyerindeki diğer çırak dükkânda hırsızlık yapar, fakat yardımcı Herbert ile patronu tarafından yakalanır. Bu olaydan sonra ortadan kaybolur. Herbert ise daha sonraları kendi işini kurar ve dükkânda sadece patronla kendisi kalır. Sadece tek işçi olarak o kalsa da, neredeyse insanüstü bir gayret göstererek her işin üstesinden gelmeyi başarır. Ta ki soğuk bir kış günü iyice hastalanıp yatağa düşene kadar. Ana figür, bir kış günü çıraklığının üçüncü senesinde yağın karla birlikte dükkâna gelen patates dolu kamyonu tek başına boşaltmak zorunda kalır. Hava şartları sertleştiğinde ise ağır bir şekilde üşütüp hasta olur. Haftalarca ateşler içinde evde yatar. Tam iyileşmeden dükkâna gidip tekrar aynı hastalığı daha ağırlaşır ve işi bırakmak zorunda kalır. Daha sonra hastalığından dolayı yalnızlığını ve dışlanmışlığını tekrar yaşayacağı senatoryuma kaldırılır ve oradaki hayatını otobiyografik beşlemenin üçüncü kitabında anlatmaya devam eder.

3. 3. 2. 4. 2. Yan Figürler

Eserde hayatını anlatan Ben-anlatıcı olduğu için, ön planda olan ve hakkında bilgiler verdiği diğer kişilere pek rastlanmaz. Daha çok özellikle patronu Bay Podlaha’yı över

³⁰⁴ A.g.e., s. 46.

ve onun hakkında az olsa bilgiler verir. Kendi hayatını patronunkiyle özdeşleştirerek onun hayatında da benzer durumlar ve olaylar olduğunu aktarır. Dükkâna gelen müşterilerde diğer insanlarda yaşadığı gibi yalnızlığı hissetmez. Oraya gelenler her ne kadar sabıkalı, alkolik insanlar olsalar da, onların gerçekten iyi insanlar olduklarını söyler.

Bay Podlaha: Bay Karl Podlaha, ana figürün çıraklık yaptığı bakkal dükkânının sahibidir ve başarılı bir tüccardır. Dükkânının bulunduğu yer ana figürün sürekli tekrarladığı Scherzhauserfeld mahallesidir. Kendisi başarılı bir müzisyen olmak istemiş, fakat tüccarlık eğitimi alarak tüccar olarak kalmıştır. Ama yine de tüccar olmadan evvel, Viyana’da müzik oluna gidip yüksek öğrenimini bu okulda görür. Fakat savaşın etkisi tüm insanları vurduğu gibi onu da vurarak Podlaha, yüksek öğrenimini tamamlayamaz. Savaşın etkisinden dolayı müzik eğitimi kursağında kalır ve bu uğurdaki tüm hayalleri sona erer. Daha sonra öğrendiği tüccarlık mesleğine geri dönüş yapar ve Salzburg’a gidip bakkal dükkânı açar.

Podlaha, müzisyen olamadığı için hayaline ulaşamaz. Bakkal dükkânını açması, sadece geçimini sağlamak içindir. Salzburg şehrinde virane olan ve sağlıksız insanların yaşadığı Scherzhauserfeld Mahallesi’ne gelir. Tüccarlık yapacağı dükkânı burada açar. Ana figür tarafından bahsedildiği üzere, bu mahalle kentten uzak şehir dışında kalan bir yerdir ve Podlaha’nın ilgisini çeker. Hayaline ulaşamamış biri için ilgi çeken bir yerdir burası. Çünkü Podlaha da istediği mesleğe kavuşamamış, savaşın etkilerini yaşamış ve umutsuzluğun içine düşmüştür. Bu yüzden herkesten uzak kalmak istemiş olmalı ki, şehrin dışında bir yerde çalışır ve yaşar. Şehrin dışında yaşadığından dolayı da dış dünyadan soyutlanmış olarak görülür kendisi. Sadece geçimini sağlamak amacıyla olduğundan ve hayaline artık çok uzak kaldığından bir nevi yabancılaşma yaşar içinde. Ana figür onu yaşadığı çevreden soyutlanmış biri olarak görür özünde ve şöyle dile getirir bu düşüncelerini:

“...çünkü bu mahalle sözümona normal dünya tarafından dışlanmış bir insan için kendi başına büyük bir çekicilikti, ve Podlaha sözümona normal dünya tarafından dışlanmıştı, tıpkı benim de bu normal dünya tarafından dışlanmış olduğum gibi, böyle bir durumda adımlar tamamen doğal bir biçimde arafa ya da cehenneme yönelir, olasılıkla o da benim gibi kendini araftan ya da cehennemden yararlanan biri olarak duyumsuyordu.”³⁰⁵

³⁰⁵ A.g.e., s. 39.

Onu toplumdan soyutlanmış biri olarak görür ana figür de. Çünkü kendisi hep müzisyen olmak ister, fakat savaşın ve ebeveynlerinin zorlamasıyla tüccarlık eğitimi alıp bu mesleği yapmaya karar verir. Görünen o ki, özgürlüğü kısıtlanır ve istediğini yapamaz duruma gelir. Yabancılaşma yaşar adeta kendi özünde. Ana figürle olan sohbetlerinde hep bu isteğinden bahsetmiş ve ana kahraman, onun toplumdan dışlanmış biri olduğunu daha da iyi anlar. Çünkü kendisi de toplumdan soyutlanmış, dışlanmış biridir ve kendi hayatı ile Podlaha'nın hayatının benzerlikler taşıdığını belirtir. Tüm bunları şu şekilde aktarır:

“Doğasının benim doğamla birçok ortak yönü vardı, ne kadar çok ve ne ölçüde ortak olduğunu ancak şimdi öğreniyorum, fakat bu konuda konuşmanın zamanı değil. Rastlantı, eğer bir rastlantı varsa, karakterlerinin en küçük ayrıntısına dek birbirlerine benzeyen iki insanı, Podlaha'yı ve beni, bir araya getirmişti. Podlaha'nın özü benimkine paraleldi. Mesleği, yani gıda tüccarlığı, sıkıcı ve çoğu kez olduğu gibi dayanılmaz geldiğinde, hep aynı tümcelerle ve hep aynı yakınma diliyle, aslında müzisyen olmak istediğini, anne babasının isteği üzerine tüccarlık öğrendiğini söylerdi, ama yine de müzisyen olmak istemişti, Viyana Filarmoni Orkestrası'nda bir kariyer onun hedef zirvesi olmuştu.”³⁰⁶

Kendisinin yaşam tarzını patronunkiyle özdeşleştirir. Yabancılaşma olgusunu açıkça dile getirmese de, her ikisinin toplumdan dışlanmışlıkları, umutsuzlukları, özgürlüklerinin kısıtlanmışlığı niteliklerinden çıkarmak mümkündür. Ayrıca onun da bahsettiği gibi, Podlaha'nın şehirden uzak, normal toplum yaşamından farklı bir yaşam tarzının olduğu Sherzhauserfeld Mahallesi'nde iş ve yaşam kurmasından da anlaşılabilir. Kendi yaşadığı yerde de tüccarlık yapacağı bir yer bulabilir ya da dükkânını orada açabilir. Demek ki o da topluma, yaşadığı yere, kendi etrafındaki insanlara yabancı hisseder kendisini ve oralarda yaşayamayacağını bilincine varır daha sonra. Kendisine yaşamını sürdürmesi için bu insanlardan ve toplumdan uzak başka bir yerleşim yerine gitme isteği duyar. Kendisini yabancı, yalnız hissettiği bu yerlerden uzaklaşp barınabileceği kentten uzak bir yerleşim yeri.

Tüm bunlar yabancılaşma unsurları olarak görülebilir. Eserde açıkça dile getirilmese de ana figürün sarf ettiği “toplumdışı”³⁰⁷ gibi kavramlardan yabancılaşma olgusunu anlamak zor olmasa gerek.

Müşteriler: Podlaha'nın gıda dükkânı mahallenin sadece gıda dükkânı değildir. Mahallede yaşayanlar, sadece bir şeyler satın almak için gelmezler buraya. Sohbet

³⁰⁶ A.g.e., s. 40.

³⁰⁷ A.g.e., s. 39.

etmek, evlerindeki hoşnut olmadıkları atmosferden biraz olsun uzaklaşmak adına bu dükkâna gelirler.

Gelenler arasında tek tip insanlar da yoktur. Kimisi alkolik, kimisi yaşlı insanlardır. Kimisi de ana figürün ilerleyen yıllarda muhabirlik yaptığı adliyede karşılaştığı ve suçlu olarak görülen sabıkalı insanlardır. Bu gıda dükkânından başka oyalanacakları veya gidecekleri başka bir yer yoktur mahallede. O yüzden yaşamlarının sıradanlığından biraz olsun kendilerini geri çekmek için, bu dükkâna uğrarlar, bir şeyler satın alırlar veya sadece konuşmak, sohbet etmek için gelirler. Onların yaptıkları başka herhangi bir şey yoktur.

Diğer insanlardan, kentin yaşam koşullarından farklı bir hayatları vardır. Kentte yaşayan diğer insanlar gibi, farklı bir amaç uğruna yaşamazlar. Oyalandıkları herhangi bir şeyleri yoktur. Onlardan uzakta bir hayata sahip olmuşlardır. Bu sebeple bu insanlar da toplumdışı olarak görülebilir. Çünkü ilgilendikleri başka insanlar veya nesnelere, olgular yoktur. Adeta yabancı gibidirler. Zaten mahallelerinin kentten uzak, virane bir yerde olması, onların yabancılıklarını, yani kendilerini diğer yerlerde yaşayan insanlardan soyutladıklarının göstergesidir. Mahalle sakinleri yani müşterilerin bu durumundan şöyle bahsediliyor:

“Mahzenin, daha sabahın sekizinde açlar ve yarı açlar tarafından bir gıda kalesi gibi kuşatıldığı günleri, yalnız kalmış yaşlılara ve alkoliklere ait günler izliyordu. Fakat Karl Podlaha'nın gıda işyeri olarak mahzen, daima mahallenin merkeziydi, burada bir başka konuşma yeri yoktu, bir kahve, bir meyhane yoktu, sadece, tamamen içlerinde oturanların mahvedilmesi ve tehlikeye sokulması uğruna inşa edilmiş, tekdüzelikleri ve iğrençlikleri içinde hangi ruh halinde olursa olsun herkesin çürümek, yıkılmak ve yok olup gitmek zorunda olduğu binalar vardı. Kadınlar, mahzene bir şey satın alacak olmasalar da gelirlerdi, en ufak bir alışveriş bahanesi olmaksızın, her defasında aniden, hemen hemen hepsi de herhangi bir zamanda sıkıntıdan, sırf iki çift laf edebilmek için gelirlerdi, bu daha beton merdivende görünmeleriyle belli olurdu, aşağıya, mahzenin içine geldiklerinde, dayanılmaz evlerinden sırf biraz sakinleşme, bir yaşam olasılığı için kaçmış oldukları, enikonu belli olurdu. Mahzen, bu mahalledeki insanların birçoğu için daima tek ve son kurtuluş olmuştu. Birçokları mahzene girmeyi alışkanlık haline getirmişlerdi ve her gün görünürlerdi, mahzene, duruma göre bir günde birçok kez, küçük bir alışveriş için, örneğin beş deka tereyağı için, gelmelerinin nedeni parasızlık değildi, aksine, böylelikle, daha kısa aralıklarla yaşamsal zorunluluktan daha kısa aralıklarla mahzene inme, çoğu durumda ölümcül ortamlarından kaçma olanağı buluyor olmalarıydı.”³⁰⁸

Bu cümlelerden anlaşıldığı gibi, müşteriler sefalet içinde yaşam sürerler. Evlerinde süregelen bu sefil yaşamlarından kurtulmak için bu dükkâna gelirler. Belki de

³⁰⁸ A.g.e., s. 8.

çaresizliklerini, ümitsizliklerini, yalnızlıklarını, toplumdan soyutlanmışlıklarını biraz da olsa unutmak isterler. Kendilerini farklı algıladıklarından ve bazı yaşam koşullarından kurtulmak için bulabilecekleri veya yapabilecekleri başka bir şans yoktur buraya gelmelerinden başka. Arayış içinde oldukları besbellidir. İçlerinde bulunduğu durumdan kaçıp kurtulma arayışı. Yabancılıklarından sıyrılma arayışıdır belki de.

SONUÇ

Bu çalışmada kendine has, sıra dışı üslubuyla yazdığı birçok edebi türdeki eserleriyle gerek Avusturya, gerekse Almanca Edebiyat'ta önemli bir yer edinen Thomas Bernhard'ın otobiyografik eserlerinin ilk iki eseri olan *Neden* ve *Mahzen*'deki yabancılaşma olgusunu incelemeye çalıştık. İncelememizde onun diğer türdeki eserlerini ve otobiyografik beşlemesini de göz önünde bulundurduk. Bernhard, edebiyat dünyasına şiir türüyle girmiş, daha sonra tiyatro, roman, hikâye türünde de başarılı eserler meydana getirmiştir. Eserlerinin hemen hemen hepsinde büyük bir karamsarlık, ümitsizlik, öfke, kin, olumsuz olay ve kişiler vardır. Her bir eseri öfke, nefret, ölüm, kopuk ilişkiler, vb. döngüsü içerisinde süregelmiştir.

II. Dünya Savaşı'nın olumsuz etkilerini gören ve bizzat yaşayan, gayrimeşru bir çocuk olarak dünyaya gelen, babasını ömrü boyunca hiç tanımayan, annesinin ve üvey babasının sövgü ve nefretine maruz kalan, sadece büyükbabasının sevgi/ilgisiyle büyüyen, bunlardan dolayı da yalnızlığını her daim hissededen, kimseyle kolay kolay iletişim kurmayan, toplumdan uzaklaşıp kendini insanlardan soyutlayan ve ülkesiyle ilgili hemen hemen her şeyden nefret eden biri olarak Bernhard, kendisine, topluma kısaca dış dünyaya karşı yabancı durmuştur hep. Çevresindeki insanlarla ayrı dünyalarda yaşıyan birinin yabancılaşmayı hissetmesi kaçınılmaz bir hâl alır.

Çalışmamızın ilk bölümünde, eserlerini incelemeyen önce onun biyografisi, eserleri ile onların genel özellikleri ve Avusturya Tarihi / Edebiyatı ile ilgili bilgiler verdik. Dünyada ve ülkemizde birçok yazar, gazeteci ve bilim insanlarının çalışmalarında, araştırma ve makale yazılarındaki yerini de irdelemeye çalıştık. Bugüne değin birçok araştırma ve bilimsel çalışmalarda geniş bir yer edindiğini saptadık. Tuhaf olgular içeren eserlerini alışılmışlığın dışında kaleme aldığından Bernhard'ın günümüzde de halen incelendiğini gördük.

İkinci bölümde yabancılaşma kavramını etimolojik açıdan inceleyerek anlamını açıklamaya çalıştık. Birçok kişi tarafından farklı tanımlamalar yapıldığını tespit ettik. Daha sonra kavramın Hegel tarafından ontolojik bakış açısıyla ele alındığını ve onunla birlikte felsefi alanda kuramsallaştığı, iktisat alanına da Marx tarafından taşındığını belirttik. Böylece kavramı kuramsal açıdan incelemeye devam ederek diğer

düşünürlerin de görüşlerini açıkladık. Hegel yabancılaşmayı ontolojik, Feuerbach teolojik, Marx felsefi ve iktisadi, Marcuse felsefi, Fromm psikanalitik bakış açısıyla ele yorumlar. Yabancılaşma olgusunun felsefe, psikoloji, iktisat, sosyoloji, vb. gibi disiplinlerden edebiyat dünyasına da sıçradığını tespit ettik. Edebiyat Dünyasında Yabancılaşma adlı başlık, Batı ve Türk Edebiyatı'nda kavramın nasıl ele alındığını inceledik. Batı Edebiyatı dünyasında Dostoyevski, Beckett, Sartre, Camus; Türk Edebiyatı'nda özellikle Oğuz Atay, Orhan Pamuk, Sabahattin Ali, Attila İlhan; Almanca Edebiyat'ta ise, Goethe, Kafka, Canetti, Frisch, Hesse ve Bernhard gibi yazarların işlediğini ve onların yabancılaşma olgusunun göze çarpan eserlerinden birer örnek sunduk. Batı Edebiyat'ta kavramın daha önce kullanılmaya başlandığını, özellikle 20. yüzyılda modernist edebiyatta romanlarda göze çarptığını ve Türk Edebiyatı'nda da başat konulardan biri haline geldiğini vurguladık. İlk kez teolojide ortaya çıkan yabancılaşmanın kullanım alanı iyice genişlemiş ve nitekim edebiyatta da yerini almıştır. 19 yüzyılda makineleşmenin ve teknolojinin hızla ilerlemesiyle insanların değeri küçülmüş ve onlar kendilerine, topluma, yaşadığı dönem ve yerlere uzaklaşmıştır. Böylece yabancılaşma, etkisini giderek artırmıştır.

Edebiyat dünyasında verdiğimiz örnekler arasında Bernhard'da da bu olgunun görüldüğünü çalışmamızın son bölümü olan üçüncü bölümde inceledik. Daha anne karnındayken babası tarafından terk edilip, evlilik dışı biri olarak Avusturya toplumunun ahlâki norm ve değerlerinden ötürü başka bir ülkede dünyaya gelen Bernhard, yaşamında çok zorluklar çektiğini otobiyografik eserlerinde açıkça dile getirir. Özellikle bu eserlerden incelediğimiz *Neden* ve *Mahzen*'de, savaşın katı ve tüm olumsuz koşullarından ailesinin de pay çıkardığını, annesi tarafından ve toplum tarafından dışlandığını, sevgisiz bir dünyada yetişmenin acısını gördük ve tattık. Yalnızlığını ve sürekli intihar etme düşüncesiyle yaşadığını, kendisini değersiz ve bir hiç olarak gördüğünü tespit ettik. Hemen hemen her şeye duyduğu öfke ve nefreti akılalmaz bir hâl alıp kendisini topluma ne kadar yabancılaştırdığını belirgin kıldık.

Bu çalışmada Bernhard'ın otobiyografik eserlerindeki yabancılaşma olgusunu irdelememizin yanı sıra, onun diğer türdeki yapıtları hakkında da genel bilgiler vermeye çalıştık. Neredeyse tüm eserlerini aynı dilsel özelliklerle, aynı türdeki olay ve olgularla, benzer karakterlerle kaleme aldığını gördük. Yazar, otobiyografik eserlerinde hayatında

yaşadığı zorlukları, yine aynı dilsel ve yapısal özelliklerle anlatır. Otobiyografik eserlerini yakından inceleyerek, onu ve onun yazın evrenini daha yakından tanıma fırsatı bulduk. Bu yüzden Bernhard hakkında bilinen ya da bilinmeyen gerçekleri ayrıntılı olarak gözler önüne sermeye çalıştığımız bu çalışmanın, onun diğer eserlerini daha bir anlaşılır kılma ve eserlerini neden bu kadar olumsuz, tuhaf, sert bir tutumla kaleme aldığını ortaya çıkarma bağlamında fayda sağlayacağını düşünüyoruz. Hayatı ve dolayısıyla hayatını anlattığı otobiyografik eserleri daha önceden incelenmediği için bu çalışmayla önemli bir eksikliği gidermiş olacağız.

KAYNAKÇA

Birincil Kaynaklar

- BERNHARD, Thomas. **Auf der Erde und in der Hölle**. Salzburg: Otto Müller Verlag, 1957.
- BERNHARD, Thomas. **In hora mortis**. Auflage 5. Berlin: Insel-Verlag, 1958.
- BERNHARD, Thomas. **Unter dem Eisen des Mondes**. Köln: Kiepenheuer-Witsch, 1958.
- BERNHARD, Thomas. **Ave Vergil**. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1981.
- BERNHARD, Thomas. **Die Billigesser**. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1988.
- BERNHARD, Thomas. **Korrektur**. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1988.
- BERNHARD, Thomas. **Stücke 4**. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1988.
- BERNHARD, Thomas. **Der Italiener**. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1989.
- BERNHARD, Thomas. **Midland in Stilfs**. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1989.
- BERNHARD, Thomas. **Amras**. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1990.
- BERNHARD, Thomas. **Kahramanlar Alanı**. Ahmet Arpad (çev.). İstanbul: Can Yayınları, 1992.
- BERNHARD, Thomas. **Odun Kesmek**. Sezer Duru (çev.). İstanbul: Simavi Yayınları, 1992.
- BERNHARD, Thomas. **Neden**. Mustafa Tüzel (çev.). İstanbul: Mitos Boyut Yayınları, 1993.
- BERNHARD, Thomas. **Mahzen**. Mustafa Tüzel (çev.). İstanbul: Mitos Boyut Yayınları, 1994.
- BERNHARD, Thomas. **Ein Fest für Boris**. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1996.
- BERNHARD, Thomas. **Bir Çocuk**. Kemal Boztepe (çev.). İstanbul: Mitos Boyut Yayınları, 1997.
- BERNHARD, Thomas. **In der Höhe-Rettungsversuch-Unsinn**. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1997.

- BERNHARD, Thomas. **Soğukluk**. Nadide Amasyalı (çev.). İstanbul: Mitos Boyut Yayınları, 1997.
- BERNHARD, Thomas. **Suluk**. Ebru Omay (çev.). İstanbul: Mitos Boyut Yayınları, 1997.
- BERNHARD, Thomas. **Ungenach**. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1998.
- BERNHARD, Thomas. **Watten-Ein Nachlaß**. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1998.
- BERNHARD, Thomas. **Tiyatrocu**. Özdemir Nutku (çev.). İstanbul: Mitos Boyut Yayınları, 1999.
- BERNHARD, Thomas. **Bitik Adam**. Sezer Duru (çev.). İstanbul: Yapı kredi Yayınları, 2000.
- BERNHARD, Thomas. **Das Kalkwerk**. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 2001.
- BERNHARD, Thomas. **Ses Taklitçisi**. Ahmet Uğur Nalcıoğlu ve Ahmet Sarı (çev.). Erzurum: Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2001.
- BERNHARD, Thomas. **Eski Ustalar**. Sezer Duru (çev.). İstanbul: Yapı kredi Yayınları, 2002.
- BERNHARD, Thomas. **Olaylar**. Ahmet Uğur Nalcıoğlu ve Ahmet Sarı (çev.). Erzurum: Babil Yayınları, 2002.
- BERNHARD, Thomas. **Verstörung**. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 2003.
- BERNHARD, Thomas. **Yok Etme**. Sezer Duru (çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005.
- BERNHARD, Thomas. **An der Baumgrenze**. Stuttgart: Reclam Verlag, 2006.
- BERNHARD, Thomas. **Don**. Mustafa Tüzel (çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006.
- BERNHARD, Thomas. **Wittgenstein'in Yeğeni**. Fatih Özgüven (çev.). İstanbul: Metis Yayınları, 2006.
- BERNHARD, Thomas. **Dünya Düzelticisi**. Gürsel Uyanık ve Ahmet Sarı (çev.). Ankara: De Ki Basım Yayım, 2007.
- BERNHARD, Thomas. **Immanuel Kant**. Fatma Ö. Dağabakan ve Ahmet Sarı (çev.). Ankara: De Ki Basım Yayım, 2007.
- BERNHARD, Thomas. **Ritter, Dene, Voss**. Fatma Ö. Dağabakan ve Ahmet Sarı (çev.). Ankara: De Ki Basım Yayım, 2007.
- BERNHARD, Thomas. **Beton**. Sezer Duru (çev.). İstanbul: Yapı kredi Yayınları, 2008.

BERNHARD, Thomas. **Die Autobiographie: Die Ursache, Der Keller, Der Atem, Die Kälte, Ein Kind**. 2. Auflage. Salzburg: Residenz Verlag, 2009.

BERNHARD, Thomas. **Yürümek-Evet**. Sezer Duru (çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009.

İkincil Kaynaklar

ANDREW, Edward. “Work and Freedom in Marcuse and Marx”. **Canadian Journal of Political Science**. Cilt: 3, Sayı: 2, 1970.

ARİSTOTELES. **Poetika**. İsmail Tunalı (çev.). 20. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2011.

ARNOLD, Heinz Ludwig (hrsg.). **Text-Kritik Zeitschrift für Literatur 43**. München: Richard Boorberg Verlag, 1974.

ATAY, Oğuz. **Tutunamayanlar**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.

BACHMANN, Ingeborg. **Malina**. Ahmet Cemal (çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012.

BALIK, Macit. “Edip Cansever’in Tragedyalar’ında Yalnızlık, Bunalım ve Yabancılaşma”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Yaz-2011, Cilt: 4, Sayı: 18.
http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt4/sayi18_pdf/1_dil_edebiyat/balik_macit.pdf (2 Ağustos 2012)

BARTSCH, Kurt, Dietmar Goltschnigg ve Gerhard Melzer (hrsg.). **In Sachen Thomas Bernhard**, Königstein: Athenäum Verlag, 1983.

BECKETT, Samuel. **Aşksız İlişkiler**. Uğur Ün (çev.). 3. Basım. İstanbul: Ayrıntı Yayınevi, 2012.

BOHNERT, Karin. **Ein Modell der Entfremdung- Eine Interpretation des Romans “Das Kalkwerk” von Th. Bernhard**. Dissertationen der Universität Wien, Wien: VWGÖ, 1976.

BOTTOMORE, Tom. **Marksist Düşünce Sözlüğü**. “Yabancılaşma”. Mete Tunçay (drl.). İstanbul: İletişim Yayınları, 1993.

BOZKURT, Nejat. **Hegel**. İstanbul: Say Yayınları, 2005.

CAMUS, Albert. **Yabancı**. Vedat Günyol (çev.). İstanbul: Can Yayınları, 2012.

CANETTİ, Elias. **Körleşme**. Ahmet Cemal (çev.). İstanbul: Payel Yayınları, 2011.

DEMİRBILEK, Sevda. **Sosyal Güvenlik Sosyolojisi**. İzmir: Legal Yayıncılık, 2005.

- DEMİRER, Temel ve Sibel Özbudun. **Yabancılaşma**. Ankara: Öteki Matbaası, 1998.
- DOSTOYEVSKİ, Fyodor Mihayloviç. **Yer Altından Notlar**. Mehmet Özgül (çev.). 21. Basım. İstanbul: İletişim Yayınevi, 2012.
- DÖLEK, Ali. “Yabancılaşma”. <http://www.filozof.net/Turkce/felsefe-akimlari/4434-yabancilasma-alienus-alienation-kavrami-terimi-nedir-ne-demektir-konusu-hakkinda-tanimi-sozluk-anlami-tarihi-filozof-hegel-feuerbach-marks-marx-sartre-murray-levin-nettler-dusunurlerin-gorusleri-fikirleri-tartismalari-yorumlari.html> . (3 Eylül 2012).
- DURCAN, Nergis Melis. “Yabancılaşmanın İnsan Kaynakları Yönetimi Açısından İncelenmesi”, **Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi**. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007. <http://www.belgeler.com/blg/14e4/yabancilamanin-insan-kaynaklari-aisindan-incelenmesi-a-study-of-alienation-in-view-of-human-resources-management> (17 Temmuz 2012).
- ECEVİT, Yıldız. “Edebiyatta Yabancılaşma ve Yabancılaştırma”, **Virgül Dergisi**, S:14, 1998, ss. 45-47.
- EREN, Hasan. **Türkçe Sözlük**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları:549, Cilt. 2, 1998.
- ERGİL, Doğu. “Yabancılaşma Kuramına İlk Katkılar”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 1978, Cilt.33, Sayı:3, ss. 93-108. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/442/4949.pdf> (15 Eylül 2012).
- ERGİL, Doğu. **Yabancılaşma ve Siyasal Katılım**. Ankara: Olgaç Yayınevi, 1980.
- ERGİN, Ahmet. “Aile İçi İletişim”(t.y.), <http://www.ailehekimince.com/aileiciilet.htm> (14 Ekim 2012).
- ESİN, Pars. **İşbölümü, Yabancılaşma ve Sosyal Politika**, Ankara: Ankara Üni. Siyasal Bilgiler Fak. Yayınları, No: 502, 1982.
- EYÜBOĞLU, İsmet Zeki. **Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü**. 3. Basım. İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1995.
- FRİSCH, Max. **Homo Faber**. Sezer Duru (çev.). İstanbul: Can Yayınları, 1997.
- FROMM, Erich. **Yeni Bir İnsan Yeni Bir Toplum**. Necla Arat (çev.). İstanbul: Say Yayınları, 1984.
- FROMM, Erich. **Özgürlükten Kaçış**. Şemsa Yeğin (çev.). 4. Basım. İstanbul: Payel Yayınevi, 1996.
- FROMM, Erich. **Sahip Olmak ya da Olmak**, Aydın Arıtan (çev.). İstanbul: Arıtan Yayınevi, 2003.

- FROMM, Erich. **Çağdaş Topluların Geleceği**. Aydın Arıtan ve Kaan H. Ökten (çev.). İstanbul: Arıtan Yayınevi, 2004.
- FROMM, Erich. **Sağlıklı Toplum**. Yurdanur Salman ve Zeynep Tanrısever (çev.). 4. Basım. İstanbul: Payel Yayınevi, 2006.
- GOETHE, Johann Wolfgang. **Die Leiden des jungen Werthers**. Stuttgart: P. Reclam Verlag, 2001.
- HANDKE, Peter. **Kaspar**. Ankara: De Ki Basım Yayım, 2007.
- HEGEL, G.W.F. **Phänomenologie des Geistes**. Hamburg: Felix Meiner Verlag, 1988.
- HESSE, Hermann. **Bozkırkurdu**. Kamuran Şipal (çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012.
- İLHAN, Attila. **Sokaktaki Adam**. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2012.
- İLHAN, Nilüfer. “Yabancılaşma Olgusu ve Kürk Mantolu Madonna Romanı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Kış-2012, Cilt: 5, Sayı: 20, ss. 41-59.
http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt5/cilt5sayi20_pdf/1_dil_edebiyat/ilhan_nilufer.pdf (22 Temmuz 2012).
- KAFKA, Franz. **Dava**. Ahmet Cemal (çev.). İstanbul: Can Yayınları, 1999.
- KAFKA, Franz. **Şato**. Orhan Tuncay (çev.). İstanbul: Gün Yayıncılık, 2003.
- KAFKA, Franz. **Die Verwandlung**. Köln: Anaconda Verlag, 2005.
- KIZILER, Funda (2000), “Nefreti Kutsayış”, Ankara: **Edebiyat ve Eleştiri Dergisi**, sayı: 47, Ocak-Şubat 2000, ss. 82-90.
- LAMMLE, Peter. “Stimmt die ‘Partielle Wahrheit’ noch?”, Heinz Ludwig Arnold (hrsg.). **Text-Kritik Zeitschrift für Literatur 43** içinde. München: Richard Boorberg Verlag, 1974, ss. 45-47.
- MANFRED, Mittermayer ve Sabine Veits-Volk (hrsg.). **Thomas Bernhard und Salzburg-22Annäherungen**. Band 21, Salzburg, 2001.
- MARCUSE, Herbert. **Tek Boyutlu İnsan**, Aziz Yardımlı (çev.). İstanbul: İdea Yayınevi, 1997.
- MARCUSE, Herbert. **Eros ve Uygarlık**. Aziz Yardımlı (çev.). İstanbul: İdea Yayınevi, 1998.
- MARCUSE, Herbert. **Us ve Devrim**. Aziz Yardımlı (çev.). İstanbul: İdea Yayınevi, 2000.
- MARX, Karl. **1844 El Yazmaları**. Kenan Somer (çev.). Ankara: Sol Yayınları, 1976.

- MARX, Karl. **Yabancılaşma**. K. Somer, A. Kardam, S. Belli ve A. Gelen (çev.). Barışta Erdost (drl.). 3. Baskı. Ankara: Sol Yayınları, 2007.
- MATIAS, Martinez ve Michael Scheffel. **Einführung in die Erzähltheorie**. 5. Auflage. München: C.H. Beck Verlag, 2003.
- OFLUOĞLU, Gökhan ve Ozan Büyükyılmaz. “Yabancılaşmanın Teorik Gelişimi ve Tarihsel Süreç İçinde Farklı Alanlarda Görünümleri”, *Kamu-İş Dergisi*. 2008, Cilt.10, Sayı:1, ss. 113-144. <http://www.kamu-is.org.tr/pdf/1015.pdf> (12 Eylül 2012).
- ÖSKAY, Ünsal. **Müzik ve Yabancılaşma**. Ankara: Dost Kitabevi, 1982.
- ÖZBEK, Yılmaz. **Okumak, Anlamak, Yorumlamak**. Konya: Çizgi Kitabevi, 2007.
- REICH-RANICKI, Marcel. **Thomas Bernhard**. Zürich: Amman Verlag, 1990.
- RIEDER, Heinz. **Avusturya Edebiyatı'nın Özü**. Yüksel Karayılmazoğlu (çev.). Bu konferans 14.12.1965 tarihinde Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde verilmiştir. İçinde: Ahmet Sarı. **Thomas Bernhard'ın Şiir Dünyası**. Ankara: De Ki Basım Yayım, 2007.
- SARI, Ahmet. **Sanat ve Normaldışılık**. Ankara: Salkımsöğüt Yayınları, 2006.
- SARI, Ahmet. **Thomas Bernhard'ın Şiir Dünyası**. Ankara: De Ki Basım Yayım, 2007.
- SARTRE, Jean Paul. **Bulantı**, Selâhattin Hilâv (çev.). İstanbul: Can Yayınları, 2012.
- SCHMIDT-DENGLER, Wendelin. **Der Übertreibungskünstler- Studien zu Thomas Bernhard**. Wien: Sonderzahl Verlagsgesellschaft, 1986.
- SCHMIDT-DENGLER, Wendelin. “Ach Österreich!”, Wolfgang Streitenberger (hrsg.). **Österreichs Zukunft ist Europa** içinde. pp.80-90, Wien:Signum, 1997. <http://www.kakanien.ac.at/beitr/fallstudie/WSchmidt-Dengler1.pdf> (22 Temmuz 2012).
- SCHULZ, Klaus. **Alman Kültür Tarihi**. Yavuz Erkoç (çev.). Ankara: Orient Yayınları, 2006.
- STACE, W.T. **Hegel Üstüne**. Murat Belge (çev.). İstanbul: Birikim Yayınları, 1976.
- STEEL, Miranda. **Oxford Wordpower Dictionary**. New Edition. Oxford: Oxford University Press, 2000.
- SEVİM, Acar. **Nihilizme Eleştirel Bir Bakış**. Bilimsel Araştırma Dizisi:17. İstanbul: İşaret Yayınları, 1992.
- SORG, Bernhard. **Thomas Bernhard**. München: C.H.Beck Verlag, 1992.

- SORG, Bernhard. “Das Leben als Falle und Traktat. Zu Thomas Bernhards Der Weltverbesserer” Kurt Bartsch, Dietmar Goltschnigg ve Gerhard Melzer (hrsg.). **In Sachen Thomas Bernhard** içinde. Königstein: Athenäum Verlag, 1983. ss. 148-157.
- TABANOĞLU, Cüneyt. “Yabancılaşma Kavramı ve Türk Edebiyatı’nda Yabancılaşma”, **1950 Sonrası Türk Edebiyatı Dersi I Final Ödevi**. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi. <http://w3.gazi.edu.tr/web/bucelik/bucelik/pedi/m2.pdf> (21 Eylül 2012).
- TAŞ, Latif. “Yabancılaşma ve Kimlik”, **Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi**. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007. <http://www.belgeler.com/blg/14cn/yabancilama-ve-kimlik-alienation-and-identity>. (15 Eylül 2012).
- TİMUÇİN, Afşar. “Yabancılaşma Sorununa Genel Bir Bakış”. 2008. <http://www.insanokur.org/?p=661> (17 Aralık 2012).
- TOLAN, Barlas. **Çağdaş Toplumun Bunalımı-Anomi ve Yabancılaşma**, Ankara: A.İ.T.İ.A. Yayınları, 1981.
- TOLAN, Barlas. **Toplumbilimlerine Giriş**. Ankara: Savaş Yayınları, 1983.
- TSCHULİK, Dr. Werner. **Die Österreichische Dichtung (Im Rahmen der Weltliteratur)**. Hölder-Pichler-Tempsky, Wien: Österreichischer Verlag, 1958.
- TULGAR, Ahmet. “Para İçin Ödül Almanın Acısı”. 2010. <http://ahmettulgar.wordpress.com/2010/02/25/para-icin-odul-almanin-acisi/>. (10 Ağustos 2012).
- ÜNLÜ, Selçuk. **20.Yüzyıl Alman Edebiyatı Sosyal Tarihi**. Konya: Mikro Basım Yayın, 1998.
- ÜNLÜ, Selçuk. **Avusturya Modern Edebiyatı**. Konya: Radar Reklam Hizmetleri, 2001.
- YANAR, Kemal. “Yürümek ve Evet-Thomas Bernhard”. 2011. <http://arsiv.kitaphaber.net/yurumek-ve-evet-thomas-bernhard/> (30 Temmuz 2012).
- ZEMAN, Herbert. **Literaturgeschichte Österreichs, von den Anfängen im Mittelalter bis zur Gegenwart**. Graz/Austria: Akademische Druck- und Verlagsanstalt, 1996.
- ZWEİG, Stefan. **Amok Koşucusu**, İlknur Özdemir (çev.). İstanbul: Can Yayınları, 2007.

Diğer Kaynaklar

- Psikanalitik Yaklaşım-Bilinçaltından Notlar, Tubitak Bilim ve Teknik Dergisi* (t.y.). <http://www.biltek.tubitak.gov.tr/gelisim/psikoloji/kisilik.htm> (22 Ekim 2012).
- Yabancılaşma ve Nedenleri*. 2007. <http://www.yorumla.net/felsefe/237157-yabancilasma-ve-nedenleri.html>. (9 Ağustos 2012).
- Thomas Bernhard* (t.y.). http://tr.wikipedia.org/wiki/Thomas_Bernhard (15 Ağustos 2012).
- Avusturya ve Avusturya Tarihi*. 2008. <http://www.msxlab.org/forum/ulkeler-ve-tarihleri/171705-avusturya-ve-avusturya-tarihi.html> (12 Ağustos 2012).
- Avusturya Tarihi*, 2012. <http://www.nkfu.com/avusturya-tarihi/> (1 Ağustos 2012).
- Avusturya Macaristan İmparatorluğu* (t.y.). http://tr.wikipedia.org/wiki/Avusturya-Macaristan_%C4%B0mparatorlu%C4%9Fu (28 Temmuz 2012).
- Nasyonal Sosyalizm* (t.y.). http://tr.wikipedia.org/wiki/Nasyonal_sosyalizm. (12 Temmuz 2012).
- Österreichische Literatur Nach 1945* (t.y.). <http://www.oesterreich.com/de/kultur/literatur> (21 Temmuz 2012).
- Plotinus* (t.y.). <http://tr.wikipedia.org/wiki/Plotinus> (10 Eylül 2012).
- Karl Marx* (t.y.). http://tr.wikipedia.org/wiki/Karl_Marx#Marx.27.C4.B1n_felsefesi (9 Ekim 2012).
- Frankfurt Okulu* (t.y.). http://tr.wikipedia.org/wiki/Frankfurt_Okulu (16 Eylül 2012).
- Erich Fromm* (t.y.). http://tr.wikipedia.org/wiki/Erich_Fromm (11 Ekim 2012).
- Teknoloji Nedir?* (t.y.). <http://teknoloji.nedir.com/> (12 Ekim 2012).
- Dante Alighieri* (t.y.). http://tr.wikipedia.org/wiki/Dante_Alighieri (11 Kasım 2012).
- Samuel Beckett* (t.y.). http://tr.wikipedia.org/wiki/Samuel_Beckett (8 Kasım 2012).
- Hermann Hesse* (t.y.). http://tr.wikipedia.org/wiki/Hermann_Hesse (19 Ekim 2012).
- Max Frisch* (t.y.). http://tr.wikipedia.org/wiki/Max_Frisch (11 Ekim 2012).

ÖZGEÇMİŞ

Melahat BAYRAM, 10.02.1987 tarihinde İstanbul'da dünyaya geldi. İlkokul ve ortaokul öğrenimini Esenler ilçesinde Ayvalıdere İlköğretim Okulu'nda tamamladı. Lise öğrenimini İstanbul Bahçelievler Yabancı Dil Ağırlıklı Lisesi'nde tamamlayıp 2005 yılında mezun oldu. Mezun olduktan bir yıl sonra, girdiği üniversite sınavında başarılı olarak 2006 senesinde Sakarya Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde okumaya hak kazandı. 2006'da başladığı lisans öğrenimini 2011 yılında tamamlayan Bayram, lisans öğrenimine ara vermeden aynı yıl aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü Alman Dili ve Edebiyatı anabilim dalında yüksek lisans öğrenimine başladı ve halen Sosyal Bilimler Enstitüsü Alman Dili ve Edebiyatı anabilim dalı öğrencisi durumundadır.